

Help!

Onderzoek binnen de CGK, NGK en GKv naar huidig en gewenst diaconaat en wat daarvoor nodig is

Jeannette Slendebroek-Meints MSc
Centrum voor Samenlevingsvraagstukken

HELP!

Onderzoek binnen de CGK, NGK en GKv naar huidig en gewenst diaconaat en wat daarvoor nodig is.

J. Slendebroek-Meints MSc

Januari 2014

Bij de omslagfoto: hoofdingang van het asielzoekerscentrum te Amersfoort

Alfonso Maria de Liguori (1696 –1787) was een Italiaans jurist, bisschop en stichter van de redemptoristen. Op 27-jarige leeftijd verloor hij een belangrijk proces wat hem veel spot opleverde. Daarop besloot hij zijn leven radicaal te wijzigen. Hij ging naar een kerk toegewijd aan Maria om daar zijn degen als symbool van zijn adeldom af te leggen. Daarna ging hij theologie studeren. Drie jaar later werd hij tot priester gewijd. Hij leefde de eerste vijf jaar als priester met dakloze straatjongeren in Napels. Daar stichtte hij *‘Evening Chapels’* die werden bestuurd door deze Napelse straatjongeren.

God werd in de tijd van Alfonsus veelal beleefd als een god van macht, van willekeur, als een god die gevreesd moest worden. Met dit kwalijke godsbeeld worstelden ook de vele armen, met name de paupers van het platteland. De armen voelden zich de dupe van God, kerk en adel. Alfonsus werd geraakt door die schrijnende armoede op spiritueel en materieel gebied van mensen op het platteland, een armoede die nog groter bleek dan die van de straatjongeren in Napels. Voor de verlatenen, de verworpenen der aarde, wilde hij opkomen. Tegenover het in die dagen breed verbreide jansenisme met zijn rigoureuze pessimisme benadrukte Alfonsus steeds de goddelijke barmhartigheid. De wapenspreuk van zijn orde luidde:

‘Overvloedig is bij Hem de verlossing’

HELP!

Onderzoek binnen de CGK, NGK en GKv naar huidig en gewenst diaconaat en wat daarvoor nodig is.

In opdracht van Platform Diaconale Samenwerking

Uitgevoerd door het Centrum voor Samenlevingsvraagstukken

J. Slendebroek-Meints MSc

Januari 2014

Afbeelding omslag: Jeannette Slendebroek-Meints

Redactie en lay-out: Joukje Faber-Zijlstra

ISBN 9 789075 545593

Centrum voor Samenlevingsvraagstukken

Postbus 10030

8000 GA ZWOLLE

038 - 425 55 42

Alle rechten voorbehouden

Niets van deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/ of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm, of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande toestemming van de auteur.

INHOUD

VOORWOORD VAN DE OPDRACHTGEVER.....	7
-------------------------------------	---

NOOT VAN DE ONDERZOEKER	8
-------------------------------	---

SAMENVATTING	9
--------------------	---

DIACONAAT 2020	9
----------------------	---

HOOFDSTUK 1 INLEIDING	11
--------------------------------	----

1.1 AANLEIDING VOOR ONDERZOEK	11
--	----

1.1.1 Demografische ontwikkelingen	12
---	----

1.1.2 Toenemende eenzaamheid	12
---------------------------------------	----

1.1.3 Veranderingen in de verzorgingsstaat	12
---	----

1.2 PROBLEEMSTELLING	13
-------------------------------	----

1.3 THEORETISCHE ONDERBOUWING	14
--	----

Deelvraag 1	14
-------------------	----

Deelvraag 2	15
-------------------	----

Deelvraag 3	15
-------------------	----

Deelvraag 4	16
-------------------	----

Deelvraag 5	18
-------------------	----

Deelvraag 6	19
-------------------	----

Deelvraag 7	19
-------------------	----

1.4 BEGRIPSAFBAKENING	20
--------------------------------	----

HOOFDSTUK 2 METHODEN	23
-------------------------------	----

2.1 POPULATIE/ STEEKPROEF	23
------------------------------------	----

2.1.1 Groepsinterviews	23
---------------------------------	----

2.1.2 Survey	23
-----------------------	----

2.1.3 Focusgroep en expertmeetings	30
---	----

2.2 PROCEDURE	30
------------------------	----

2.2.1 Groepsinterviews	30
---------------------------------	----

2.2.2 Survey	30
-----------------------	----

2.2.3 Focusgroep en expertmeetings	30
---	----

2.3 MEETINSTRUMENTEN	30
-------------------------------	----

2.3.1 Groepsinterviews vooraf aan survey ...	30
---	----

2.3.2 Survey	31
-----------------------	----

2.3.3 Focusgroep en expertmeetings	32
---	----

2.4 ANALYSE	32
----------------------	----

2.4.1 Groepsinterviews	32
---------------------------------	----

2.4.2 Survey	32
-----------------------	----

2.4.3 Focusgroep en expertmeetings	33
---	----

2.5 BETROUWBAARHEID EN VALIDITEIT	33
--	----

2.5.1 Betrouwbaarheid	33
--------------------------------	----

2.5.2 Validiteit	33
---------------------------	----

HOOFDSTUK 3 RESULTATEN	35
---------------------------------	----

3.1 DEELVRAAG 1	35
--------------------------	----

3.2 DEELVRAAG 2	38
--------------------------	----

3.3 DEELVRAAG 3	40
--------------------------	----

3.4 DEELVRAAG 4	42
--------------------------	----

3.4.1 Redenen om te helpen	42
-------------------------------------	----

3.4.2 Scores op stellingparen intrinsieke en extrinsieke Triade-factoren	44
--	----

3.5 DEELVRAAG 5	46
--------------------------	----

3.6 DEELVRAAG 6	50
--------------------------	----

3.7 DEELVRAAG 7	53
--------------------------	----

HOOFDSTUK 4 CONCLUSIES	55
---------------------------------	----

HOOFDSTUK 5 AANBEVELINGEN	59
------------------------------------	----

5.1 MEER EXTERN DIACONAAT VORMGEVEN	59
--	----

5.2 DIT GOED ORGANISEREN	59
-----------------------------------	----

5.3 ER GOED OVER COMMUNICEREN	60
--	----

5.4 VANUIT HET EVANGELIE	60
-----------------------------------	----

LITERATUUR	61
------------------	----

OVERZICHT FIGUREN EN TABELLEN	63
-------------------------------------	----

BIJLAGEN	65
----------------	----

BIJLAGE 1	65
-----------------	----

BIJLAGE 2	73
-----------------	----

BIJLAGE 3	91
-----------------	----

BIJLAGE 4	99
-----------------	----

Voorwoord van de opdrachtgever

Naar aanleiding van de presentatie van het onderzoeksrapport op 29 januari 2014

We zijn bij elkaar op een -in mijn ogen- cruciaal moment in de geschiedenis van het diaconaat. In de eerste plaats cruciaal als het gaat over de stand van zaken met betrekking tot de zorg in Nederland. We mogen deze periode 2013-2014 best een transitiemoment noemen, als we alles zien wat rond sociale wetgeving wordt ingevoerd. Het is een transitie naar een 'participatie-samenleving' volgens de woorden van onze koning. Maar deze verandering heeft grote gevolgen voor het diaconaat. Altijd verrichten de kerken diaconaal werk in de context van de samenleving. Zoals de invoering van de Algemene Bijstandswet in 1965 grote gevolgen had voor het diaconaat, zitten we nu naar mijn besef op een volgend keerpunt.

In de tweede plaats zitten we op een cruciaal moment voor het diaconale beleid in onze drie kerken. We hebben vorig jaar de grote verwondering meegemaakt toen we onze concepten diaconaal beleid tot 2020 naast elkaar legden. Er bleek zoveel hetzelfde, zoveel herkenning te zijn, dat we besloten alles in elkaar te schuiven. Er was wel verschil, maar dat konden we als aanvullend op elkaar zien. Noem dat maar cruciaal, dat we onafhankelijk van elkaar tot dezelfde beleidspunten kwamen.

In de derde plaats noem ik dit een cruciaal moment nu naast onze bezinning als 'beleidsmakers' via het GH-onderzoek nu ook de stem van de diakenen en diaconaal betrokken gemeenteleden aan de orde komt. Want dat gebeurt: onze doelgroep komt aan het woord in het onderzoek naar de huidige situatie en de toekomst van het diaconaat vanuit onze wens om in de toekomst een bloeiend diaconaat te dienen. Ik denk dus dat ik niet overdrijf door dit een uniek moment te noemen. En u mag daarbij betrokken zijn!

Ds. Rijn de Jonge,
Tot 1 januari 2014 voorzitter Diaconaal Deputaten CGK en
lid van het Platform Diaconale Samenwerking (PDS)

Noot van de onderzoeker

Op deze plaats wil ik graag een aantal mensen bedanken. In de eerste plaats de opdrachtgever, bestaande uit Gé Drayer, Anke ten Wolde, Gert Koop, Ton Bruijnis en Marnix Assink voor de prettige en humorvolle besprekingen die we gehad hebben over het onderzoeksthema 'Diaconaat 2020'. Daarnaast wil ik Derk Jan Poel van het Diaconaal Steunpunt en Trudy Eikelenboom van het Diaconaal Bureau bedanken voor de goede samenwerking voor wat betreft het benaderen van diaconieën en de PR activiteiten die zij verzorgd hebben. Dankzij hun grote inzet is de respons overweldigend gebleken.

Verder wil ik mijn directe collega's Marja Jager-Vreugdenhil en Joukje Faber van harte bedanken. Eerstgenoemde voor het meelesen van het hele rapport en de bijdrage aan de aanbevelingen. En natuurlijk voor haar promotie onderzoek, waaruit ik kon putten. Joukje wil ik bedanken voor de fantastische verzorging van de lay-out van het onderzoeksrapport.

Tenslotte wil ik mijn dierbare echtgenoot Johan bedanken voor het geduld dat hij heeft gehad wanneer ik met mijn hoofd in de 'diaconale wolken' liep.

Bij het bespreken van het concept rapport las ik een stuk uit de Bijbel (Spreuken 31 vers 1-9) dat ik hier graag citeer:

*'Hier volgt onderricht voor koning Lemuël,
de raad die zijn moeder hem gaf.
Mijn zoon, die ik gedragen heb,
mijn zoon, voor wie ik geloften heb gedaan,
wat zal ik je zeggen?
Verspil je krachten niet aan vrouwen,
je woorden niet aan hen die koningen te gronde richten.
En, Lemuël, een koning mag zich evenmin te buiten gaan aan wijn,
dat past hem niet,
een leider mag niet hunkeren naar drank.
Hij mag niet drinken en zijn plicht vergeten,
de rechten van verschoppelingen schenden.
Geef drank aan wie een kommervol bestaan leiden,
geef wijn aan wie diep ongelukkig zijn.
Laat ze maar drinken en hun armoede vergeten,
moge hun gezwoeg uit hun herinnering verdwijnen.
Spreek voor hen die weerloos zijn,
bescherm het recht van de vertrapten.
Spreek, oordeel rechtvaardig,
geef de armen en behoeftigen hun recht.'*

Samenvatting

Diaconaat 2020

Een grote survey heeft in november 2013 plaatsgevonden onder drie denominaties, de Christelijk Gereformeerde Kerken (CGK), de Nederlands Gereformeerde Kerken (NGK) en de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt (GKv). Voorafgaand aan deze survey zijn zes groepsinterviews gehouden met diaconieën van genoemde kerken. Er hebben 3206 mensen gereageerd, waarvan 505 diakenen en diaconale werkers en 2701 gemeenteleden en anderen (predikanten, ouderlingen etc.). De hoofdvraag van het onderzoek luidt:

In hoeverre wordt momenteel diaconaat door diaconieën en gemeenteleden gestalte gegeven, welke rol speelt gerechtigheid hierin en wat moet er gebeuren om te komen tot een bloeiend diaconaat 2020?

Deelvragen:

1. *Op welke manier vindt diaconaat in gemeenten momenteel plaats voor wat betreft gerichtheid (intern-extern) en organisatie (formeel-informeel) en wat wordt als wenselijk beschouwd in de toekomst?*
2. *Hoe beoordelen gemeenten de huidige gerichtheid van het diaconaat en wat is hun ideaalbeeld voor het toekomstige diaconaat?*
3. *In hoeverre wordt gerechtigheid onder gemeenteleden zichtbaar in attitude en gedrag, en in hoeverre is er verschil tussen beide aspecten?*
4. *In hoeverre is diaconaat in gemeenten uit te voeren, op basis van de factoren motivatie, capaciteit en gelegenheid (Triade model)?*
5. *Met welke organisaties wordt momenteel samengewerkt in het kader van diaconaat en wat geven gemeenten aan als wenselijke samenwerkingsverbanden voor de toekomst?*
6. *Wat hebben gemeenten nodig voor een bloeiend diaconaat in de toekomst?*
7. *Welke rollen zal de diaken of diaconale werker in de toekomst moeten vervullen voor een bloeiend diaconaat?*

Uit het onderzoek komt naar voren dat de wens tot een meer naar buiten gericht diaconaat leeft, maar het moet dan wel goed georganiseerd zijn. Evangelieverkondiging is bij diaconaat ondergeschikt aan het geven van hulp aan gemeenteleden en aan niet-gemeenteleden. Ook al vindt men hulp geven belangrijk, het lijkt soms wel lastig in het gedrag daadwerkelijk te laten zien dan men een christelijke attitude heeft. Positief aspect is dat de motivatie hoog is, al is de tijd die men (ervoor over) heeft een factor waardoor men bemerking ervaart om te helpen.

Het geluid dat in het onderzoek doorklinkt om te komen tot een bloeiend diaconaat is een oproep om onze naast meer lief te hebben en onze gaven meer te gebruiken voor het welzijn van onze naaste. Hierbij is het in de eerste plaats noodzakelijk dat specialistische kennis meer benut wordt: diakenen hoeven niet zelf alle kennis te hebben, maar moeten wel netwerken, zodat deze kennis opgespoord wordt en ingezet kan worden. In de tweede plaats is het noodzakelijk dat gemeenteleden zich meer bewust worden dat diaconaat een taak is voor de hele gemeente. Naast de netwerkende rol dienen diakenen vooral gemeenteleden te stimuleren, hulpvragen te signaleren en de hulp die vervolgens gegeven wordt goed te coördineren. Goede communicatie door diaconieën is daarbij van essentieel belang. Anderzijds verlangen diakenen ook communicatie en contact van gemeenteleden. Voor extern diaconaat is het van belang samen te

werken met organisaties, zoals Voedselbank, Present en Leger des Heils, die mensen in nood in contact kunnen brengen met diakenen en gemeenteleden. Ook samenwerking met de lokale overheid (Wmo (advies)raad) is van belang, al is het alleen al om gemeenteleden en niet-kerkelijke mensen in nood ernaar te kunnen verwijzen. Het Diaconaal Steunpunt en het Diaconaal Bureau worden, vooral door diakenen en diaconale werkers, erg gewaardeerd. En wat betreft het gezamenlijk optrekken als CGK, NGK en GKv:

daarvan is dit onderzoek een voorschot. Het heeft er zelfs toe geleid dat er inmiddels een Platform Diaconale Samenwerking (PDS) is gevormd.

Aanbevelingen op basis van dit onderzoek zijn dat de kerken meer extern diaconaat vormgeven, dit goed organiseren en er goed over communiceren, constant gevoed vanuit het evangelie.

Hoofdstuk 1 Inleiding

1.1 Aanleiding voor onderzoek

Het Platform Diaconale Samenwerking (PDS, 2013) is bezorgd over de positie van het diaconaat in de kerken. Die zorg is terecht, want door de huidige maatschappelijke ontwikkelingen is het aannemelijk dat er een toenemend beroep zal worden gedaan op het diaconaat. Het PDS (2013, p 2) verwoordt dit als volgt:

‘Wij maken ons als Platform Diaconale Samenwerking¹ ernstig zorgen over de positie van het diaconaat in de kerken, mede in het licht van de sociaal-economische werkelijkheid en mogelijk toekomstige ontwikkelingen. In onze netwerk-samenleving van de 21e eeuw zijn de contactmogelijkheden geëxplodeerd, zijn we 24/7 beschikbaar, maar zijn de verhoudingen losser, vrijblijvender en tijdelijk geworden. Eén op de drie Nederlanders voelt zich wel eens eenzaam... Binnen de kerken zal het aantal 65-plussers sterk toenemen bij een afname van doopleden.....Meer huishoudens raken hun financiële buffer kwijt. Van de Nederlandse bevolking leeft zo’n 8% onder de armoedegrens (2011) en stijgt het aantal sterk in 2012 en 2013. Het aantal gezinnen dat voedselpakketten van de voedselbank ontvangt, is in 2012 met 20% gestegen t.o.v. 2011.

Thuiszorg en langdurige zorg verschraken door plannen van het kabinet. De Wmo leidt tot toenemende afhankelijkheid van kwetsbare cliënten. Zorginkopers van de gemeenten beperken het aantal zorgaanbieders zo sterk dat christelijke instellingen nog nauwelijks kans maken.... Daarnaast bekijkt de overheid sterk op ontwikkelingskosten. Dit alles gaat niet voorbij aan onze kerken en ons diaconaat.

Waar moeten we de komende acht tot tien jaar rekening mee houden? Wat zal de invloed zijn van het doorgeschoten neoliberalisme op de zorg voor elkaar? Wat zal de invloed zijn van een mogelijke langdurende economische recessie?

Is de zorg over zo’n tien jaar nog betaalbaar? Is het ‘Big Brother’ (civiele) gemeente, die met het Wmo-wapen de seculie-

re zorglakens mondjesmaat uitdeelt? En hoe bereiden we ons daarop voor?

De problemen stapelen zich op voor de diaconieën. Is onder de sterk veranderende sociaal-economische omstandigheden het huidige diaconaat nog wel door diakenen te behapen? Zijn al niet teveel zaken taak-overstijgend geworden voor diakenen? Of anders gesteld: is de diaconie nog wel het juiste middel om diaconaal te zijn? Is een deel van de problematiek niet kerkgrensoverschrijdend geworden? Zijn individuele diaconieën nog wel een partij in het brede netwerkverbanden van Wmo zorg, schuldhulpverlening, armenzorg, de nood in de samenleving, e.d.?

Aan de andere kant, lopen mensen nog wel warm voor de diaconale taken in en van de kerk? In vrijwilligerswerk, mantelzorg en echte aandacht voor elkaar? Zijn gemeenteleden ook in de nabije toekomst nog bereid daar tijd en energie in te stoppen? Raakt dit niet de essentie van de diaconale gemeente, of misschien nog iets breder de visie op het diaconaal-missionair-zijn? Waarvoor en waardoor zijn we (nog) diaconaal bewogen? Waar gaat het in essentie om in het leven van christenen en van christelijke gemeenschappen?’ (zie bijlage 4 voor volledige document PDS (vernieuwde versie)).

Hieronder worden de belangrijkste actuele ontwikkelingen geschetst, door het PDS ook genoemd: demografische ontwikkelingen, toenemende eenzaamheid en veranderingen in de verzorgingsstaat.

¹ samenwerkingsverband van deputaten CGK, NGK en GKv

1.1.1 Demografische ontwikkelingen

In de Nederlandse samenleving zal de komende jaren de vergrijzing toenemen, terwijl de ontgroening gaat stabiliseren (Becker en De Hart, 2006). Vergrijzing houdt in dat er relatief meer ouderen komen. Ontgroening betekent dat er minder geboortes zijn dan in het verleden, waardoor het aantal jongeren afneemt. Dit betekent dat er meer zorg verleend moet worden aan het toenemende aantal ouderen, maar hierop wordt door de regering juist steeds meer bezuinigd. Ook binnen de kerken zijn trends van vergrijzing en ontgroening zichtbaar. Hier is zelfs sprake van een dubbel proces van ontgroening, wat betekent dat er èn relatief minder geboortes zijn èn er relatief meer onttrekkingen onder jongeren dan onder ouderen plaatsvinden (Becker & De Hart, 2006). Ook binnen de GKv is deze trend zichtbaar (Slendebroek-Meints, 2010).

1.1.2 Toenemende eenzaamheid

Naast de vergrijzing noemt het PDS (2013) de toenemende beleving van eenzaamheid onder Nederlanders. Ongeveer 10% van de Nederlanders geeft aan zich (zeer) eenzaam te voelen en ongeveer 20% voelt zich matig eenzaam (www.eenzaamheid.info, 2013), waarbij ouderen vanaf 75 jaar het meest aangeven zich eenzaam te voelen. Een bijzondere vorm van eenzaamheid komt voor onder de groep die in een sociaal isolement terecht komt. Eenzaamheid ervaren is namelijk iets anders dan in een situatie van sociaal isolement terechtkomen: eenzaamheid is een *gevoel*, sociaal isolement een *situatie*.

Een situatie van sociaal isolement vindt vooral plaats wanneer mensen ziektes krijgen of als een partner overlijdt, met andere woorden wanneer de omvang van het persoonlijke netwerk geleidelijk afneemt, omdat familieleden en vrienden wegvallen (Machielse, 2006). Uit onderzoek in Barneveld (Jager-Vreugdenhil e.a., 2010) en Wageningen (Slendebroek-Meints & Jager-Vreugdenhil, 2011) blijkt dat eenzaamheid vaker voorkomt onder mensen die alleen wonen en onder mensen die in mindere mate in de samenleving kunnen meedoen (door beperkingen). Zo voelt 47% van mensen met een eenpersoonshuishouden zich matig tot zeer sterk eenzaam, terwijl dit onder andere inwoners in

Wageningen 27% is. Ook blijkt dat mensen met een huurwoning en mensen die veel mantelzorg verrichten meer eenzaamheid ervaren dan anderen (Jager-Vreugdenhil e.a., 2010). Uit beide genoemde onderzoeken blijkt dat gemiddeld rond 26% van de inwoners zich matig eenzaam, en ongeveer 4% zich (zeer) sterk eenzaam voelt. Opvallend is dat er geen verschillen in ervaren eenzaamheid zijn gevonden tussen kerkelijke en niet-kerkelijke mensen (Jager-Vreugdenhil e.a., 2010).

1.1.3 Veranderingen in de verzorgingsstaat

Hoogland (2013) beschrijft de ontwikkeling van de verzorgingsstaat vanaf de jaren 1960. De zorg moest onder andere geprofessionaliseerd worden om de participatie van vrouwen aan het arbeidsproces te stimuleren. Daarnaast ging het erom dat zorgvragers niet meer afhankelijk zouden zijn van de vrijwillige inzet van (vooral) vrouwen, maar dat zorg een recht moest worden, met als gevolg dat de calculerende burger zijn intrede deed. Dat had als gevolg dat de kosten van de verzorgingsstaat langzamerhand onbeheersbaar en onbetaalbaar werden.

Rond de millenniumwisseling vindt langzamerhand een omslag plaats, waarvan de Wmo (Wet maatschappelijke ondersteuning, vanaf 1 januari 2007) een uitvloeisel is. De nadruk komt (weer) op informele zorg te liggen: 'zorgzame samenleving' wordt het ideale motto van de overheid: weerbare burgers zijn bereid en in staat om kwetsbare mensen te helpen! Alleen wanneer informele zorg echt geen hulp (meer) kan bieden, komt professionele zorg in beeld.

Het teruggeven van de verantwoordelijkheid aan de burger betekent ook voor zorgverleners dat zij in het netwerk van zorgvragers moeten kijken of van daaruit hulp verleend kan worden (netwerkondersteuning). Het kan daarbij gaan om familieleden en vrienden, maar ook kerken en diaconieën spelen al jaren een rol op een aantal van de negen prestatievelden die door de Wmo zijn geformuleerd. Kerken zijn vooral actief op de prestatievelden 1, 4 en 7 van de Wmo (tussen haakjes de vertaling naar kerkelijke activiteiten) (Dautzenberg & Van Westerlaak, 2007):

Prestatieveld 1: het bevorderen van de sociale samenhang in en leefbaarheid van dorpen, wijken en buurten (sociale ontmoeting in wekelijkse kerkdiensten, rituelen en feesten);

Prestatieveld 4: het ondersteunen van mantelzorgers en vrijwilligers (het bieden van informele hulp aan families met zieken en eenzame of alleenstaande hulpbehoevende ouderen);

Prestatieveld 7: het bieden van maatschappelijke opvang, waaronder vrouwenopvang (betrokkenheid bij voedselbanken en kledingbanken; sommige kerken bieden hulp aan daklozen, verslaafden, zwervjongeren en prostituees).

Het PDS (2013) geeft aan dat het overgaan van de verzorgingsstaat in een participatiemaatschappij wel invloed op de diaconie moet hebben: mensen worden namelijk meer op zichzelf teruggeworpen. Daarnaast raakt de economische crisis juist de minder weerbare burgers, zoals ouderen, gehandicapten, etc.. Dit alles zal meer inzet van kerken vragen. Maar is deze bereidwilligheid aanwezig bij gemeenteleden? Lopen gemeenteleden nog warm voor diaconale taken? Is er nog een bewogen kerk in 2020? Deze vragen zijn voorzet voor het onderhavige onderzoek.

1.2 Probleemstelling

Het doel van onderhavig onderzoek is te inventariseren op welke wijze momenteel het diaconaat functioneert met als inzet handvatten te geven om te komen tot een bloeiende diaconale praktijk in de plaatselijke kerken gegeven de verwachte sociaal-maatschappelijke veranderingen in de toekomst.

Diaconaat wordt in bovengenoemde doelstelling beschouwd als een taak van de hele gemeente. Het PDS (2013, p 9) omschrijft diaconaat als volgt:

‘De kerk is een gemeenschap van gelovigen die zich door de liefde van God in Jezus Christus verlost weten. Gedragen door de liefde van God wordt de kerk geroepen om werken van barmhartigheid (bewogenheid met het lot van de naaste, de ander) en gerechtigheid (eerlijkheid, trouw, bijstand, deugd) te doen. Deze Bijbelse liefdedienst is het hart van het diaconaat.

Dat stempelt dus, als het goed is, ook de uitstraling van de kerk in de lokale omgevingen en ruimere samenleving. De presentie van de kerk moet een diaconale presentie zijn: vanuit de christelijke roeping om dienstbaar te zijn binnen het perspectief van Gods reddende liefde in Christus (Joh. 3:17, Marc 10: 45). Wij moeten ons licht laten schijnen voor de mensen “opdat zij uw goede werken zien en uw Vader verheerlijken” (Matth. 5:16). De ‘mensen’ dat zijn onze naasten: goed doen voor allen, inclusief buurtgenoten, vreemdelingen en verre naasten.’

De centrale vraag van dit onderzoek luidt:

In hoeverre wordt momenteel diaconaat door diaconieën en gemeenteleden gestalte gegeven, welke rol speelt gerechtigheid hierin en wat moet er gebeuren om te komen tot een bloeiend diaconaat 2020?

Deelvragen:

1. *Op welke manier vindt diaconaat in gemeenten momenteel plaats voor wat betreft gerichtheid (intern-extern) en organisatie (formeel-informeel) en wat wordt als wenselijk beschouwd in de toekomst?*
2. *Hoe beoordelen gemeenten de huidige gerichtheid van het diaconaat en wat is hun ideaalbeeld voor het toekomstige diaconaat?*
3. *In hoeverre wordt gerechtigheid onder gemeenteleden zichtbaar in attitude en gedrag, en in hoeverre is er verschil tussen beide aspecten?*
4. *In hoeverre is diaconaat in gemeenten uit te voeren, op basis van de factoren motivatie, capaciteit en gelegenheid (Triade model)?*
5. *Met welke organisaties wordt momenteel samengewerkt in het kader van diaconaat en wat geven gemeenten aan als wenselijke samenwerkingsverbanden voor de toekomst?*
6. *Wat hebben gemeenten nodig voor een bloeiend diaconaat in de toekomst?*
7. *Welke rollen zal de diaken of diaconale werker in de toekomst moeten vervullen voor een bloeiend diaconaat?*

1.3 Theoretische onderbouwing

In de theoretische onderbouwing worden de deelvragen stapsgewijs uitgewerkt.

Deelvraag 1

Op welke manier vindt diaconaat in gemeenten momenteel plaats voor wat betreft gerichtheid (intern-extern) en organisatie (formeel-informeel) en wat wordt als wenselijk beschouwd in de toekomst?

In onderhavig onderzoek wordt onderscheid gemaakt tussen intern en extern diaconaat, en tussen formeel georganiseerd en informeel diaconaat. In een promotiestudie naar de ambitie van de Wmo en de praktijk in onder andere de kerken signaleert Jager-Vreugdenhil (2012) dat er veel notities van kerken zijn gemaakt over dit thema. Bij het beoordelen van de inhoud van deze notities maakt ze onderscheid tussen kerken als ‘formele institutie’ en als ‘informele gemeenschap’. Ze concludeert dat de ‘informatiemappen Wmo’ van PKN, CGK en GKv vooral gericht zijn op de consequenties van de Wmo voor de kerk als organisatie en de diaken als ambtsdrager. Er wordt summier gerefereerd aan de kerk als informele gemeenschap, bijvoorbeeld door Kerk in Actie (2009) in de informatiemap:

‘Wij kunnen - anders dan veel professionele hulpverleners - tijd geven voor aandacht en betrokkenheid. Vanuit deze open houding is het mogelijk om met de mensen op zoek te gaan naar de gerichte zorgvraag achter de problemen en naar mogelijke oplossingen. Deze openheid hoort in het gehele kerkelijk leven thuis, bij gemeentemaaltijden,

bij de koffie na de dienst, bij gesprekskringen en bij pastorale huisbezoeken.’

Wel wordt in de informatiemap van CGK en GKv een extra hoofdstuk opgenomen waarin wat meer de nadruk ligt op de kerk als informele gemeenschap. In eigen documenten van de CGK en GKv met betrekking tot de Wmo wordt het organisatorische en gemeenschapskarakter van de kerk in onderlinge relatie besproken: diaconaat is zowel een taak van de formele kerkelijke organisatie als van de kerkgemeenschap.

Naast de vraag in hoeverre kerken momenteel als ‘formele instituties’, als ‘informele gemeenschap’ of als combinatie van beiden opereren speelt een tweede, hierboven al impliciet besproken, dimensie een rol, namelijk het onderscheid in interne-externe gerichtheid van het diaconaat (Jager-Vreugdenhil, 2012). Zo ontstaat het volgende model met vier typologieën:

	Informeel sociale participatie	Formeel georganiseerde maatschappelijke participatie
Extern diaconaat	Informeel zorg en hulp: betoon van naastenliefde vanuit de kerken aan niet-gemeenteleden	Formeel georganiseerde maatschappelijke inzet, inclusief vertegenwoordiging van kerken richting overheden of in overlegstructuren
Intern diaconaat	Informeel zorg en hulp: onderling dienstbetoon binnen de gemeente	Formeel georganiseerde interne zorgstructuren binnen de gemeente

Figuur 1. Vier typologieën diaconaat volgens het model van Jager-Vreugdenhil (2012), aangepast

De Gkv en CGK beschrijven met betrekking tot de Wmo het belang van samenhang tussen formele en informele participatie. Daarbij zijn ze vooral intern diaconaal gericht (Jager-Vreugdenhil, 2012).

Het belang van 'formele institutie' geeft Jager-Vreugdenhil (2012, p 185) aan met verwijzing naar sociologen zoals Stark (1998) en Dekker (2010) die beschrijven hoe de institutionalisering van de 'Jezusbeweging' één van de belangrijke succesfactoren van het christendom was:

'de lokale groepen van christenen vormden zowel lokaal als supra-lokaal goed georganiseerde structuren met bovendien een sterke interne samenhang en groepsidentiteit. Zij beschrijven hoe de kerk juist door deze institutionalisering een belangrijke politieke macht werd in de tijd van keizer Constantijn. En ook in Nederland heeft de kerk in de loop van de geschiedenis als instituut een grote rol gespeeld (Kennedy, 2010; Dekker, 2010).'

In onderhavig onderzoek worden vragen over interne en externe gerichtheid en formele en informele organisatie van het diaconaat gesteld (vragen 8-15, bijlage 1).

Deelvraag 2

Hoe beoordelen gemeenten de huidige gerichtheid van het diaconaat en wat is hun ideaalbeeld voor het toekomstige diaconaat?

Voor een indeling van de gerichtheid van het diaconaat wordt gebruik gemaakt van drie kerkmodellen geschetst door Noordegraaf (1998). Elk van deze kerkmodellen benadrukt één van de drie kernfuncties die hij onderscheidt voor kerken: getuigenis, dienst en gemeenschap. Deze modellen zijn goed in te passen in een indeling van Meijs (1997) voor vrijwilligersorganisaties op basis van hun doelstellingen, namelijk:

1. gericht op *service delivery*: de kerkelijke doelstelling 'dienst aan de samenleving' valt hiermee samen (bijvoorbeeld De Zonnebloem).
2. gericht op *mutual support*: mensen met eenzelfde interesse of hobby die met elkaar in contact willen komen en samen iets willen doen (bijvoorbeeld Scouting Nederland). De kerkelijke doelstelling 'gemeenschap' zou onder dit organisatietype kunnen vallen,
3. gericht op *campaigning*: het hoofddoel is een bepaalde boodschap te verspreiden (bijvoorbeeld een politieke partij). De kerkelijke doelstelling 'getuigenis' past in dit organisatietype.

In onderhavig onderzoek worden de drie modellen uitgewerkt in twee vragen (vragen 16 en 17, bijlage 1). Daarnaast wordt gevraagd een cijfer te geven over hoe intern en extern diaconaat op dit moment gestalte wordt gegeven (vragen 26 en 27, bijlage 1).

Deelvraag 3

In hoeverre wordt gerechtigheid onder gemeenteleden zichtbaar in attitude en gedrag, en in hoeverre is er verschil tussen beide aspecten?

Het PDS heeft voor dit onderzoek gevraagd specifiek aandacht te besteden aan het aspect 'gerechtigheid'. Dit vormt samen met 'barmhartigheid' de kern van het diaconaat.

In de nieuwe kerkorde die in september 2012 is vastgesteld door de synode (GKv) te Harderwijk worden deze termen ook gebruikt bij de omschrijving van de taak van diakenen:

B24.1 De diakenen gaan de gemeente voor in de dienst van barmhartigheid en gerechtigheid in kerk en wereld. Zij stimuleren de onderlinge zorg en hulp alsook de christelijke inzet en vrijgevigheid voor anderen die hulp behoeven.

B24.2 De diakenen onderkennen in de gemeente moeiten in sociaal en materieel opzicht en bieden de gemeenteleden ondersteuning met woord en daad. Zij bezoeken daartoe de gemeenteleden. Zij verzamelen de liefdegaven, beheren die en delen die naar behoefte uit.

In onderhavig onderzoek wordt voor het operationaliseren van de term 'gerechtigheid' gebruik gemaakt van een uitwerking van Grootheest e.a. (2012, pp 16-17). Zij hebben de term 'gerechtigheid' uitgewerkt in vier essentiële aspecten, waarbij het zowel om persoonlijke rechtvaardiging als maatschappelijke gerechtigheid gaat. Het gaat om ideaalbeelden:

1. *in relatie met God: we weten ons afhankelijk van God Die ons in Christus vrijspreekt en als kinderen aanneemt. Gods gerechtigheid is in Christus zichtbaar. Wij willen in*

Gods nabijheid leven en Hem dienen. We willen recht doen, trouw liefhebben en ootmoedig wandelen met God. Dat geeft geluk, temeer omdat Gods Geest ons daarvan zal verzekeren en dat geluk in ons zal plaatsnemen.

2. *in relatie met onze naaste: de lucht tussen ons en onze naaste is gezuiverd en blijft zuiver. (...) Wie met zijn naaste verzoend is, leeft om Christus' wil zuiver en transparant met hem verder, en helpt hem als dat nodig is, waar die naaste dan ook woont, dichtbij of ver weg.*
3. *in relatie met Gods schepping: er is geen blokkade tussen ons en de schepping. We gaan rechtvaardig en eerlijk met Gods schepping om. (...) Uitbuiting en onderdrukking van de aarde raakt ons. (...) We leven in het besef dat onze Vader in de hemel ons Zijn schepping in bruikleen geeft om die te beheren als goede rentmeesters aan wie Hij Zijn kapitaal heeft toevertrouwd. Milieuverontreiniging en klimaatverandering zijn dan zaken die ook ons vanuit Gods woord ter harte gaan en gevolgen hebben voor ons gebruik van producten.*
4. *in relatie met onszelf: we zijn in het reine gekomen met onszelf. Dat betekent dat we ook ten opzichte van onszelf een oprecht en eerlijk mens zijn, dat we de zonde in onszelf moeten en willen betugelen, zelfs al gaat dat zo nu en dan toch weer mis, de zonde mag bij ons geen plaats meer hebben of krijgen.*

In onderhavig onderzoek wordt gerechtigheid uitgewerkt in 12 stellingen, verdeeld over twee vraagblokken (vragen 7 en 24, bijlage 1).

Deelvraag 4

In hoeverre is diaconaat in gemeenten uit te voeren, gezien vanuit de factoren Motivatie, Capaciteit en Gelegenheid (Triade model)?

Om onderzoek vorm te geven naar de uitvoering van het diaconaat in de praktijk wordt gebruik gemaakt van het Triade model. Er zijn veel motivatiemodellen in omloop, die veel overlap met elkaar vertonen. De kern van veel (oudere) motivatietheorieën ligt in de combinatie van twee centrale concepten: verwachtingen en waarde, of expectations/ expectancy en value (Weiner, 2002). De verwachting is de sub-

jectieve waarschijnlijkheid dat het gedrag tot het doel leidt en de waarde is de persoonlijke betekenis van het bereiken van het doel, het zogenaamde SEU-model. Poiesz (1999) splitst de 'mogelijkheid het doel te bereiken' in twee factoren: capaciteit en gelegenheid. De meerwaarde van deze splitsing ligt volgens Poiesz in het benadrukken van gele-

genheid als noodzakelijke voorwaarde voor de waarschijnlijkheid dat het gedrag gaat plaatsvinden.

Motivatie en capaciteit kunnen nog zo hoog zijn, als er geen enkele gelegenheid is dit gedrag uit te voeren, vindt er gewoonweg geen gedrag plaats! Dat is de reden waarom Poiesz (1999) een model heeft ontwikkeld waarin wel rekening wordt gehouden met de factor gelegenheid, het zogenaamde Triade model. Hierin geven de scores op drie factoren: motivatie, capaciteit en gelegenheid, de kans weer of gedrag X zal plaatsvinden. Poiesz omschrijft de drie factoren als volgt, waarbij elke factor in intrinsiek en extrinsiek wordt onderscheiden:

Intrinsieke motivatie: de mate waarin de persoon een doel wenst te bereiken, of interesse heeft in het vertonen van gedrag X.

Extrinsieke motivatie: de mate waarin externe factoren, zoals beloning of waardering een rol spelen.

Intrinsieke capaciteit: de mate waarin de persoon zelf over eigenschappen, vaardigheden of instrumenten beschikt om gedrag X uit te voeren, zoals fysieke, mentale, financiële en materiële capaciteit.

Extrinsieke capaciteit: de mate waarin de persoon nog extra hulpmiddelen of support nodig heeft om op het gewenste niveau te komen, zoals het volgen van een cursus.

Intrinsieke gelegenheid: de mate waarin omstandigheden die buiten de persoon liggen bevorderend of remmend inwerken op gedrag X, zoals fysieke omstandigheden, de materiële omstandigheden en de hoeveelheid beschikbare tijd.

Extrinsieke gelegenheid: de mate waarin omstandigheden moeten verbeteren zodat de persoon in staat is het gedrag te optimaliseren.

De kans dat het gedrag X zal plaatsvinden, noemt Poiesz de T-score:

$T\text{-score} = M \text{ (otivatie)} \times C \text{ (apaciteit)} \times G \text{ (elegenheid)}$

Alle (som)waarden van de factoren hebben een score tussen 0 en 1. De T-score is dus ook minimaal 0 en maximaal 1.

Het is niet altijd duidelijk of een indicator onder de gelegheids- of onder de capaciteitsfactor valt. Maar omdat de T-score een product is van drie factoren maakt het voor de eindscore van T niet uit. Het Triade model is een denkmiddel, en wordt vooral praktisch toegepast. In onderhavig onderzoek zal het meer algemeen beschrijvend toegepast worden.

Hieronder worden de drie Triade-factoren beschreven in combinatie met eerder uitgevoerd onderzoek.

Motivatie

Roorda-Lukkien, Jager en Kuiper (2006) onderzochten onder orthodox-protestantse kerken wat de motivatie van gemeenteleden is om hulp en zorg te verlenen, dus om vrijwilligerswerk te doen. Hoewel geloofsmotieven onder gemeenteleden wel vaak een rol spelen, blijkt het belangrijkste motief dat men ervoor gevraagd is. Dit is een vorm van extrinsieke motivatie. Verder blijkt dat twee derde van de gemeenteleden uitsluitend actief is in eigen kerkelijke kring. Wanneer gemeenteleden buiten kerkelijke kring vrijwilligerswerk doen, doen ze dit zowel in christelijke als in niet-christelijke organisaties, met een lichte voorkeur voor christelijke organisaties.

Naast het gewone vrijwilligerswerk is ook onderzocht hoe het staat met de mantelzorgers. Conclusie is dat het profiel van de kerkelijke mantelzorger niet afwijkt van de landelijke mantelzorger: vrouw, ouder dan 40 jaar zonder een volledige baan. Afwijkend van het landelijk profiel is het feit dat de kerkelijke mantelzorger vaker zorgt voor niet-familieleden, waaronder mede-kerkleden.

De kerkelijke mantelzorgers blijken geen beroep te doen op een algemeen Steunpunt Mantelzorg, vanwege het neutrale (seculiere) karakter van die ondersteuning. Intussen kunnen zij wel zeer zwaar belast zijn, vooral wanneer zij hun taak als christenplicht beschouwen. De steun die zij krijgen van gemeenteleden hangt af van individuele factoren (openheid, durven vragen, kwaliteit van relaties) en is niet gestructureerd (Roorda-Lukkien e.a., 2006). De vraag is in hoeverre de diaconieën zicht hebben op deze groep gemeenteleden en hoe zij hen kunnen ondersteunen mede in het licht van verhoogde kans op eenzaamheid onder deze groep.

Capaciteit

Daarnaast blijkt uit hetzelfde onderzoek (Roorda-Lukkien e.a., 2006) dat het vrijwilligerswerk onder (trouwe) gemeenteleden hoger ligt dan het landelijke. Een verklaring hiervoor moet worden gezocht in het sociale netwerk dat de kerk biedt. Ook uit andere onderzoeken blijkt dat personen met een intensief sociaal leven actiever zijn dan zij die slechts over een beperkt sociaal netwerk beschikken of die zich sociaal geïsoleerd voelen (De Hart & Devilee, 2005). Het sociale netwerk dat de kerk biedt is blijkbaar een belangrijke factor die bijdraagt aan het doen van vrijwilligerswerk. Het is bovendien een sociaal netwerk waarin altruïstische waarden geaccepteerd zijn en gewaardeerd worden.

Aangezien gemeenteleden vaker vrijwilligerswerk verrichten dan niet-gemeenteleden kan het sociale netwerk gezien worden als een gelezenheidsfactor, omdat het gemeentelid automatisch al meer contacten kan hebben dan het niet-gemeentelid. Wel hangt het vervolgens van het gemeentelid

af hoe actief hij of zij zich opstelt in het aangaan van contacten binnen de kerkelijke gemeente. Dit heeft meer met capaciteit te maken. Voor onderhavig onderzoek is ervoor gekozen het sociale netwerk onder extrinsieke capaciteit te plaatsen.

Gelegenheid

Uit het onderzoek van Roorda-Lukkien e.a. (2006) blijkt vervolgens dat er – in tegenstelling tot het landelijke profiel – geen verschil is tussen parttimers en fulltimers bij het doen van vrijwilligerswerk. Ook blijkt dat kerkelijke vrijwilligers met een betaalde baan vaker vrijwilligerswerk verrichten dan gemeenteleden zonder betaalde baan. Ook dit gegeven wijkt af van het landelijke profiel van de vrijwilliger. Blijkbaar is de hoeveelheid tijd geen belemmering voor het doen van vrijwilligerswerk door gemeenteleden. In onderhavig onderzoek wordt de factor tijd onder intrinsieke gelegenheid geplaatst.

In onderhavig onderzoek wordt het Triade model in 6 stellingparen en een vraag uitgewerkt (stellingparen 18-23 en vraag 25, bijlage 1).

Deelvraag 5

Met welke organisaties wordt momenteel samengewerkt in het kader van diaconaat en wat geven gemeenten aan als wenselijke samenwerkingsverbanden voor de toekomst?

In onderhavig onderzoek wordt nagegaan met welke organisaties diaconieën samenwerken.

De samenwerking van diaconieën van de GKv voor wat betreft extern diaconaat, die veel overlap vertoont met de stellingname van PKN in deze, wordt door Jager-Vreugdenhil (2012, p 191) als volgt samengevat:

‘de overheid en individuele burgers zijn verantwoordelijk voor de zorg voor wie dat nodig heeft, en de kerk wijst hen

op die taak, niet alleen door de prediking aan de eigen leden, maar ook door deelname aan het maatschappelijk debat. Daarnaast heeft de kerk ook een verantwoordelijkheid voor de eigen leden.

Alhoewel van de CGK niet een soortgelijke expliciete stellingname op schrift gevonden is, laat de informatiemap ‘Wmo voor diaconieën’ van deze kerk zien dat ze in de praktijk dezelfde keuzes maakt.

Ter inventarisatie wordt in onderhavig onderzoek gevraagd met welke organisaties in het kader van diaconaat wordt samengewerkt en met welke organisaties het zeer wenselijk is in de toekomst te (blijven) samenwerken (vragen 30 en 31, bijlage 1).

Deelvraag 6

Wat hebben gemeenten nodig voor een bloeiend diaconaat in de toekomst?

Uit het onderzoek van Roorda-Lukkien en Kuiper (2008) blijkt dat er nogal wat vragen worden opgeworpen over intern en extern diaconaat. Zo ziet twee derde van de gemeenteleden het uitvoeren van intern diaconaat vooral als een taak voor diakenen, terwijl diakenen hierover meer verdeeld zijn. Ook verwachten veel gemeenteleden dat diakenen hen bezoeken om hen te leren kennen en nood op te sporen. Echter, veel gemeenteleden geven aan (meer dan 90%) dat ze nooit bezoek krijgen van een diaken, waardoor de diaken voor hen 'onzichtbaar' is.

Verder geven gemeenteleden aan dat ze verwachten dat de diakenen hen bezoeken om hen aan te spreken op hun diaconale opdracht, maar aan de andere kant geven ze aan dat ze zich niet altijd aangesproken voelen om binnen de kerk diaconaal actief te zijn. Waardoor komt het dat gemeenteleden zich niet aangesproken voelen? Kan het zijn dat diakenen niet op de juiste manier naar de gemeente communiceren als er hulp gegeven moet worden?

Wat zijn dan wel de juiste communicatiemiddelen om gemeenteleden te mobiliseren? Wat extern diaconaat betreft, blijkt dat een derde van de gemeenteleden en diakenen vindt dat het uitvoeren ervan door diakenen moet gebeuren (Roorda-Lukkien & Kuiper, 2008). Beide groepen vinden dat externe taken van diakenen te maken hebben met signaleren, uitvoeren, toerusten en samenwerken binnen het kader van concrete diaconale activiteiten en projecten in de samenleving (meso-, macroniveau). Maar op microniveau vragen beide groepen zich af of diakenen zelf een helpende hand moeten bieden aan mensen in de samenleving (als formele institutie) of dat diakenen gemeenteleden moeten stimuleren dit te doen (als informele gemeenschap). Wel zien beiden de toerusting van gemeenteleden tot diaconale activiteiten in de samenleving als een taak van diakenen, maar uit het onderzoek blijkt ook dat de bezinning over extern diaconaat nog weinig heeft plaatsgevonden.

Bezinning en bewustwording op de diaconale taak van de hele gemeente lijkt geen overbodige luxe. Dit blijkt ook uit de interviews die, voorafgaand aan het kwantitatieve onderzoek, hebben plaatsgevonden. Nadrukkelijk is de vraag gesteld, wat ervoor nodig is om te komen tot een bloeiend diaconaat. Deelvraag 6 is voornamelijk voortgesproten uit de gehouden interviews. De antwoorden die diakenen hebben gegeven tijdens de interviews, zijn in de vragenlijst verwerkt (vragen 28 en 29, bijlage 1).

Deelvraag 7

Welke rollen zal de diaken of diaconale werker in de toekomst moeten vervullen voor een bloeiend diaconaat?

Voor een antwoord op deze vraag is onderzoek gedaan naar de gewenste competenties van diakenen. Uit het hierboven genoemde onderzoek van Lukkien-Roorda en Kuiper (2008) blijkt dat diakenen aangeven dat er specifieke competenties nodig zijn voor specifieke taken. Ondersteuning van mantelzorgers vraagt bijvoorbeeld om andere competenties dan overleg met overheid en maatschappelijke organisaties.

Verder geven diakenen aan competenties in de relationele sfeer het meest belangrijk te vinden.

Bestuurlijke kwaliteiten vinden ze minder belangrijk. De vraag is wat dit betekent voor samenwerking van diakenen met de lokale gemeente inzake de Wmo. Onderzoekers bevelen aan om taken en competenties van diakenen opnieuw te beschrijven, te differentiëren in functies/rollen en hierbij

de verbinding naar ‘gaven’ van de Geest intact te laten. Moet er bijvoorbeeld onderscheid worden gemaakt in beleid makende en uitvoerende diakenen?

In een eerder schrijven van de CGK (voordat de drie denominaties gingen samenwerken in het PDS) worden de rollen van diaken als bijzonder veelzijdig betiteld.

De volgende rollen worden onderscheiden (tussen haakjes staan de namen vermeld, zoals ze in onderhavig onderzoek worden gehanteerd):

- *bidder* (deels missionaire rol) – de diaken bidt voor en verricht voorbede voor hen die geen helper hebben;
- *aandachtgever* (uitvoerende rol) – de diaken geeft oprechte aandacht door present te zijn waar nood is;
- *samenwerker* (coördinerende rol) – de diaken bevordert en/ of faciliteert waar mogelijk samenwerking ten tijde van nood en ramp op persoonlijk en gemeenschappelijk vlak;

- *bruggenbouwer* (netwerkende rol) – de diaken is als een bemiddelaar, een bruggenbouwer; hij is iemand die contacten weet op te bouwen, goed kan netwerken en groepen met elkaar weet te verbinden;
- *helper* (uitvoerende rol) – de diaken steekt de handen uit de mouwen; hij helpt waar geen ander helpt; hij gaat met hulpvragers op zoek naar oplossingen, biedt een luisterend oor, helpt mee uit te houden en te dragen;
- *aanjager* (stimulerende rol) – de diaken houdt van pionieren; hij ontplooit graag initiatieven bij het zien van diaconale nood en is iemand die anderen kan motiveren een bijdrage te leveren;
- *aanklager* (signalerende rol) – de diaken signaleert misstanden, benoemt oorzaken en kaart problemen aan bij wie daarvoor verantwoordelijk zijn; zo is hij een pleitbezorger en stemversterker.

In onderhavig onderzoek wordt gevraagd welke rollen men vindt dat diakenen dienen te vervullen. Naast bovengenoemde rollen wordt in onderhavig onderzoek het belang van de toerustende en beleid makende rol bevestigd (vraag 32, bijlage 1).

Samengevat rijst de vraag in hoeverre diaconieën in staat zijn zowel zichzelf als gemeenteleden te stimuleren tot interne en externe diaconale activiteiten? En vanuit welke visie werken diaconieën? Hoe groot is de kans dat gemeenteleden zich laten motiveren tot het participeren in diaconale activiteiten?

1.4 Begripsafbakening

De volgende stipulatieve definities worden in onderhavig onderzoek gebruikt:

- Attitude: “a learned global (typically emotional) evaluation of an object (person, place or issue) that influences thought and action” (Perloff, 2008). Vertaald betekent dit: een aangeleerde, globale (meestal emotionele) evaluatie (beoordeling) van een object (persoon, plaats of onderwerp) die invloed heeft op gedachten en gedrag.

- Diaconaat: zie de omschrijving in 1.2: de kerk is een gemeenschap van gelovigen die zich door de liefde van God in Jezus Christus verlost weten. Gedragen door de liefde van God wordt de kerk geroepen om werken van barmhartigheid (bewogenheid met het lot van de naaste, de ander) en gerechtigheid (eerlijkheid, trouw, bijstand, deugd) te doen. Deze Bijbelse liefdedienst is het hart van het diaconaat. Dat stempelt dus, als het goed is, ook de uitstraling van de kerk in de lokale omgevingen en wijdere samenleving. De presentie van de kerk moet een diaconale presentie zijn: vanuit de christelijke roeping om dienstbaar te zijn binnen het perspectief van Gods reddende liefde in Christus (Joh. 3:17, Marc 10: 45). Wij moeten ons licht laten schijnen voor de mensen “opdat zij uw goede werken zien en uw Vader verheerlijken (Matth. 5:16). De ‘mensen’ dat zijn onze naasten: goed doen voor allen,

inclusief buurtgenoten, vreemdelingen en verre naasten.

- Intern diaconaat: hulp en ondersteuning die aan gemeenteleden gegeven wordt.
- Extern diaconaat: hulp en ondersteuning die aan niet-gemeenteleden nabij en ver weg gegeven wordt.

- Formeel diaconaat: diakenen regelen alles en zijn van alle hulp die gegeven wordt (zowel intern als extern) op de hoogte.
- Informeel diaconaat: gemeenteleden regelen de hulp zelf, zonder inschakeling van een diaken. Diakenen hebben daardoor weinig zicht op hulp die door gemeenteleden gegeven wordt.

Hoofdstuk 2 Methoden

Onderhavig onderzoek is vormgegeven door middel van diverse typen onderzoeksmethoden. Een belangrijk onderdeel van het onderzoek is een survey, een grootschalige schriftelijke vragenlijst, onder gemeenteleden en diakenen. Deze vragenlijst levert veel kwantitatieve onderzoeksgegevens op. Daarnaast is gebruik gemaakt van onderzoeksmethoden om kwalitatieve informatie te verzamelen: voor het opstellen van de vragenlijst is gebruik gemaakt van literatuuronderzoek en zijn diakenen geraadpleegd in diverse groepsinterviews. Na het verwerken van de resultaten van de survey heeft een focusgroep plaatsgevonden om te checken in hoeverre resultaten herkenbaar zijn. Na afronding van het onderzoek zullen nog twee expertmeetings plaatsvinden, waarin de visie van de experts op, met name, de conclusies en aanbevelingen, wordt besproken. De verslaglegging van deze twee expertmeetings worden als bijlagen toegevoegd (bijlagen 3.1 en 3.2).

In dit hoofdstuk wordt voor elk van de methoden beschreven wie er betrokken zijn (populatie en steekproef, paragraaf 2.1), welke procedure is gevolgd (2.2), welke meetinstrumenten zijn toegepast (2.3) en hoe de verkregen gegevens geanalyseerd zijn (2.4). Tenslotte wordt de betrouwbaarheid en validiteit van de gebruikte methoden verantwoord (2.5).

2.1 Populatie/ steekproef

2.1.1 Groepsinterviews

Voor het operationaliseren van de onderzoeksvraag is het van belang om, naast literatuuronderzoek, diakenen te raadplegen. Om die reden zijn groepsinterviews gehouden onder de drie denominaties (elk twee). Het gaat hier om een selecte steekproef: een aantal diaconieën is aangeschreven met de vraag mee te doen aan een groepsinterview.

Vijf diaconieën hebben meegewerkt aan een groepsinterview en met één diaken heeft een telefonisch interview plaatsgevonden. Deze interviews vonden plaats voorafgaand aan de survey (september-november 2013).

2.1.2 Survey

De populatie van de survey bestaat in principe alle (belijdende) leden van de CGK, NGK en GKv. In tabel 1 staan gegevens van deze kerken vermeld.

Tabel 1
Aantal belijdende leden en doopleden CGK, NGK en GKv 2012-2013

	belijdende leden	doopleden	totaal aantal leden	aantal gemeenten
CGK	45.651	28.668	74.319	180
NGK	21.000	12.000	33.000	89
GKv	79.181	42.988	122.169	277
totaal	145.832	83.656	229.488	546

Uiteindelijk zijn er 3206 bruikbare vragenlijsten binnengekomen, waarbij de verdeling over de denominaties in tabel 2 is weergegeven. Hierbij zijn diakenen/ diaconale werkers

(dw-ers) en gemeenteleden e.a. (alle respondenten die geen diaken/ dw-er hebben ingevuld, zie figuur 2) apart weergegeven, en daarnaast het totaal. Ongeveer de helft van de

respondenten is van de GKv, een derde van de CGK en 11% van de NGK. Deze percentages wijken niet af van het belij- dend deel van de populatie van de drie denominaties. De

resterende 6% is verdeeld over combinatie kerken, is lid van de PKN of is geen lid of gastlid.

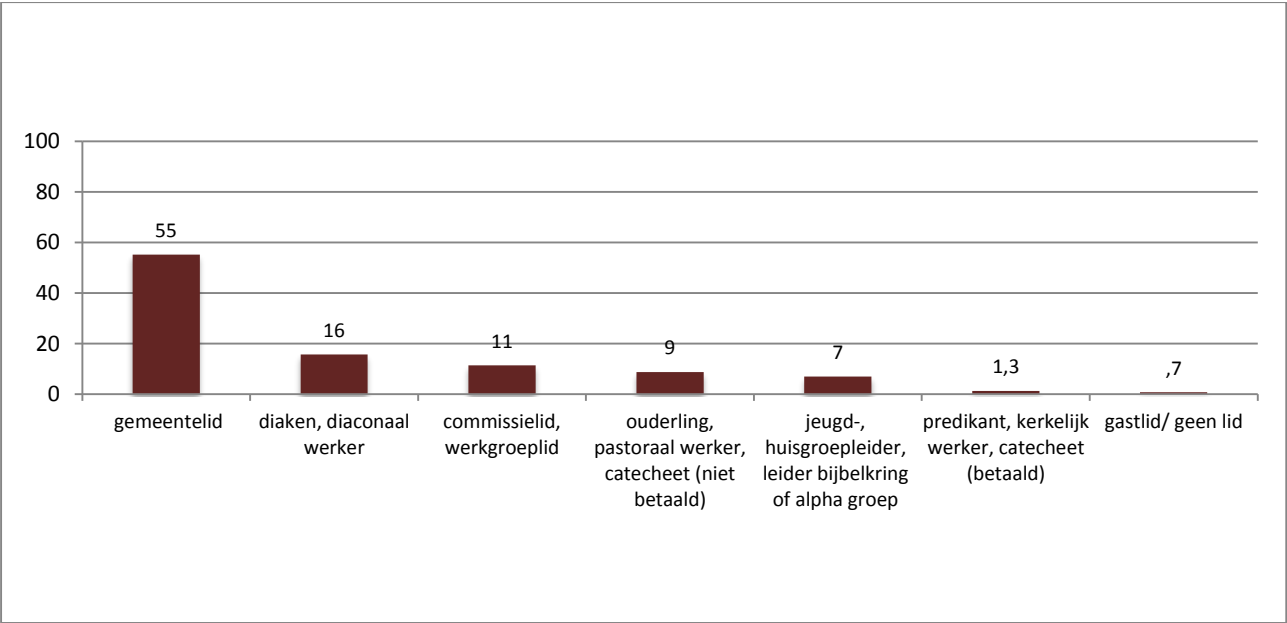
Tabel 2

Denominatie respondenten in aantallen en percentages (N = 3206), gesplitst in diakenen/ dw-ers (N = 505) en gemeentele- den e.a. (N = 2701).

	diakenen/ dw-ers		gemeenteleden e.a.		totaal N	
	n	%	n	%	n	%
Denominatie						
CGK	139	28	862	32	1001	31
NGK	61	12	278	10	339	11
GKv	282	56	1387	51	1669	52
PKN	6	1,2	14	0,5	20	0,6
combi CGK-GKv	4	0,8	43	1,6	47	1,5
combi CGK-GKv-NGK	5	1	40	1,5	45	1,4
combi GKv-NGK	0	0	11	0,4	11	0,3
combi CGK-NGK	5	1	28	1	33	1,0
combi CGK en/ of NGK en/ of GKv-PKN	1	0,2	18	0,7	19	0,6
ik ben geen lid	0	0	8	0,3	8	0,2
anders	2	0,4	12	0,4	14	0,4

De verdeling van hoe respondenten betrokken zijn in hun gemeente is in figuur 2 weergegeven. Over de verdeling van de diakenen/ dw-ers is geen vergelijkende uitspraak met CBS gegevens te doen. Wel moge duidelijk zijn dat 16% dia-

kenen/ dw-ers een veel hoger percentage is dan er gemid- deld aan diakenen/ dw-ers per gemeente actief is (schatting 2-4%).

Figuur 2. Overzicht in percentages op welke manier respondenten betrokken zijn bij hun gemeente (N = 3206)

In tabel 3 zijn de gegevens van geslacht, leeftijd en opleidingsniveau weergegeven. Er hebben totaal iets meer mannen dan vrouwen gereageerd, wat te verwachten was, gezien het hoge aantal diakenen/ dw-ers dat meegedaan heeft en gezien het feit dat het diakenambt in twee van de drie genoemde denominaties officieel alleen voor mannen is opengesteld. Meer dan de helft van de respondenten valt in

de leeftijdscategorie 40 tot 65 jaar. De gemiddelde leeftijd van de mannen (53 jaar) is hoger dan die van de vrouwen (48 jaar). Qua opleidingsniveau heeft meer dan de helft van de gemeenteleden e.a. een hoger opleidingsniveau, terwijl dit bij de diakenen/ dw-ers ruim 40% is. Laatstgenoemden hebben vaker dan gemeenteleden e.a. een gemiddeld opleidingsniveau.

Tabel 3
Achtergrondkenmerken respondenten (N = 3206), gesplitst in diakenen/ dw-ers (N = 505) en gemeenteleden e.a. (N = 2701)

	Diakenen/ dw-ers		gemeenteleden e.a.		totaal N	
	n	%	n	%	n	%
Geslacht						
mannelijk	453	90	1362	50,4	1815	57
vrouwelijk	52	10	1339	49,6	1391	43

Achtergrondkenmerken respondenten (N = 3206), gesplitst in diakenen/ dw-ers (N = 505) en gemeenteleden e.a. (N = 2701)

	Diakenen/ dw-ers		gemeenteleden e.a.		totaal N	
	n	%	n	%	n	%
Leeftijd						
tot 20	0	0	13	0,5	13	0,4
20 tot 40	149	30	732	27	881	27
40 tot 65	302	60	1374	51	1676	52
65 tot 80	54	11	531	20	585	18
80 en ouder	0	0	51	2	51	2

Gemiddelden en standaarddeviaties (SD)

mannen: gemiddelde leeftijd = 52,6, SD = 14,7

vrouwen: gemiddelde leeftijd = 47,6, SD = 15,2

totaal: gemiddelde leeftijd = 50,4 jaar, SD = 15,1

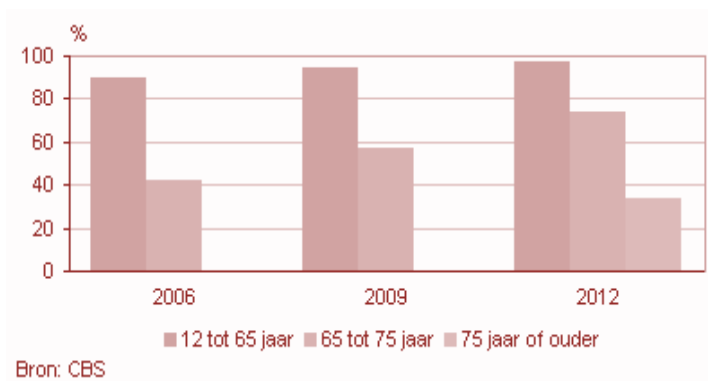
Hoogste afgeronde opleiding)*	N = 504		N = 2690		N = 3194	
Lbo, Leao, Mavo, Vmbo en vergelijkbaar	74	13	289	9	363	11
Mbo, Havo, Vwo	217	43	965	36	1182	37
Hbo, Wo	210	42	1419	53	1629	51
andere opleiding	3	0,6	17	0,6	20	0,6

)* afwijking van totale N = 3206, omdat deze vraag niet door alle respondenten is ingevuld

Bij vergelijking van de kenmerken geslacht, leeftijdsverdeling en opleidingsniveau met gegevens van het CBS van de Nederlandse bevolking (2012-2013) blijkt dat de verdeling van gemeenteleden e.a. in geslacht niet van de CBS gegevens afwijkt (mannen 49,5%, vrouwen 50,5%).

Wat leeftijd betreft is te verwachten dat er minder respondenten reageren van 65 jaar en ouder. Uit gegevens van het CBS blijkt dat 75% van de inwoners van 65 tot 75 jaar een computer bezit, terwijl 99% van de inwoners van 12 tot 65

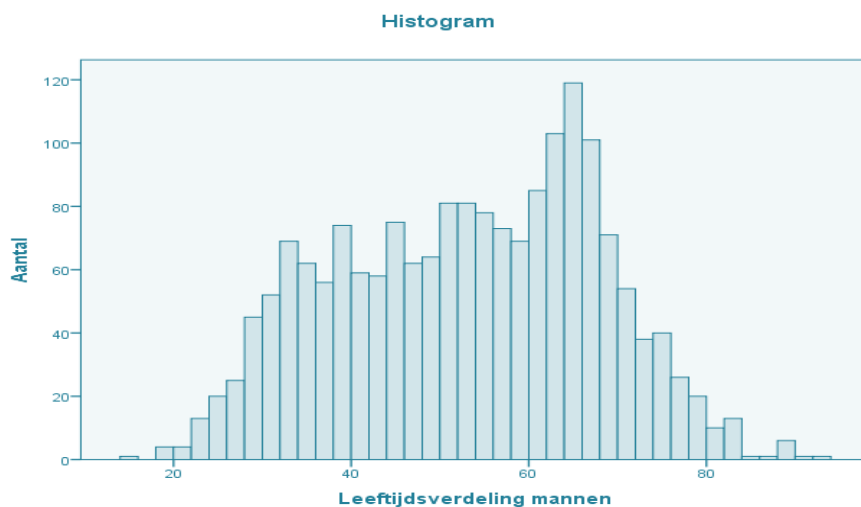
jaar deze bezit (figuur 3). Voor de leeftijdscategorie 75 jaar en ouder geldt dat ongeveer een derde een computer bezit. Omdat de vragenlijst web-based is, was de kans daarom aanwezig dat mensen van 65 jaar en ouder minder vertegenwoordigd zouden zijn in de steekproef. Dit blijkt niet te gelden voor de leeftijdscategorie van 65 tot 80 jaar, maar wel voor die daarboven, dus voor de leeftijdscategorie van 80 jaar en ouder.

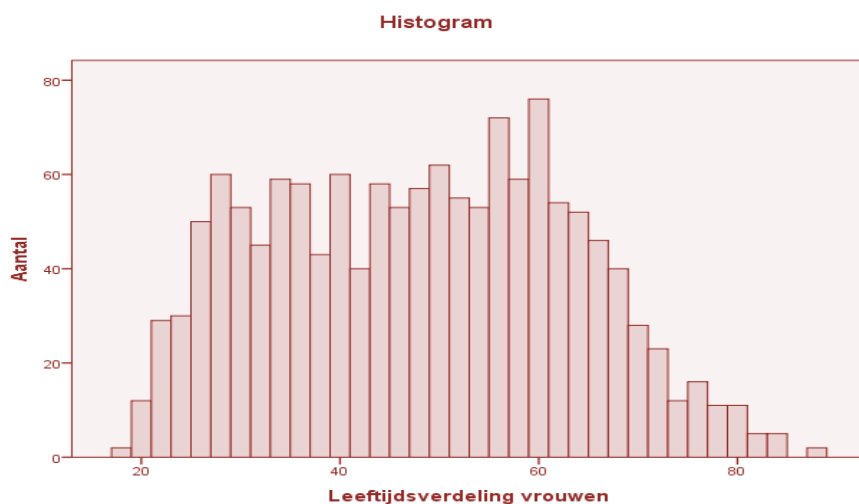
Figuur 3 . Overzicht van computergebruik/ -bezit van de Nederlandse bevolking

De leeftijdscategorieën 20 tot 40 (28%) en 80 jaar en ouder (2%) zijn iets minder vertegenwoordigd dan volgens CBS gegevens te verwachten is (CBS respectievelijk 32% en 5%). De leeftijdscategorieën 40 tot 65 (52%) is iets oververtegenwoordigd (CBS 46%). De leeftijdscategorie 65 tot 80 (18%) is ongeveer gelijk aan CBS gegevens (16%).

In figuur 4 en 5 wordt de leeftijdsverdeling van mannen en vrouwen weergegeven. Bij de mannen is zichtbaar dat vooral de leeftijd tussen 60 en 70 goed vertegenwoordigd is. Bij de vrouwen is zichtbaar dat de leeftijdsverdeling gelijkmatiger verdeeld is vanaf 28 tot 70 jaar.

Figuur 4. Leeftijdsverdeling mannen in aantallen (N = 1815)

Figuur 5. Leeftijdverdeling vrouwen in aantallen (N = 1391)

Ook qua opleidingsniveau wijkt de steekproef af van de CBS gegevens van 2013 (Nederlandse bevolking van 15-65 jaar): er zijn in de steekproef veel meer hoger opgeleiden (54%) dan op grond van de Nederlandse bevolking te verwachten is (28%) en minder lager opgeleiden (9%) dan binnen de Nederlandse bevolking (30%) (peno.actueel.nl, 2013). De vraag is of het ook afwijkt van het opleidingsniveau van gemeenteleden in de kerken waar onderhavig onderzoek heeft plaatsgevonden, aangezien deze kerken bekend staan als kerken voor mensen met een midden tot hoger opleidingsniveau.

Tussen denominaties zijn verschillen qua opleidingsniveau gevonden: er doen iets meer respondenten van de CGK mee met een lager opleidingsniveau, vergeleken met NGK en GKv, en er zijn meer respondenten van de GKv lager opgeleid dan van de NGK. Ook zijn vrouwelijke diakenen/ dw-ers iets hoger opgeleid dan mannelijke en zijn oudere gemeen-

tedelen (50 jaar en ouder) iets lager opgeleid dan jongere gemeenteleden (onder de 50 jaar).

Tabel 4 geeft een overzicht van overige achtergrondkenmerken van de steekproef. Het gaat om type gemeente volgens respondenten, samenstelling huishouden en inkomen. Bij het opgeven van type gemeente was zichtbaar dat er nogal veel verdeeldheid kan heersen bij gemeenteleden van eenzelfde kerkelijke gemeente over hoe de gemeente te beschrijven is. Deze cijfers dienen dan ook met enige voorzichtigheid gehanteerd te worden.

Ruim 40% van de respondenten bestaat uit een (on)gehuwd paar met thuiswonende kinderen, waarbij vooral diakenen/ dw-ers aangeven deze samenstelling te hebben (meer dan 60%) en bijna 40% uit een (on)gehuwd paar zonder thuiswonende kinderen. Ruim 10% bestaat uit een eenpersoons-huishouden.

Tabel 4

Achtergrondkenmerken respondenten totaal (N = 3206) en gesplitst in diakenen/ diaconale werkers (N = 505) en gemeenteleden e.a. (N = 2701)

	<i>diakenen/ dw-ers</i>		<i>gemeenteleden e.a.</i>		<i>totaal N</i>	
	<i>n</i>	<i>%</i>	<i>n</i>	<i>%</i>	<i>n</i>	<i>%</i>
Type gemeente volgens eigen inzicht respondenten						
stadsgemeente	219	43	1313	49	1532	48
dorps-/ plattelandsgemeente	230	46	1020	38	1250	39
evangelisatiegemeente	11	2	120	4	131	4
combi stad/ dorp	9	1,8	51	1,9	60	1,9
regio-/ streekgemeente	27	5	88	3	115	4
anders	9	1,8	120	4	129	4
Samenstelling huishouden)*						
	<i>N = 503</i>		<i>N = 2686</i>			
thuiswonend	2	,4	41	1,5	43	1,3
eenpersoons	28	6	346	13	374	12
(on)gehuwd paar met thuiswonend(e) kind(eren)	306	61	1060	39	1366	43
(on)gehuwd paar zonder thuiswonend(e) kind(eren)	139	28	1022	38	1161	36
1-ouder met thuiswonend(e) kind(eren)	10	2	31	1,1	41	1,3
1-ouder zonder thuiswonend(e) kind(eren)	2	,4	42	1,6	44	1,4
andere samenstelling	16	3	144	5	160	5
Inkomen)*						
geen inkomen	2	,4	101	4	103	3
tot 35.000 euro per jaar	125	25	784	29	909	29
35.000 tot 70.000 euro per jaar	231	46	990	37	1221	38
70.000 euro per jaar of meer	42	8	264	10	306	10
niet ingevuld	103	20	547	20	650	20

)* afwijking van totale N = 3206, omdat deze vraag niet door alle respondenten is ingevuld

2.1.3 Focusgroep en expertmeetings

Aan de focusgroep, die in december plaatsvond, hebben vier diakenen deelgenomen. Op 29 januari 2014 heeft de eindpresentatie plaatsgevonden met daaraan gekoppeld een eerste expertmeeting waaraan ongeveer 30 mensen hebben deelgenomen. Op 13 februari 2014 hebben 6 mensen deelgenomen aan de tweede expertmeeting.

2.2 Procedure

2.2.1 Groepsinterviews

Vooraf aan de survey hebben groepsinterviews plaatsgevonden met diaconieën om de inhoud van de vragenlijst te bepalen. Diaconieën van de CGK, NGK en GKv zijn tussen juli en september 2013 via een mailing aangeschreven door het Diaconaal Bureau (CGK) en het Diaconaal Steunpunt (NGK en GKv) met de vraag of ze aan een groepsinterview wilden meedoen. In september, oktober en november 2013 hebben de groepsinterviews plaatsgevonden, in totaal zes, met twee kerken van elke denominatie CGK, NGK en GKv. Eén van deze interviews heeft telefonisch plaatsgevonden.

2.2.2 Survey

Voor het promoten van het kwantitatieve onderzoek zijn alle diaconieën en scriba's van de CGK, NGK en GKv één of meerdere keren van tevoren via een mailing door het Diaconaal Steunpunt (DS) en Diaconaal Bureau (DB) aangeschreven (juli-september 2013). Bij het uitzetten van de vragenlijst (11 november 2013) is de link van de vragenlijst naar alle diaconieën gestuurd, en daarnaast naar alle scriba's van de drie deelnemende kerken. Verder is de link van de vragenlijst op de websites van de CGK, NGK en GKv geplaatst, zijn er nieuwsberichten geplaatst op de website van DB en DS en zijn er nieuwsbrieven verstuurd naar alle abonnees (diaconieën).

Uit reacties van aangeschreven personen, was soms te merken dat men ervan uitging dat de vragenlijst alleen voor diaconieën bedoeld was. Bij het versturen van de herinnering, waarin nadrukkelijk werd vermeld dat de vragenlijst ook voor de gemeente als geheel bedoeld is, werd uit de respons zichtbaar, dat de vragenlijst door scriba's naar ge-

meenteleden was gestuurd, waar dat in eerste instantie niet was gedaan.

2.2.3 Focusgroep en expertmeetings

Omdat er niet voldoende diaconieën zijn die, voorafgaande aan de survey, instemmen met het meewerken aan een groepsinterview, is besloten om met één diaconie een focusgroep te houden om de resultaten van de survey te bespreken. Diakenen zijn hiervoor benaderd met de vraag of ze willen meedoen. Eind december heeft een focusgroep plaatsgevonden. Een focusgroep is een vorm van een groepsinterview, met als specifiek doel een verdiepingsslag te maken. Voor een verdere verdiepingsslag hebben er twee expertmeetings plaatsgevonden in januari en februari 2014.

2.3 Meetinstrumenten

2.3.1 Groepsinterviews vooraf aan survey

In de groepsinterviews zijn thema's van het onderzoek, die in de vragenlijst verwerkt zijn, voorgelegd. Hieronder volgt een overzicht van de vragen die gesteld zijn.

- A. Bij de eerste drie groepsinterviews is doorgevraagd naar de factoren die in het Triade model van Poiesz gebruikt worden, namelijk motivatie, capaciteit en gelegenheid. Daarnaast is naar het toekomstige diaconaat gevraagd. De interviewvragen zijn:
 - 1. *Hoe zien jullie diaconaat in 2020 in of vanuit de gemeente uitgevoerd worden?*
 - 2. *Wat is er dan (in 2020) anders dan nu?*
 - 3. *Wat vraagt dit van gemeenteleden en diakenen aan (soort) motivatie?*
 - 4. *Wat vraagt dit van gemeenteleden en diakenen aan (soort) capaciteit?*
 - 5. *Wat vraagt dit van gemeenteleden en diakenen aan (soort) gelegenheid?*
- B. Bij het vierde groepsinterview is het thema 'gerechtigheid' uit de theorie verder uitgewerkt. Daarnaast is ook

hier naar het toekomstige diaconaat gevraagd. De interviewvragen zijn:

1. *Hoe ziet diaconaat er momenteel uit, zowel intern als extern?*
2. *Op welke manier speelt gerechtigheid een rol bij diaconaat? Hoe zie je de thema's terug in je werk als diaken en wat moet er veranderen voor een bloeiend diaconaat 2020?*
 - i. *In relatie tot God. Dit gaat over je kind weten van God, je redding in Christus zoeken en je gesteund weten door de Heilige Geest;*
 - ii. *In relatie tot onze naaste. Dit gaat over armoede in de kerk en in de wereld, onrecht door slechte werkomstandigheden, mensenhandel, slavernij etc.;*
 - iii. *In relatie tot de schepping. Hier gaat het over rentmeesterschap over de aarde: duurzaamheid etc.;*
 - iv. *In relatie tot onszelf. Hierbij gaat het om zelfreflectie en bewustwording van hoe je zelf leeft.*
3. *Wat moet er gebeuren om een bloeiend diaconaat 2020 te krijgen, zowel richting diakenen als richting gemeenteleden?*

C. Het vijfde interview vindt telefonisch plaats. Hierin is vooral uitgediept wat er moet veranderen en wat er nodig is om een bloeiend diaconaat 2020 te krijgen.

1. *Hoe ziet het diaconaat in jullie kerk er momenteel uit, zowel intern als extern?*
2. *Wat vind je dat er moet veranderen om het diaconaat te verbeteren, bij diakenen en bij gemeenteleden?*
3. *Wat hebben diakenen en gemeenteleden in de nabije toekomst nodig om goed op veranderingen in de maatschappij (meer zorgvragen door grotere groep kwetsbare burgers etc.) in te kunnen spelen (ontwikkelpunten)?*

D. Het zesde interview is weer een groepsinterview. Omdat dit een a-typische diaconie betreft, zijn onderstaande vragen voor onderzoek interessant:

1. *Hoe functioneert jullie diaconaat op dit moment?*
2. *Hoe ziet het ideale diaconaat er in de toekomst uit?*
3. *Hoe komt het diaconaat van de huidige naar de ideale situatie?*

2.3.2 Survey

De vragenlijst bevat de volgende thema's:

- a. Huidig en gewenst diaconaat intern-extern en formeel-informeel, bijvoorbeeld:

In onze gemeente is diaconaat vooral gericht op leden van de eigen gemeente

versus

In onze gemeente is diaconaat gericht op iedereen die op onze weg komt, zowel kerkelijk als niet-kerkelijke mensen,

gemeten op 6-punts Likertschaal lopend van 1 (oneens) tot en met 6 (eens).

- b. Poiesz factoren: motivatie-capaciteit-gelegenheid (intrinsiek en extrinsiek), bijvoorbeeld:

Ik heb niet zoveel met het helpen van andere mensen
versus

Ik vind het gewoon fijn om andere mensen te helpen,

gemeten op 11-punts schaal lopend van 0 tot en met 10. Deze schaal wordt bij dataverwerking omgezet in een schaal lopend van 0-1, volgens theorie van het Triade model van Poiesz.

- c. Veranderingen die nodig zijn om diaconaat te verbeteren (mede gezien sociaal-economische ontwikkelingen), bijvoorbeeld: *Meer samenwerking met diaconieën van andere kerkgenootschappen,*

gemeten op dichotome schaal: ja (ingevuld) of nee (niet ingevuld).

- d. Factoren gerechtigheid in gedrag, bijvoorbeeld: *Ik ben oprecht naar andere mensen door me te houden aan mijn belofte, ook als dit in mijn nadeel is,*
gemeten op 6-punts Likert-schaal lopend van 1 (past niet) tot en met 6 (past goed).
- e. Factoren gerechtigheid in attitude, bijvoorbeeld: *Ik vind dat mensen eerlijk naar elkaar moeten zijn,*
gemeten op 6-punts Likert schaal lopend van 1 (oneens) tot en met 6 (eens).
- f. (Diaconale) contacten gemeente nu-toekomst, bijvoorbeeld: *Schuldhulpmaatje, Present, Wmo (advies)raad,*
gemeten op dichotome schaal: ja (ingevuld) of nee (niet ingevuld).
- g. Rollen diakenen gewenst in toekomst, bijvoorbeeld *signalerende rol: zorgen dat gemeenteleden gaan helpen,*
gemeten op dichotome schaal: ja (ingevuld) of nee (niet ingevuld).

Daarnaast is er naar de volgende achtergrondkenmerken gevraagd: leeftijd, geslacht, kerklidmaatschap, plaats waar men kerkt, hoe men betrokken is bij gemeente, type gemeente, hoogste afgeronde opleiding, samenstelling huishouden en inkomen (vrijwillig).

2.3.3 Focusgroep en expertmeetings

In december 2013 heeft een focusgroep plaatsgevonden. In deze focusgroep werden de voorlopige resultaten van de survey voorgelegd aan diakenen met de vraag in hoeverre zij de diverse resultaten herkenden. In januari en februari 2014 hebben twee expertmeetings plaatsgevonden, waarin de resultaten, conclusies en aanbevelingen voorgelegd werden. In januari 2014 is met stellingen gewerkt. In februari 2014 is gevraagd een algemene indruk van het onderzoek te geven naar aanleiding van de conclusies en heeft een brainstormsessie plaatsgevonden.

2.4 Analyse

2.4.1 Groepsinterviews

Van de groepsinterviews zijn verslagen gemaakt. De inhoud is gebruikt om de vragenlijst aan te vullen.

2.4.2 Survey

Alle data zijn in SPSS geanalyseerd, waarbij de volgende achtergrondvariabelen zijn meegenomen:

- denominaties: CGK, NGK en GKv;
- geslacht (alleen voor gemeenteleden e.a., omdat voor diakenen/ dw-ers de verhouding erg scheef is (90% man));
- leeftijd:
 - voor diakenen/ dw-ers (D) en gemeenteleden e.a. (G) apart. Hier is de leeftijd gesplitst in 'jonger dan 50 jaar' (D1 en G1) en '50 jaar of ouder' (D2 en G2);
 - daarnaast zijn bij deelvragen 1, 3 en 4 analyses gedaan, waarbij de leeftijd van de respondenten (R) gesplitst is in '20-39 jaar' (R1) en '40-64 jaar' (R2), ongeveer overeenkomend met de werkbare bevolking.

De achtergrondvariabele stadsgemeente of dorps-/ plattelandsgemeente is niet meegenomen, omdat respondenten is gevraagd een eigen omschrijving te geven. In het databestand was zichtbaar dat respondenten van eenzelfde kerkelijke gemeente, bijvoorbeeld GKv in plaats X, soms vier verschillende beschrijvingen gaven. Het toetsen van verschillen heeft daarom weinig toegevoegde waarde.

Er zijn frequentietabellen gemaakt van alle antwoordscores. De controlevariabelen zijn als volgt op verschillen getoetst:

- Bij vragen met meer dan twee antwoordopties (schaalvragen) door middel van t-toetsen, Kruskal-Wallis toetsen, Mann-Whitney toetsen;
- Bij vragen met een dichotome antwoordoptie door middel van Cramer's V toetsen.

Verder zijn er productscores gemaakt van de drie Triade-factoren: motivatie $((\text{intrinsiek} + \text{extrinsiek}) / 2) * \text{capaciteit} ((\text{intrinsiek} + \text{extrinsiek}) / 2) * \text{gelegenheid} ((\text{intrinsiek} + \text{extrinsiek}) / 2))$.

Wilcoxon signed-rank toetsen zijn gedaan ter vergelijking van attitude-gedrag bij het thema 'gerechtigheid' (3.3) en ter vergelijking van verschillen tussen huidige en gewenste situatie diaconaat (3.1).

De verschillen worden in het resultatenhoofdstuk op twee manieren zichtbaar. In de eerste plaats door de Cramer's V waarden weer te geven. En in de tweede plaats door de r -waarden weer te geven. Verschillen zijn statistisch gesproken klein als de Cramer's V of r -waarde kleiner is dan 0,2, zijn redelijk groot als de Cramer's V of r -waarde tussen 0,2 en 0,5 ligt. Vanaf een Cramer's V of r -waarde van 0,5 mag men spreken van grote verschillen, en bij een waarde van 0,75 of hoger van zeer grote verschillen. Bij de berekening van de r -waarden is er gecorrigeerd voor de grootte van de steekproef.

2.4.3 Focusgroep en expertmeetings

Van de focusgroep is een verslag gemaakt. De verkregen informatie is in het resultatenhoofdstuk verwerkt. De resultaten van de expertmeetings zijn in bijlage 3.1 en 3.2 weergegeven.

2.5 Betrouwbaarheid en validiteit

2.5.1 Betrouwbaarheid

De betrouwbaarheid is, vanwege een aantal factoren, hoog te noemen:

- De respons is zeer hoog, namelijk 3206 respondenten, waarvan 505 diakenen en diaconale werkers. Dit betekent dat een betrouwbaarheidsinterval gerealiseerd kan worden van 99%. Dit wil zeggen dat er slechts 1% kans is dat gevonden verschillen op toeval berusten (ter vergelijking: in sociaal onderzoek is een betrouwbaarheidsinterval van 95% gebruikelijk en geaccepteerd). De foutenmarge is minder dan 3%, wat betekent dat de percentages in antwoordopties 3% kunnen afwijken van de

weergegeven percentages (in sociaal onderzoek is een foutenmarge van 5% gebruikelijk);

- De vragenlijst is besproken en aangepast en daarna getest. In vervolg daarop is de vragenlijst nogmaals aangepast;
- Respondenten die aangeven dat ze 'zomaar iets hadden ingevuld', omdat ze de vragenlijst lastig vonden, zijn verwijderd. Het gaat hierbij om ongeveer 25 respondenten, dat is 0,77% van de totale respons;
- Triangulatie: er is gebruik gemaakt van meerdere onderzoeksmethoden en van meerdere perspectieven. Er is literatuuronderzoek gedaan en er zijn groepsinterviews afgenomen met diakenen van de drie denominaties. De survey is zowel onder diakenen als onder andere gemeenteleden uitgevoerd. Daarnaast zijn resultaten aan een focusgroep voorgelegd en hebben er nog expertmeetings plaatsgevonden;
- Peer examination: er is een andere onderzoeker geraadpleegd bij de vormgeving van de vragenlijst.

2.5.2 Validiteit

De interne validiteit is goed. Vooraf zijn thema's, die de opdrachtgever onderzocht wil hebben, herhaaldelijk besproken. Verder zijn ze in groepsinterviews voorgelegd aan diakenen om te controleren of thema's duidelijk en relevant zijn. Op grond van deze interviews is de vragenlijst aangevuld met extra vragen en heeft er een verfijning plaatsgevonden in beschrijvingen.

De begrippen zijn duidelijk omschreven in de vragenlijst. Als respondenten aangeven dat ze de vragenlijst te moeilijk vinden, zijn ze uit de dataset verwijderd, om vertekening te voorkomen en validiteit te waarborgen. Het Triade model van Poiesz wordt vooral gebruikt om gedrag te voorspellen en is niet een gevalideerd instrument, zeker niet voor vragenlijsten. Daarom is de validiteit van dit model laag. Om het Triade model te controleren is wel een vraag toegevoegd uit een eerder onderzoek. Dit alles zorgt ervoor dat de begripsvaliditeit van de totale vragenlijst als voldoende kan worden gekenmerkt.

Om de onderzoeksresultaten te kunnen genereren naar de hele populatie is een steekproef van 390 respondenten vereist. Er zijn uiteindelijk 3206 respondenten. De hoge respons en het feit dat de hele populatie is benaderd, betekent dat er sprake is van een hoge externe validiteit. Bij het analyseren van de achtergrondvariabelen betekent dit dat verschillen tussen bijvoorbeeld mannen en vrouwen kunnen worden aangetoond met een betrouwbaarheid van 99% en foutenmarge 4%, en dat dit een representatief beeld geeft van mannen en vrouwen.

Bij een survey is de vraag van elke onderzoeker welk 'soort' respondenten heeft gereageerd. Het is aannemelijk te veronderstellen dat respondenten in zekere mate betrokken zijn in hun gemeenten. Dit kan betekenen dat deze mensen

meer zien, dus ook kritische kanttekeningen plaatsen. Ze weten meestal ook meer dan de minder betrokken gemeenteleden, en daardoor is het mogelijk dat ze meer ideeën hebben.

Aan de andere kant hebben ze waarschijnlijk ook meer oog voor goede dingen die gebeuren. Veronderstellen dat de data *biased* zijn vanwege een te positief beeld is daarom voorbarig. Waarschijnlijker is dat negatievere en positievere beantwoording een tendens naar het midden tot gevolg heeft, zodat het beeld dat uit de resultaten naar voren komt, voldoende evenwichtig is. Gezien de hoge respons is dit een plausibele verklaring.

Hoofdstuk 3 Resultaten

De centrale vraag in onderhavig onderzoek luidt: *in hoeverre wordt momenteel diaconaat door diaconieën en gemeenteleden gestalte gegeven, welke rol speelt gerechtigheid hierin en wat moet er gebeuren om te komen tot een bloeiend diaconaat 2020?*

De resultaten worden hieronder per deelvraag weergegeven. Voor het bevorderen van de leesbaarheid van dit rapport zijn percentages boven de 2% op hele getallen afgerond. Verder worden de statistisch significante verschillen in de bijlage in tabellen getoond (bijlage 2). Verschillen tussen diakenen/ dw-ers enerzijds en gemeenteleden e.a. anderzijds worden weergegeven in de lopende tekst van hoofdstuk 3. Verschillen tussen denominatie, geslacht en diverse leeftijdscategorieën worden alleen in de lopende tekst weergegeven als deze (redelijk) groot zijn. Waar niet vermeld staat dat er een verschil gevonden is tussen denominatie, geslacht of leeftijdscategorieën, is het verschil wel getoetst, maar is er geen significant verschil, of hooguit een klein verschil, gevonden. In bijlage 2 zijn alle cijfers van verschilsscores in tabellen vermeld.

3.1 Deelvraag 1

Op welke manier vindt diaconaat in gemeenten momenteel plaats voor wat betreft gerichtheid (intern-extern) en organisatie (formeel-informeel) en wat wordt als wenselijk beschouwd in de toekomst?

Er waren acht stellingparen waarop respondenten konden aangeven in hoeverre het diaconaat in hun gemeente intern of intern & extern gericht is en formeel of informeel georganiseerd (tabel 5, bijlage 2.1). De stellingparen waarbij respondenten konden aangeven hoe het huidige diaconaat er uitziet, waren stellingparen 1-4:

Intern-Intern & extern huidig

Stellingpaar 1

In onze gemeente is diaconaat vooral gericht op leden van de eigen gemeente (intern)

versus

In onze gemeente is diaconaat gericht op iedereen die op onze weg komt, zowel kerkelijk als niet-kerkelijke mensen (intern & extern)

Stellingpaar 2

In de kleine groepen zijn we vooral gericht op het geven van hulp aan de eigen gemeenteleden (intern)

versus

In de kleine groepen zijn we gericht op het geven van hulp aan eigen gemeenteleden en aan niet-kerkelijke mensen (intern & extern)

Formeel-informeel huidig

Stellingpaar 3

Het financieel steunen van mensen in nood gaat niet zomaar, daar zijn strenge regels voor (formeel)

versus

Wij geven ruimhartig financiële steun aan mensen in nood, regels zijn niet nodig (informeel)

Stellingpaar 4

Het regelen van hulp gaat vrijwel altijd via de diakenen of diaconale werkers (formeel)

versus

Gemeenteleden gaan zelf aan de slag om te helpen (informeel)

De stellingparen waarbij respondenten konden aangeven hoe het gewenste diaconaat er voor hun uit ziet, waren stellingparen 5-8:

Intern-Intern & extern gewenst

Stellingpaar 5

Voorals mensen binnen de gemeente moeten hulp ontvangen bij ziekte of eenzaamheid, e.d. (intern)

versus

Zowel gemeenteleden als niet-kerkelijke mensen in onze omgeving moeten hulp ontvangen bij ziekte of eenzaamheid, e.d. (intern & extern)

Stellingpaar 6

Financiële hulp moet vooral voor de eigen gemeenteleden zijn (intern)

versus

Bij financiële hulp mag geen onderscheid worden gemaakt tussen eigen gemeenteleden en niet-kerkelijke mensen in de buurt (intern & extern)

Formeel-informeel gewenst

Stellingpaar 7

Diakenen moeten goed op de hoogte zijn van waar hulp wordt gegeven (formeel)

versus

Gemeenteleden zijn zelf goed op de hoogte van waar hulp gegeven wordt. Diakenen hoeven dit niet per se te weten (informeel)

Stellingpaar 8

Diakenen moeten alle diaconale taken coördineren (formeel)

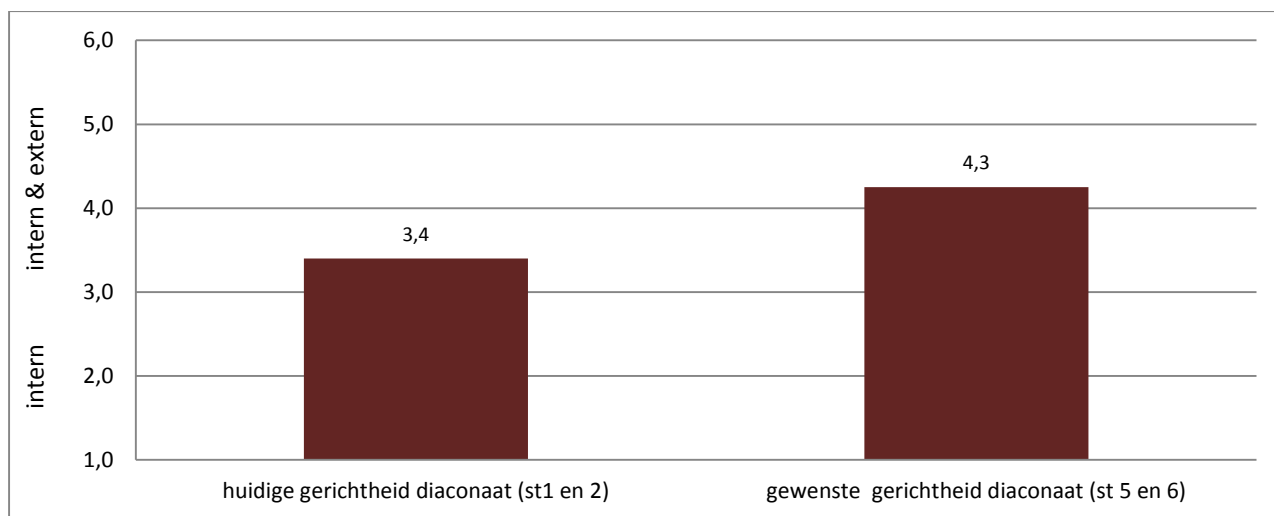
versus

Gemeenteleden moeten diaconale taken gewoon zelf coördineren en uitvoeren (informeel)

In de survey zijn zowel vragen gesteld over de huidige situatie als over de gewenste situatie. Respondenten konden voor beide scores op een schaal van 1-6. Voor het begrippenpaar 'intern vs. intern & extern' betekent een score 1 volledige gerichtheid op intern diaconaat en score 6 betekent dat naast intern diaconaat ook maximaal wordt ingezet op extern diaconaat². Voor het begrippenpaar 'formeel-informeel' betekent score 1 een geheel formele organisatie van het diaconaat en score 6 een geheel informele vormgeving van het diaconaat. Een hoge of lage score betekent overigens geen hoge of lage waardering. Met deze analyse wordt nagegaan hoe het huidige diaconaat is vormgegeven: is het diaconaat momenteel vooral formeel georganiseerd, of krijgt het ook informeel vorm? En is het diaconaat momenteel vooral intern gericht of ook extern? Daarnaast wordt nagegaan wat volgens de respondenten de gewenste situatie van het diaconaat is: in hoeverre is er de wens om naast intern ook extern diaconaal gericht te zijn en wenst men een formeel georganiseerd of informeel vormgegeven diaconaat? Dit wordt beschreven als het gewenste diaconaat. Uit een vergelijking van het huidige diaconaat met het gewenste diaconaat wordt zichtbaar of de gewenste situatie afwijkt van de huidige situatie, waarmee in beeld wordt gebracht of er een wens tot verandering is.

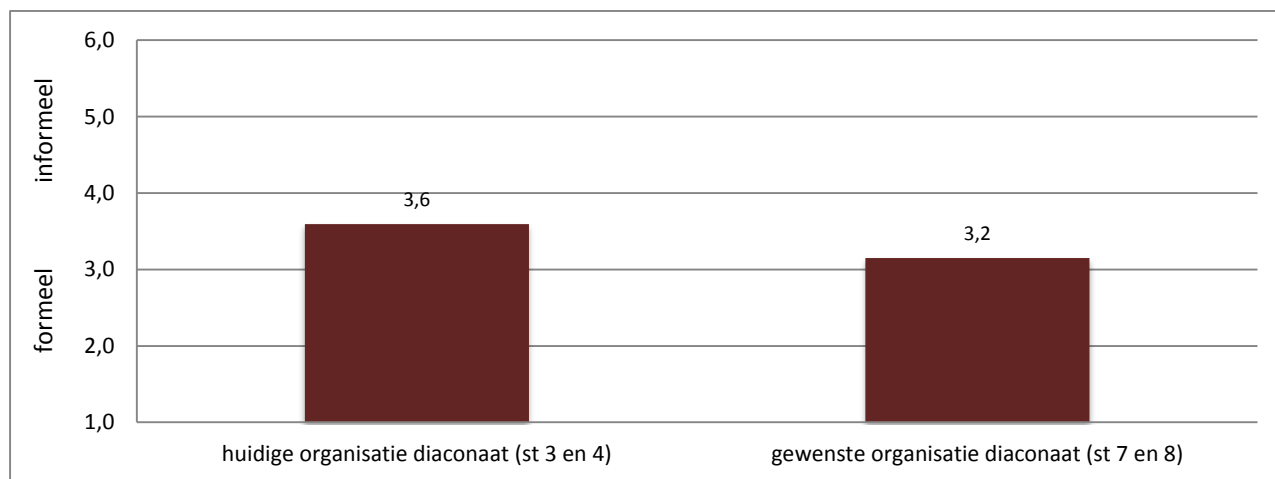
In figuur 6 zijn de gemiddelde scores (gemiddelde score van stellingen 1 en 2 respectievelijk stellingen 5 en 6) weergegeven voor zowel huidige als gewenste gerichtheid van het diaconaat.

² Er is voor gekozen de optie van alleen extern diaconaat uit te sluiten, omdat in de kerkelijke documenten geen enkele indicatie is dat het interne diaconaat ter discussie zou staan.

Figuur 6. Gemiddelde score (stellingen 1 en 2 respectievelijk stellingen 5 en 6) huidige en gewenste gerichtheid diaconaat, waarbij gescoord kan worden tussen minimaal 1 en maximaal 6 (N = 3206)

In figuur 7 zijn de gemiddelde scores (gemiddelde score van stellingen 3 en 4 respectievelijk stellingen 7 en 8) weergegeven voor zowel huidige als gewenste organisatie van het diaconaat.

Figuur 7. Gemiddelde score (stellingen 3 en 4 respectievelijk stellingen 7 en 8) huidige en gewenste organisatie diaconaat, waarbij gescoord kan worden tussen minimaal 1 en maximaal 6 (N = 3206)

In de eerste plaats is zichtbaar dat in de huidige situatie zeker niet uitsluitend formeel en intern gericht diaconaat plaatsvindt. Uit analyses blijkt wel dat er bij de respondenten een redelijk sterke wens is tot verandering in een meer intern & extern diaconaat, dus meer diaconaat naar niet-kerkelijke mensen in de nabije omgeving (hogere scores in de gewenste situatie dan in de huidige situatie). Tegelijkertijd laten de resultaten een wens zien om dit meer formeel te organiseren dan in de huidige situatie is aangegeven. In de focusgroep wordt hier een verband tussen gezien. Deelnemers van de focusgroep geven aan dat intern diaconaat meer individueel plaatsvindt en dat gemeenteleden die hulp nodig hebben gemakkelijker te traceren zijn dan mensen buiten de kerk die hulp nodig hebben. Voor intern diaconaat is het dus eenvoudiger om het onderlinge dienstbetoon informeel te laten verlopen dan voor extern diaconaat. Met andere woorden, meer extern diaconaat vraagt meer organisatie. Het wordt daarom logisch gevonden dat een wens om meer extern diaconaat vorm te geven gepaard gaat met de wens om dit meer formeel te organiseren.

Uit analyses blijkt dat ongeveer 60% van de respondenten een meer formele organisatie wenst van het diaconaat. Vierenveertig procent van de respondenten geeft aan dat het huidige diaconaat meer formeel dan informeel is georganiseerd. Er is dus een redelijk sterke wens voor verandering in een meer formeel diaconaat.

Deze wens is zowel bij diakenen/ dw-ers als bij gemeenteleden e.a. zichtbaar, ook al zijn er kleine verschillen (tabel 5 en tabel 8, bijlage 2.1). Zo geven diakenen/ dw-ers bij de huidige organisatie iets vaker aan dat het *‘regelen van hulp vrijwel altijd via de diakenen/ dw-ers gaat’* (stellingpaar 4) en geven ze bij de gewenste gerichtheid iets vaker aan dat *‘vooral mensen binnen de gemeente hulp moeten ontvangen bij ziekte of eenzaamheid’* en dat *‘financiële hulp vooral voor de eigen gemeenteleden moet zijn’* (stellingparen 5 en 6). Verder geven zij bij de gewenste organisatie van het diaconaat aan dat zij het minder noodzakelijk vinden om *‘alle*

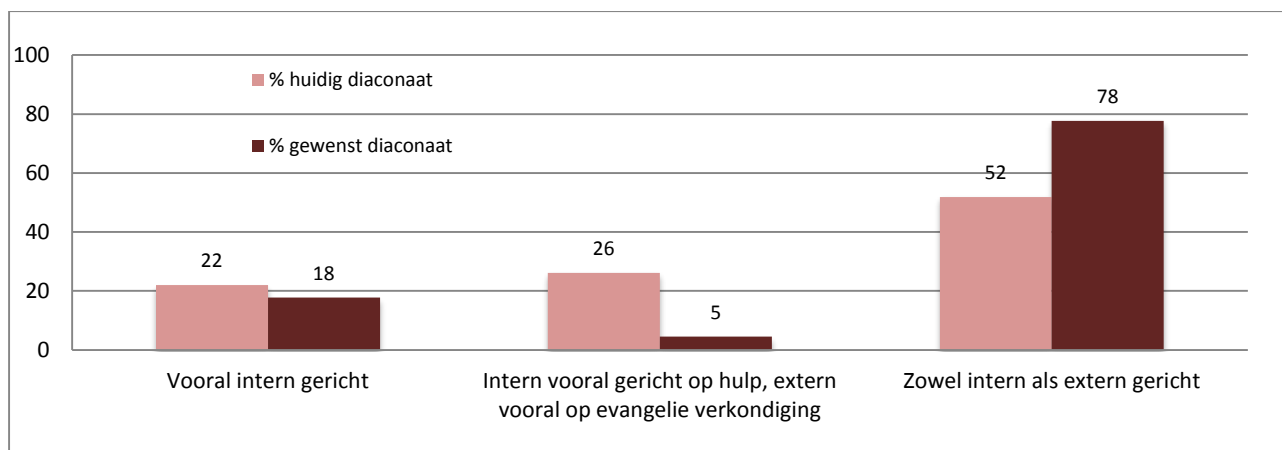
diaconale taken te coördineren’ (stellingpaar 8). Blijkbaar hechten gemeenteleden e.a. er iets meer dan diakenen/ dw-ers aan dat diaconale zaken formeler geregeld worden en hechten zij er iets minder aan dat het diaconaat alleen voor gemeenteleden is. In de focusgroep gaven diakenen ook aan dat de verantwoordelijkheid voor bepaalde zaken bij diakenen moeten blijven liggen vanwege gevoeligheid (bij financiële hulp) of omdat gewaarborgd moet zijn dat hulp daadwerkelijk gegeven wordt. Aan de andere kant vinden zij dat gemeenteleden wel wat meer in beweging mogen komen.

Een ander gevonden verschil is dat oudere diakenen/ dw-ers iets vaker dan jongere diakenen aangeven dat het huidige diaconaat minder intern gericht is (stellingen 1 en 2, tabel 7, bijlage 2.1). Met andere woorden: jongere diakenen constateren meer interne gerichtheid van het huidige diaconaat dan oudere diakenen.

3.2 Deelvraag 2

Hoe beoordelen gemeenten de huidige gerichtheid van het diaconaat en wat is hun ideaalbeeld voor het toekomstige diaconaat?

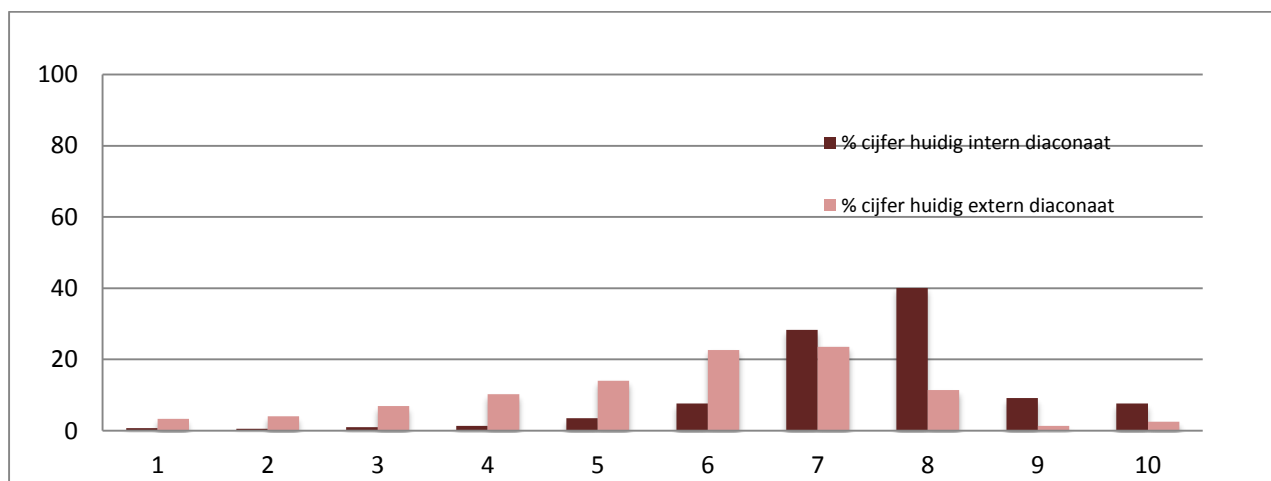
Een andere vraag betreft een drietal beschrijvingen van diaconaat, waarbij respondenten kunnen kiezen hoe de huidige situatie is en wat zij wenselijk achten. Hierbij gaat het alleen om interne of externe gerichtheid van het diaconaat. Bijna de helft van de respondenten geeft aan dat het accent van het huidige diaconaat op de leden binnen de gemeente is gericht, maar meer dan drie kwart van de respondenten vindt het wenselijk dat het accent meer naar buiten gericht wordt, waarbij intern diaconaat niet vergeten wordt (figuur 8; tabel 9, bijlage 2.2). Deze resultaten bevestigen de bevindingen uit 3.1: respondenten vinden dat het diaconaat meer extern gericht mag worden dan nu het geval is.

Figuur 8. Scores in percentages huidig en gewenst type diaconaat (N = 3206)

Wat opvalt is dat er nauwelijks respondenten zijn die het wenselijk vinden dat extern diaconaat vooral gericht moet zijn op evangelieverkondiging: diaconale daden hebben een waarde op zich en niet alleen als middel voor evangelisatie.

Vervolgens wordt gevraagd een cijfer te geven voor het huidige interne en externe diaconaat. Dit is in figuur 9 weergegeven. Bijna een kwart geeft aan hier geen zicht op te hebben. Het gemiddelde van intern diaconaat is een 7,5 en voor extern diaconaat een 5,7. Deze cijfers bevestigen eerdere resultaten (3.1).

Figuur 9. Scores in percentages van cijfer (minimaal 1, maximaal 10) over huidig intern en extern diaconaat (N = 2499 (intern) en N = 2472 (extern))

3.3 Deelvraag 3

In hoeverre wordt gerechtigheid onder gemeenteleden zichtbaar in attitude en gedrag, en in hoeverre is er verschil tussen beide aspecten?

In onderhavig onderzoek zijn er 6 stellingen geformuleerd die meten hoe de attitude (basishouding) van de respondenten is over onderwerpen die met de aspecten gerechtig-

heid en barmhartigheid te maken hebben (stelling 7-12), zoals beschreven in het meerjarenbeleidsplan van het Platform Diaconale Samenwerking (2013). Daarnaast zijn er 6 stellingen geformuleerd die meten hoe respondenten in hun gedrag laten zien hoe ze deze barmhartigheid in praktijk brengen (stelling 1-6).

Gedrag

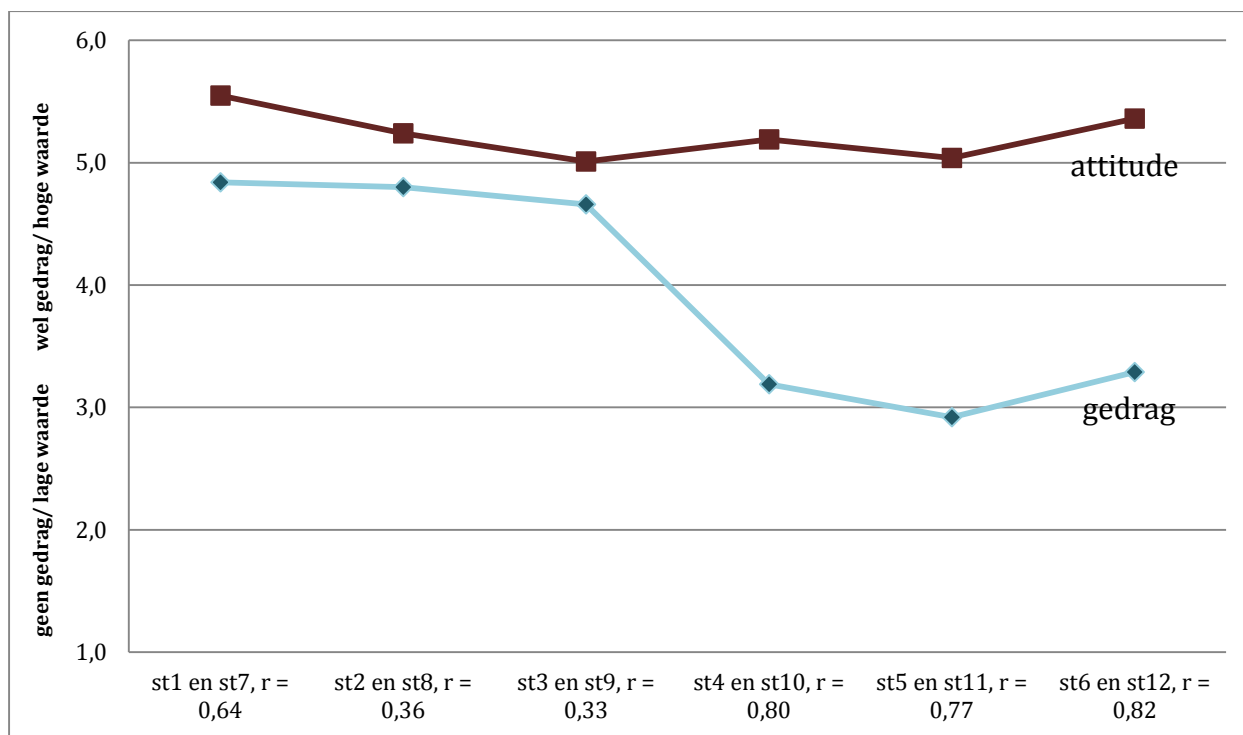
1. Ik ben oprecht naar andere mensen door me te houden aan mijn belofte, ook als dit in mijn nadeel is;
2. Wanneer een vraag om hulp me raakt, geef ik financiële steun of zet ik me er zelf voor in;
3. Ik laat aan mijn naaste in mijn gedrag zien dat ik christen ben;
4. Ik koop kleding en andere producten die in landen wordt gefabriceerd waar de werkomstandigheden goed zijn;
5. Als ik iemand op straat zie die de krant 'Straat(nieuws)' verkoopt, dan koop ik hem of geef ik deze persoon geld;
6. Ik doe mee aan acties die te maken hebben met het opkomen voor het behoud van de aarde (milieu-, natuur-, dierenbescherming of vergelijkbare onderwerpen).

Attitude

7. Ik vind dat mensen eerlijk naar elkaar moeten zijn;
8. Ik vind dat de rijkdom van de wereld eerlijker verdeeld moet worden;
9. Ik vind recht doen aan mijn naaste belangrijk, ook als dit in mijn eigen nadeel is;
10. Ik ben erop tegen dat mensen onder slechte werkomstandigheden in fabrieken moeten werken;
11. Ik vind dat wij - rijke landen - geld moeten geven aan arme mensen, zodat hun kinderen naar school kunnen;
12. Ik vind goede zorg voor Gods schepping belangrijk.

Respondenten kunnen scoren op een schaal van 1 tot en met 6 (tabel 10, bijlage 2.3), waarbij een hoge score betekent dat de respondent 'gerechtigheid' resp. 'barmhartigheid' belangrijke waarden vindt en dit in zijn/ haar gedrag laat zien, en een lage score dat hij of zij deze geen belangrijke waarden vindt en dit ook niet in zijn/ haar gedrag laat zien. In figuur 10 worden de gemiddelde scores weergegeven. Daarbij worden steeds stellingen over de attitude van de respondent vergeleken met stellingen over zijn gedrag in

een concrete situatie. Stelling 1 (gedrag) is bijvoorbeeld gekoppeld aan stelling 7 (attitude). Om deze stellingen onderling te vergelijken zijn de *r*-waarden weergegeven. Deze waarde kan tussen 0 en 1 liggen. Als deze waarde 0 is betekent dit dat er geen enkel verschil is tussen attitude en gedrag. Is deze waarde daarentegen 1 dan betekent dit dat er een zeer groot verschil is tussen attitude en gedrag (zie hoofdstuk 2 paragraaf 4.2 voor verdere uitleg).

Figuur 10. Gemiddelde scores op gekoppelde stellingen gedrag en attitude, en de bijbehorende *r*-waarden (N = 3206)

De gemiddelde scores op de stellingen over attitude zijn behoorlijk hoog (tussen 5,0 en 5,6), de scores op de stellingen over gedrag zijn een stuk lager (tussen 2,9 en 4,8). Dit betekent dat er een verschil is tussen attitude en gedrag, of anders gezegd: tussen 'leer' en 'leven'. Analyses van deze verschillen laten zien dat deze verschillen significant zijn bij alle gekoppelde stellingen. De verschillen zijn kleiner bij de gekoppelde stellingen 1-7, 2-8 en 3-9, hoewel nog steeds (redelijk) groot. Hier gaat het meer om gedrag dat in algemene termen beschreven is (stellingen 1-3). Wanneer gedrag beschreven wordt in meer specifieke situaties (stellingen 4-6), worden verschillen tussen gedrag en attitude zeer groot³.

Het gevonden verschil kan te maken hebben met de gegeven voorbeelden. Een respondent geeft als toelichting dat hij bijvoorbeeld wel zou willen geven als de krant Straat(nieuws) door een zwerver wordt verkocht, maar niet als het vermoeden bestaat dat het om een 'illegale' asielzoeker gaat. Verder geven mensen ook liever geen geld, maar bijvoorbeeld een broodje of appel.

Blijkbaar zijn de respondenten wel bereid om 'gerechtigheid' en 'barmhertigheid' vorm te geven zolang het in abstracte en algemene termen wordt beschreven, maar is het in concrete situaties lastig om dit in daden om te zetten.

In de focusgroep wordt dit herkend: als een situatie dichtbij komt, zoals de situatie in een vervuilde huishouding, moet

³ de kwalificaties 'klein', 'groot', 'redelijk groot' en 'zeer groot' zijn afgeleid uit de *r*-scores. In hoofdstuk 2.4.2 is beschreven wanneer een *r*-

waarde duidt op een 'klein' resp. 'groot', 'redelijk groot' en 'zeer groot' verschil.

je soms iets overwinnen (onbeschrijfelijke stank of rotzooi). Ook weet je in het algemeen dat je niet moet oordelen over de situatie, maar dat kan bij een concreet voorbeeld soms toch lastig zijn.

Wat zorg voor Gods schepping betreft: milieubescherming, dierenbescherming en andere vormen worden door een klein deel van de respondenten niet zozeer gezien als *'goede zorg voor Gods schepping'*. Tijdens interviews met diakenen gaven zij aan dat er weinig tot geen aandacht is voor diaconale zorg om de schepping in hun gemeente.

Er is onderzocht of de achtergrondkenmerken van de respondenten invloed hebben op hun antwoorden. Daaruit blijkt dat oudere diakenen/ dw-ers iets vaker dan jongere diakenen aangeven dat ze aan hun naaste laten zien dat ze christen zijn (tabel 12, bijlage 2.3).

3.4 Deelvraag 4

In hoeverre is diaconaat in gemeenten uit te voeren, gezien vanuit de factoren motivatie, capaciteit en gelegenheid (Triade model)?

Het Triade model wordt in dit onderzoek gebruikt om te onderzoeken welke factoren een rol kunnen spelen bij mensen om wel of niet anderen te helpen. De Triade-factoren motivatie, capaciteit en gelegenheid zijn op twee manieren gemeten: ten eerste door redenen te laten aanvinken waarom mensen anderen gaan helpen. Ten tweede door de triade-factoren in algemene zin te beschrijven via stellingparen en mensen een keuze te laten maken bij elk stellingpaar. Bij beide manieren worden de drie factoren verdeeld in intrinsiek en extrinsiek, zodat er zes deelaspecten ontstaan, intrinsieke motivatie (IM), extrinsieke motivatie (EM), intrinsieke capaciteit (IC), extrinsieke capaciteit (EC), intrinsieke gelegenheid (IG) en extrinsieke gelegenheid (EG).

3.4.1 Redenen om te helpen

Aan respondenten is gevraagd welke redenen ze hebben om mensen te helpen. De redenen zijn ingedeeld volgens het Triade model (figuur 11), vandaar de notaties achter de redenen (IM is bijvoorbeeld intrinsieke motivatie).

Van de respondenten geeft drie kwart aan dat *'ze in staat zijn mensen te helpen'*. Verder geeft rond de helft van de respondenten aan dat zij op deze manier *'kunnen getuigen van Jezus liefde voor hen'*, dat ze ervan *'genieten'*, hun *'talenten graag inzetten'*, op een *'zinvolle manier willen bezig zijn'* en helpen omdat dit *'gewaardeerd'* wordt (tabel 13, bijlage 2.4 voor volledige beschrijving redenen).

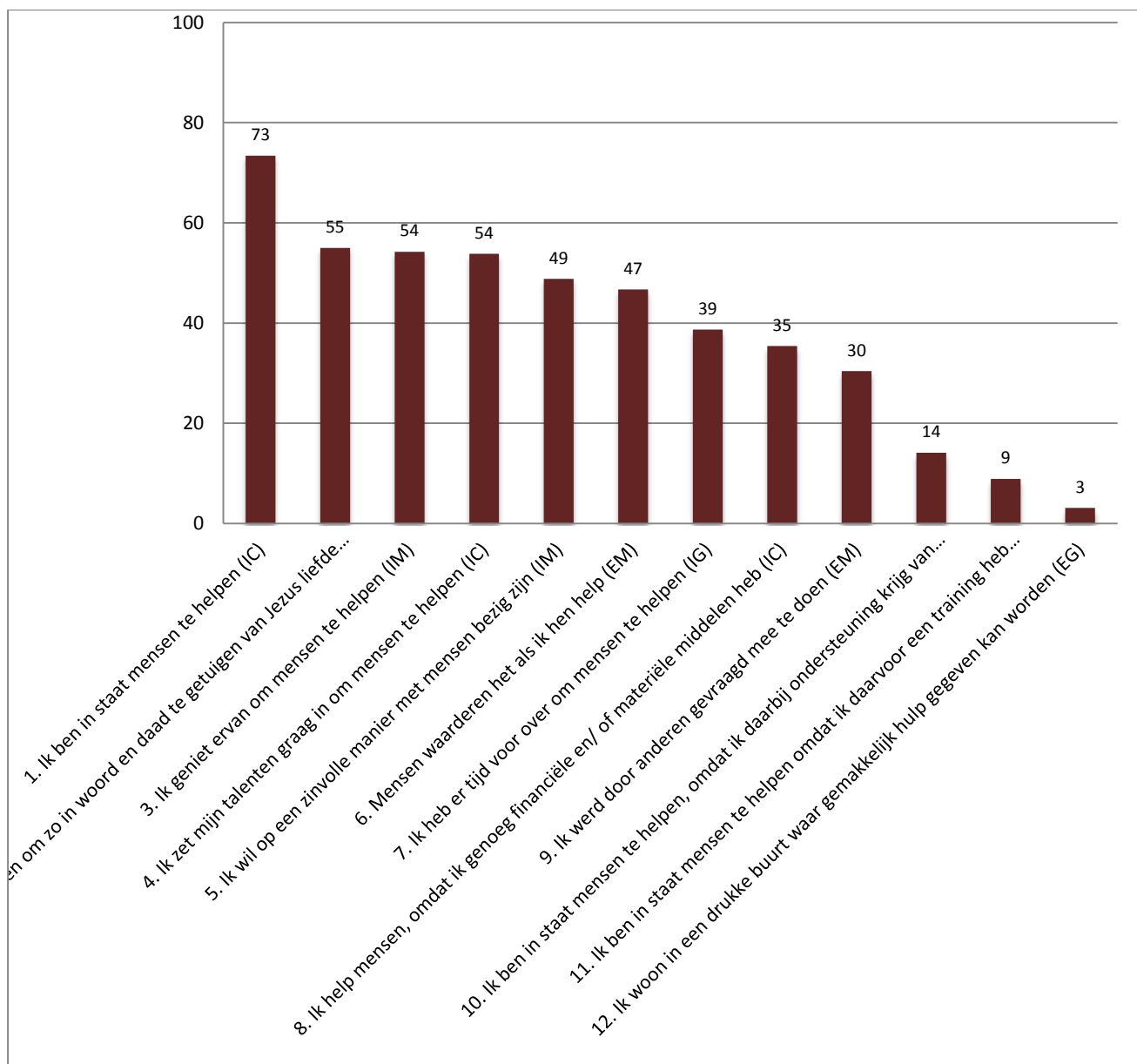
Veel minder vaak geven respondenten aan dat ze helpen omdat zij daarbij *'ondersteuning krijgen van bijv. Diaconie, Present, Voedselbank'* of omdat zij daarvoor *'getraind'* zijn.

Bij de categorie *'anders'* werd ingevuld dat helpen gezien wordt als een *'christenplicht: God vraagt het van me'*, als een manier om dankbaarheid jegens God te tonen *'Jezus' liefde voor mij heeft mijn liefde voor anderen wakker gemaakt'*. Verder wordt helpen gezien als iets dat *'gewoon op mijn pad komt als je er oog voor hebt (of leert krijgen)'* of *'ik vond het fijn zelf ook ooit hulp te hebben gekregen en wil nu anderen helpen'*.

In termen van het Triade model: rond de 40% tot 80% van de respondenten geven vooral intrinsieke redenen aan om te helpen. Echter, er waren meer intrinsieke dan extrinsieke redenen die respondenten konden aangeven. Maar ook als hiervoor gecorrigeerd wordt, blijkt nog steeds dat intrinsieke redenen veel hoger scoren dan extrinsieke redenen (tabel 14, bijlage 2.4).

Tussen diakenen/ dw-ers en gemeenteleden e.a. zijn kleine verschillen gevonden in redenen (tabel 13, bijlage 2.4). Het grootste verschil werd gevonden bij reden 10 *'ik ben in staat mensen te helpen, omdat ik daarbij ondersteuning krijg van bijvoorbeeld Diaconie, Present, Voedselbank'*. Diakenen/ dw-ers geven vaker aan dat ze deze ondersteuning prettig vinden. Ook in de focusgroep wordt aangegeven dat het helpend is dat organisaties, zoals Present, Voedselbank e.d. externe hulp faciliteren.

Verder geven zowel oudere diakenen/ dw-ers als oudere gemeenteleden e.a. wat vaker dan jongere aan dat ze *'er tijd voor over hebben om mensen te helpen'* (tabel 16, bijlage 2.4).

Figuur 11. Scores in percentages van redenen van respondenten om te helpen, verdeeld in intrinsieke-extrinsieke motivatie, capaciteit en gelegenheid (N = 3206)

3.4.2 Scores op stellingparen intrinsieke en extrinsieke Triade-factoren

Er zijn zes stellingparen geformuleerd, van elke triade factor één, verdeeld in intrinsiek-extrinsiek. De scores liggen tussen 0 en 1. De beschrijvingen zijn in algemene termen als volgt geformuleerd:

1. intrinsieke motivatie

Ik heb niet zoveel met het helpen van andere mensen (score 0)

versus

Ik vind het gewoon fijn om andere mensen te helpen (score 1)

2. extrinsieke motivatie

Ik ben niet zo voor het helpen van mensen, ook niet als anderen me vragen mee te doen (score 0)

versus

Ik vind het fijn als anderen mij vragen om mensen te helpen: dan doe ik dat ook zeker! (score 1)

3. intrinsieke capaciteit

Ik heb weinig kennis en/ of vaardigheden om mensen te helpen (score 0)

versus

Ik heb voldoende kennis en/ of vaardigheden om mensen te helpen (score 1)

4. extrinsieke capaciteit

Ik kom bijna nooit iemand tegen die hulp nodig heeft (score 0)

versus

Ik kom regelmatig mensen tegen die hulp nodig hebben (score 1)

5. intrinsieke gelegenheid

Ik heb geen tijd om mensen te helpen (score 0)

versus

Ik heb voldoende tijd om mensen te helpen (score 1)

6. extrinsieke gelegenheid

Aan organisaties, zoals Voedselbank of Present, heb ik geen boodschap: mensen helpen is niet mijn ding (score 0)

versus

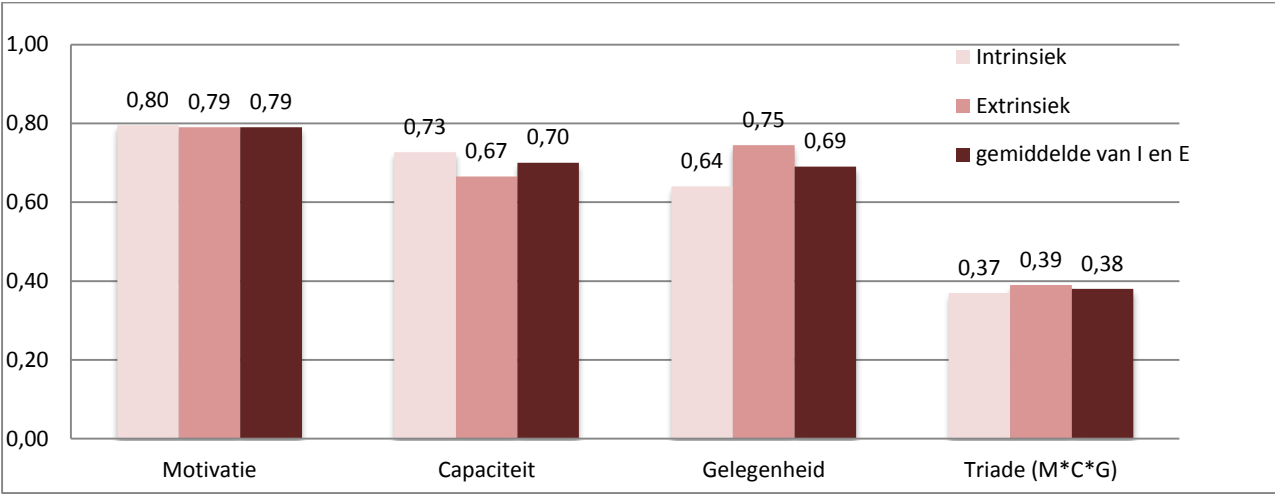
Organisaties, zoals Voedselbank of Present, stimuleren mij om mensen te gaan helpen (score 1)

Bij vergelijking van de gemiddelden blijkt dat de factor motivatie het hoogst scoort, zowel intrinsiek *'ik vind het gewoon fijn andere mensen te helpen'* als extrinsiek *'ik vind het fijn als anderen mij vragen om mensen te helpen: dan doe ik dat ook zeker!'*. Daarna volgt extrinsieke gelegenheid *'organisaties, zoals Voedselbank of Present, stimuleren mij om mensen te gaan helpen'* en intrinsieke capaciteit *'ik heb voldoende kennis en of vaardigheden om mensen te helpen'*. Op de vijfde plaats staat extrinsieke capaciteit *'ik kom regelmatig mensen tegen die hulp nodig hebben'* en onderaan staat intrinsieke gelegenheid *'ik heb voldoende tijd om mensen te helpen'* (figuur 12, voor cijfers: tabel 17 bijlage 2.4).

Diakenen/ dw-ers geven iets minder vaak dan gemeenteleden e.a. aan dat ze voldoende kennis/ vaardigheden hebben

(intrinsieke capaciteit) en geven iets vaker aan dat ze het fijn vinden als anderen hen vragen te helpen (extrinsieke motivatie) en dat organisaties, zoals Voedselbank of Present hen stimuleren om mensen te gaan helpen (extrinsieke gelegenheid) (tabel 17, bijlage 2.4).

Verder geven vrouwen vaker dan mannen aan dat ze *'het gewoon fijn vinden om anderen te helpen'* en dat ze *'regelmatig mensen tegenkomen die hulp nodig hebben'*. Zowel oudere diakenen/ dw-ers als oudere gemeenteleden e.a. geven vaker (dan jongere) aan dat ze *'voldoende tijd hebben om mensen te helpen'* en oudere diakenen/ dw-ers geven vaker dan jongere aan dat *'organisaties, zoals Voedselbank of Present, hen stimuleren om mensen te gaan helpen'* (tabel 18 en 19, bijlage 2.4).

Figuur 12. Gemiddelde scores op de Triade-factoren Motivatie, Capaciteit en Gelegenheid, waarbij gescoord kan worden tussen 0 en 1, en het product van de factoren (Triade) (N = 3206)

Wat opvalt is dat extrinsieke gelegenheid *'organisaties, zoals Voedselbank of Present, stimuleren mij om mensen te gaan helpen'* (stellingpaar 6) vrij hoog scoort, terwijl bij het opgeven van redenen om te helpen de reden *'Ik ben in staat mensen te helpen, omdat ik daarbij ondersteuning krijg van bijvoorbeeld Diaconie, Present, Voedselbank'* (reden 10, figuur 11) vrij laag scoorde. Dit kan te maken hebben met het

verschil in de twee uitdrukkingen. Bij de stellingparen staat *'stimuleren'*, terwijl bij redenen het woord *'ondersteunen'* staat. Ondersteunen is misschien te sterk uitgedrukt. Bovendien kan het zijn dat respondenten bij het opgeven van redenen eerder redenen opgeven die met motivatie en capaciteit te maken hebben, omdat deze als belangrijker en meer beïnvloedbaar beleefd worden dan redenen die met

gelegenheid te maken hebben (gaan meer buiten mensen om).

Verder valt op dat intrinsieke gelegenheid *'ik heb voldoende tijd om mensen te helpen'* (stellingpaar 5) vrij laag scoort, terwijl reden 7 *'ik heb er tijd voor over om mensen te helpen'* vrij hoog scoort. Ergens tijd voor over hebben heeft ook een motivatie-aspect in zich: men stelt prioriteiten ook als er minder tijd is.

Extrinsieke capaciteit *'ik kom regelmatig mensen tegen die hulp nodig hebben'* (stellingpaar 4) lijkt overeen te komen met reden 12 *'Ik woon in een drukke buurt waar gemakkelijk hulp gegeven kan worden'* die onder extrinsieke gelegenheid valt (figuur 11). Maar bij de laatste gaat het om een fysieke omgeving waar je in eerste instantie geen invloed op hebt en bij de eerste gaat het meer om het sociale netwerk dat mensen hebben waar je zelf meer invloed op hebt (hoofdstuk 1).

Door een hogere score op extrinsieke gelegenheid (*organisaties, zoals Voedselbank of Present, stimuleren mij om mensen te gaan helpen*) komt de extrinsieke Triade score zelfs nog iets hoger uit dan de intrinsieke Triade score. De lagere intrinsieke Triade score wordt voornamelijk veroorzaakt door de lagere score op intrinsieke gelegenheid (*ik heb voldoende tijd om mensen te helpen*).

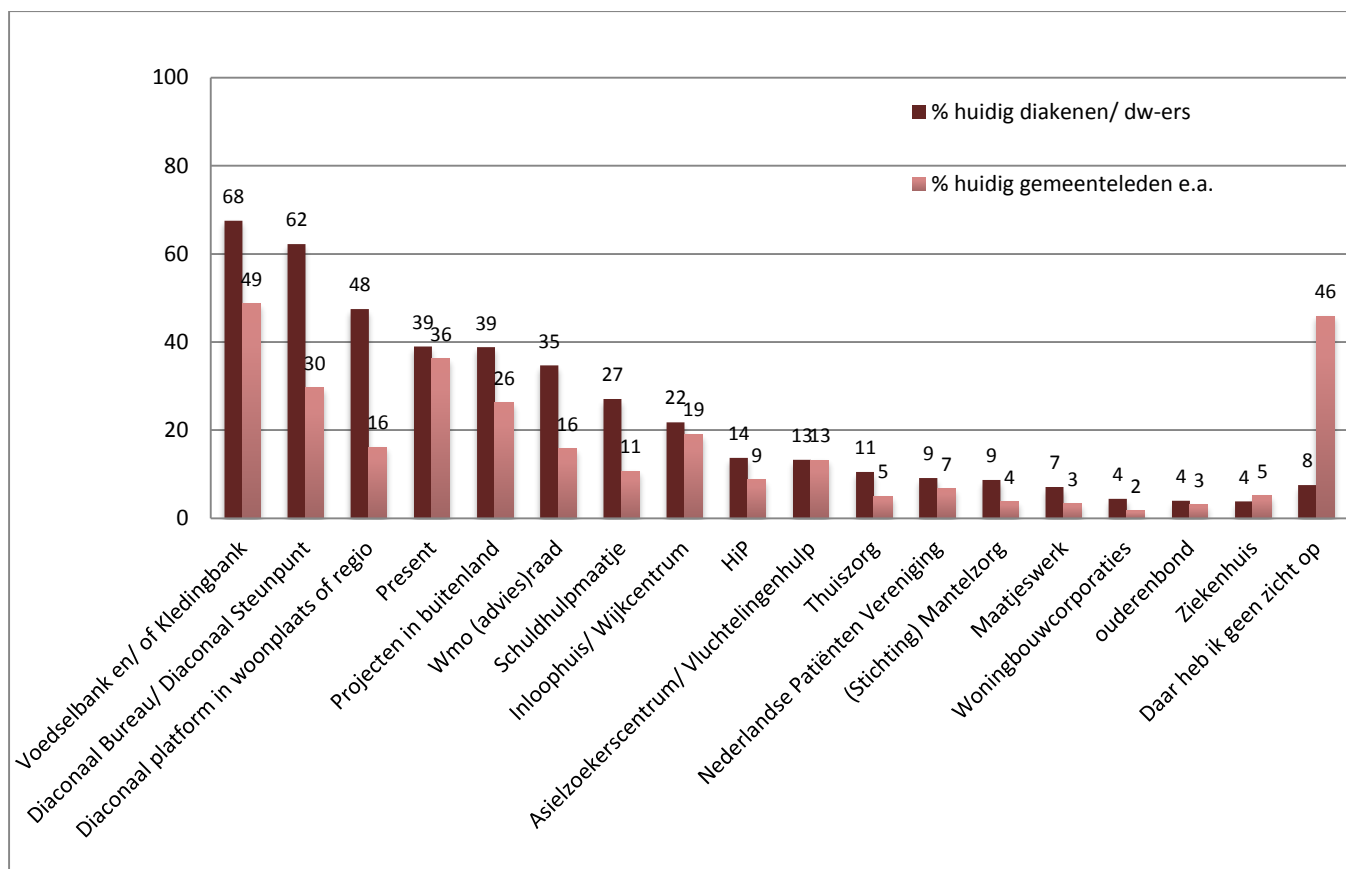
Diakenen in de focusgroep geven aan het plezierig te vinden dat in dit onderzoek duidelijk wordt hoe mensen in bewe-

ging komen en hoe zij dit kunnen stimuleren. Ook geven ze aan het plezierig te vinden dat organisaties hen kunnen helpen contact met de 'externe' wereld te krijgen.

3.5 Deelvraag 5

Met welke organisaties wordt momenteel samengewerkt in het kader van diaconaat en wat geven gemeenten aan als wenselijke samenwerkingsverbanden voor de toekomst?

In figuur 13 is weergegeven in hoeverre diakenen/ dw-ers en gemeenteleden e.a. op de hoogte zijn van de huidige samenwerking met organisaties met een diaconale functie. Bijna de helft van de gemeenteleden e.a. geeft aan dat zij geen zicht hebben op samenwerking betreffende diaconaat, terwijl 8% van de diakenen/ dw-ers dit aangeeft. Verder zijn diakenen/ dw-ers beter op de hoogte van samenwerking met Diaconaal Bureau/ Steunpunt en van samenwerking met Diaconaal platform in woonplaats of regio. Deze verschillen zijn in zekere zin te verwachten, aangezien vooral diakenen/ dw-ers met deze organisaties te maken hebben. Ook wat betreft samenwerking met de meeste andere genoemde organisaties, vooral Wmo(advies)raad en Schuldhulpmaatje, blijkt dat diakenen/ dw-ers iets beter op de hoogte zijn dan gemeenteleden e.a. (tabel 20, bijlage 2.5). CGK en GKv hebben meer contact met het Diaconaal Bureau/ Steunpunt dan de NGK (tabel 21, bijlage 2.5).

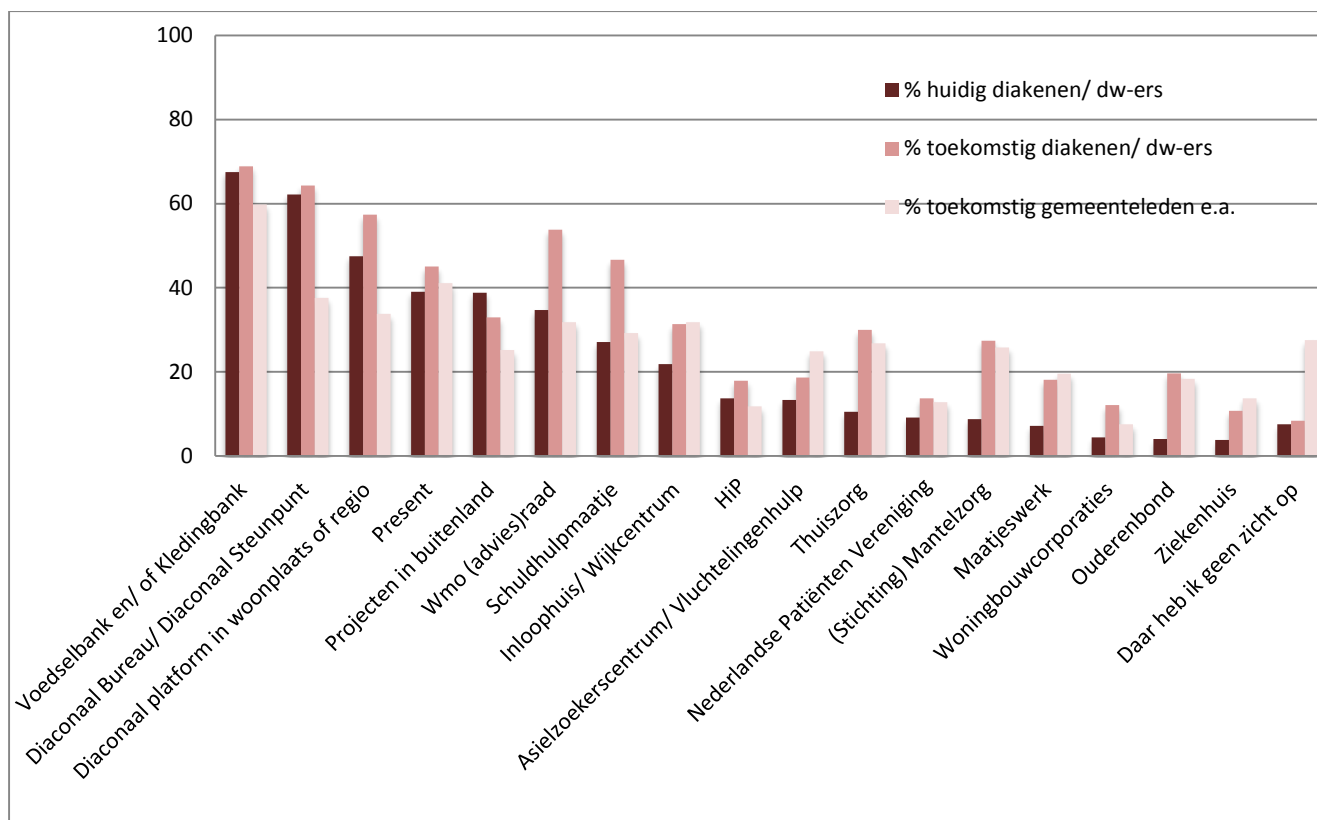

Figuur 13. Scores in percentages van huidige samenwerking met organisaties volgens diakenen/ dw-ers (N = 505) en gemeenteleden e.a. (N = 2701)

Het lijkt erop dat organisaties waarbij de kans groter is dat veel gemeenteleden erbij betrokken zijn (Present (en vergelijkbare organisaties), Inloophuis/ Wijkcentrum, Asielzoekerscentrum/ Vluchtelingen hulp, Ziekenhuis) maken dat gemeenteleden e.a. een realistischer beeld hebben van samenwerking. Hier worden namelijk geen verschillen gevonden tussen diakenen/ dw-ers en gemeenteleden e.a. Een uitzondering hierop is de Voedselbank/ Kledingbank (tabel 20, bijlage 2.5).

Onder de categorie 'anders' werden het vaakst organisaties genoemd als Zorginstellingen, Welzijnsorganisaties, Vrijwilligerscentrale, Straatpastoraat, Gevangenis en Hospice. Deze organisaties werden zowel bij de huidige als bij toekomstig gewenste samenwerking genoemd.

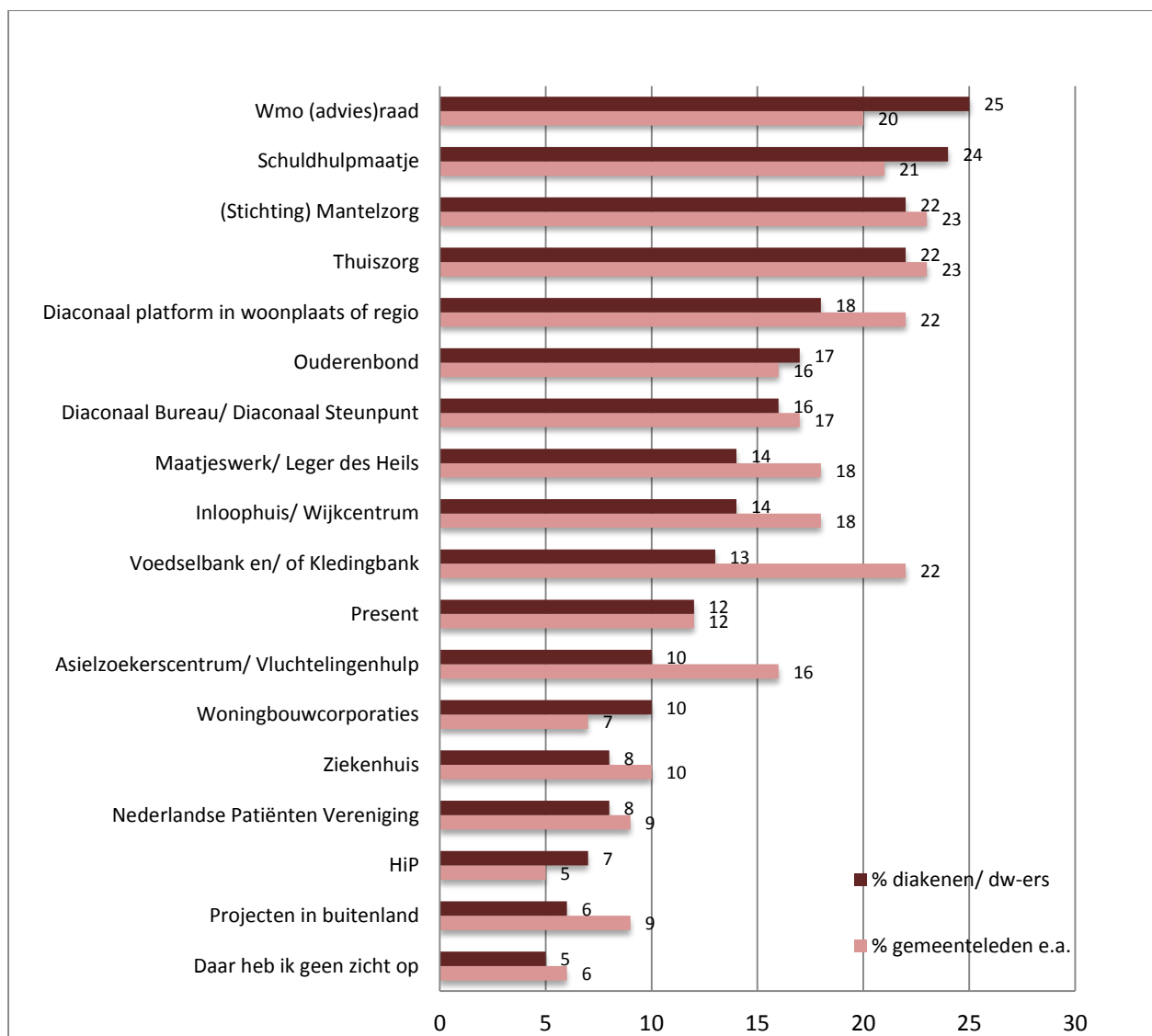
De wensen voor toekomstige samenwerking met genoemde organisaties is in figuur 14 weergegeven. Hierin zijn de percentages van huidige samenwerking die door diakenen/ dw-ers zijn genoemd uit figuur 13, ook weergegeven (eerste kolom).

Figuur 14. Scores in percentages van huidige samenwerking volgens diakenen/ dw-ers en toekomstig gewenste samenwerking met organisaties volgens diakenen/ dw-ers (N = 505) en gemeenteleden e.a. (N = 2701)

Organisaties waar diakenen/ dw-ers vaker mee wensen samen te werken (rond 10% (of meer) vaker genoemd dan bij huidige samenwerking) zijn: Diaconaal platform in woonplaats of regio, Wmo (advies)raad, Schuldhulpmaatje, Inloophuis/ Wijkcentrum, Thuiszorg, (stichting) Mantelzorg, Maatjeswerk en Ouderenbond. Gemeenteleden e.a. noemen dezelfde organisaties als wenselijk voor toekomstige samenwerking, en noemen daarnaast: Voedselbank en/ of Kledingbank en Asielzoekerscentrum/ Vluchtelingenhulp (tabel 22, bijlage 2.5). In figuur 15 zijn verschillen tussen huidige en gewenste samenwerking op een andere manier

weergegeven: hier zijn de percentages weergegeven van respondenten die bij de huidige samenwerking de desbetreffende instantie niet hebben aangevinkt (dus of geen zicht hebben op de samenwerking of denken dat deze er niet is) en die de instantie bij toekomstige samenwerking wel als wenselijk hebben aangevinkt. Aangezien vooral diakenen/ dw-ers op de hoogte zijn van samenwerking is hun wens leidend en in donker aangegeven van meest wenselijk naar minst wenselijk. Let op: het gaat hier dus om diakenen/ dw-ers en gemeenteleden e.a. die de desbetreffende instantie bij huidige samenwerking *niet* hebben genoemd.

Figuur 15. Scores in percentages met welke organisaties in de toekomst moet worden samengewerkt, aangevinkt door respondenten die deze instantie bij huidige samenwerking niet hebben aangevinkt (N varieert)

Organisaties die hier, naast de eerder genoemde organisaties uit figuur 13 en 14, worden genoemd (10% of meer) zijn Diaconaal Bureau/ Steunpunt, Present, Woningbouwcorporaties en Ziekenhuis (laatstgenoemde door gemeenteleden e.a.).

3.6 Deelvraag 6

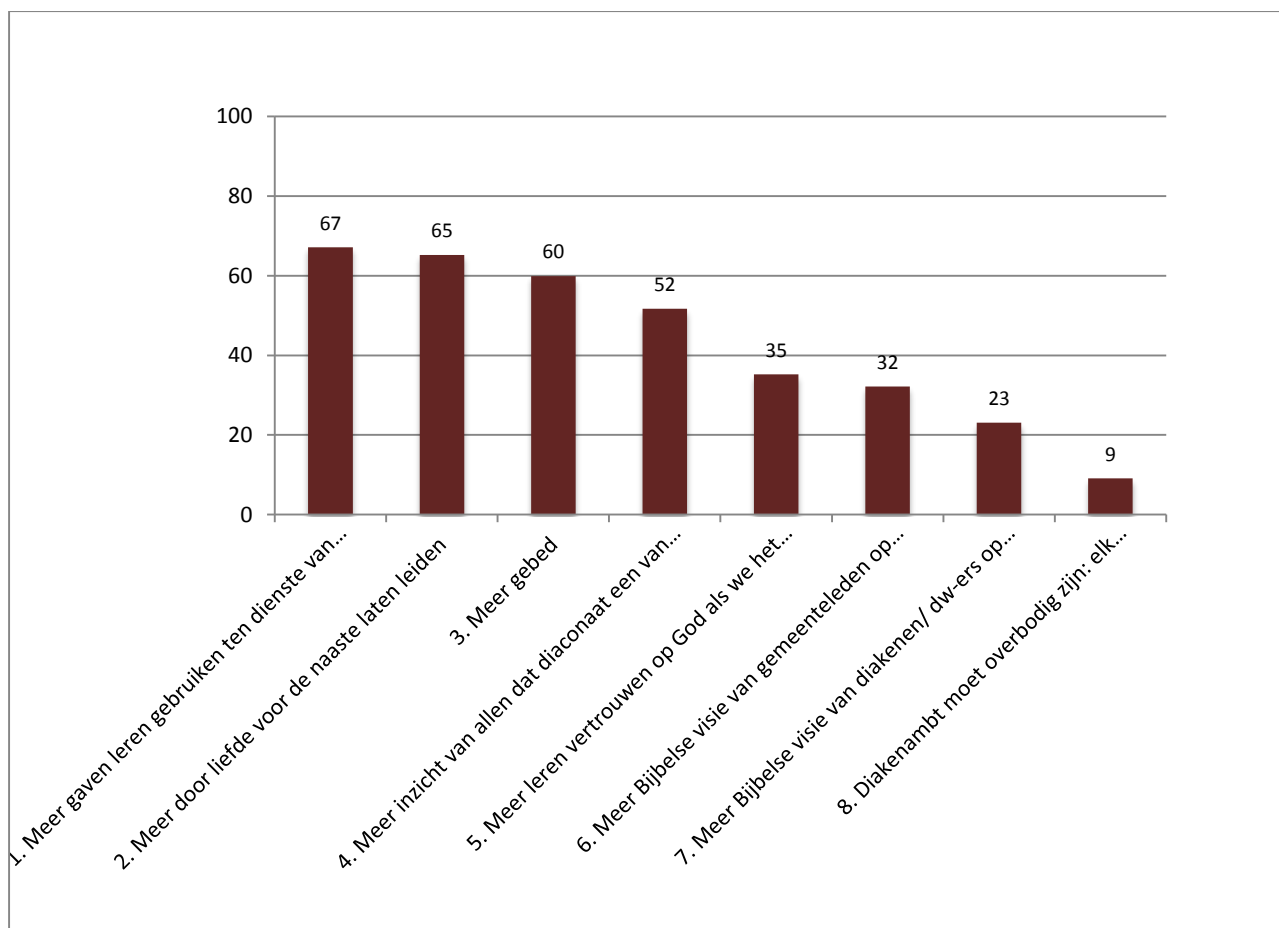
Wat hebben gemeenten nodig voor een bloeiend diaconaat in de toekomst?

Aan respondenten is gevraagd wat zij in de toekomst voor het diaconaat nodig achten om beter in te kunnen spelen op de nood of moeiten van mensen (bloeiend diaconaat). Bij het weergeven van de resultaten is een verdeling gemaakt in gewenste veranderingen in 'geestelijk' aspecten (figuur 16) en gewenste veranderingen in 'gedrags' aspecten (figuur 17).

'Geestelijke' aspecten die meer dan de helft van de respondenten aangeven zijn *'meer leren gebruiken van gaven', 'meer liefde naar naaste', 'meer gebed' en 'meer inzicht in het feit dat diaconaat een kerntaak is van het geloof'*.

Er zijn kleine verschillen tussen diakenen/ dw-ers en gemeenteleden e.a. gevonden. Zo zijn diakenen/ dw-ers het iets vaker eens met stellingen 4, 6, 8, waar het gaat om een meer Bijbelse visie en meer inzicht dat diaconaat een kerntaak voor álle gemeenteleden is (tabel 23, bijlage 2.6).

Een diaken uit de focusgroep geeft aan blij te zijn met de hoge scores op geloofsaspecten die een praktische uitwerking hebben, zoals *'meer gaven leren gebruiken ten dienste van de naaste'* en *'meer door liefde voor de naaste laten leiden'*. Hij geeft daarbij aan dat de mentaliteit van mensen moet veranderen. Zo wilde hij diaconaat in een huisgroep bespreken, maar daar voelde niemand wat voor. Toen het uiteindelijk toch plaatsvond, merkte hij gelukkig dat de attitude richting diaconaat wijzigde: leden van de huisgroep werden enthousiast.

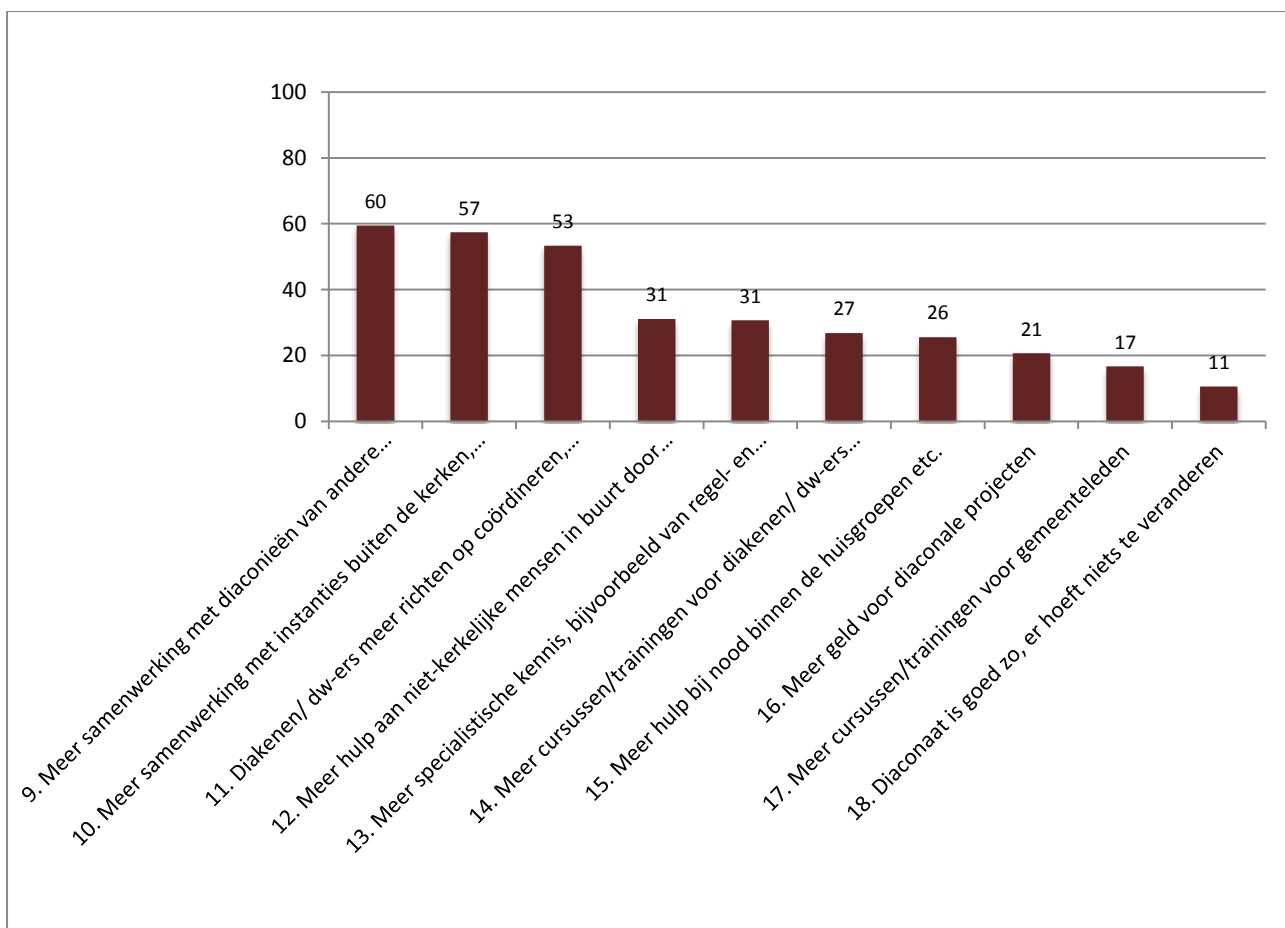

Figuur 16. Scores in percentages van gewenste veranderingen in 'geestelijke' aspecten om een bloeiend diaconaat te krijgen (N = 3206)

Gedrag's aspecten die meer dan de helft van de respondenten aangeven zijn *'meer samenwerking met diaconieën van andere kerkgenootschappen', 'meer samenwerking met organisaties buiten de kerken, zoals lokale gemeenten (Wmo), Present, Voedselbank' en 'diakenen/ dw-ers moeten zich meer richten op coördineren, faciliteren, toerusten en stimuleren van gemeenteleden'.*

Ook hier zijn kleine verschillen tussen diakenen/ dw-ers en gemeenteleden gevonden. Diakenen/ dw-ers zijn het vaker

eens met de stellingen 9, 11, 13, 14, en 16 waar het vooral gaat om *'meer samenwerking met andere diaconieën', 'meer geld voor diaconale projecten', 'meer trainingen voor diakenen', 'meer specialistische kennis (binnen diaconaat)' en een 'meer coördinerende, faciliterende, toerustende en stimulerende rol van diakenen'.* Daarentegen geven diakenen iets minder vaak aan dat het diaconaat zo goed is en er niets hoeft te veranderen (tabel 24 en 25, bijlage 2.6).

Figuur 17. Scores in percentages van gewenste veranderingen in 'gedrags' aspecten om een bloeiend diaconaat te krijgen (N = 3206)

Onder de categorie 'anders' werd onder andere genoemd dat we dienen te weten wat in de directe omgeving (buurt) aan hulp nodig is, *'we moeten ons, persoonlijk en als kerk, meer begeven onder mensen in nood, zodat we geraakt worden'*. Ook *'participatie in organisaties buiten de kerken is van belang'*.

Een andere respondent merkt op dat voor gemeenteleden *'een omslag in denken nodig [is]: diaconaat is een taak voor iedere gelovige en niet zozeer voor de diaken: discipelschap*

bewuster beleven'. Daarbij wordt wel van belang geacht dat diakenen/ dw-ers signaleren en communiceren waar nood is *'gemeenteleden hebben behoefte aan meer openheid en communicatie van diakenen over nood in de gemeente zonder alles direct aan de grote klok te hangen, en daarbij dienen diakenen/ dw-ers meer gemeenteleden in te schakelen in de zorg om mensen en minder gericht zijn op diaconaat als "geldvoorzienener"'*.

3.7 Deelvraag 7

Welke rollen zal de diaken of diaconale werker in de toekomst moeten vervullen voor een bloeiend diaconaat?

Er is gevraagd naar welke rollen diakenen/ dw-ers in de toekomst zouden moeten vervullen om te kunnen (blijven) voldoen aan een bloeiend diaconaat. In figuur 18 is hiervan een grafisch overzicht gegeven. Eerder is er gevraagd wat er moet veranderen om als diaconale gemeente nog beter te kunnen inspelen op nood en moeiten van mensen (3.6). Ruim de helft van de respondenten geeft daar aan dat diakenen zich meer op coördineren, faciliteren, toerusten en stimuleren van gemeenteleden moeten richten. Uit onderstaande resultaten blijkt dat hier vooral de stimulerende en coördinerende rollen door ongeveer drie kwart van de respondenten als belangrijk worden gezien. Diakenen van de focusgroep bevestigen het belang van de coördinerende rol, omdat de verantwoordelijkheid dat daadwerkelijk hulp geboden wordt tenslotte bij hen ligt: zij coördineren, maar dienen ook te checken of afspraken nagekomen worden. Wat de stimulerende rol betreft geven ze aan dat het mobiliseren van mensen soms een moeizaam proces is, terwijl energie en motivatie wel degelijk aanwezig zijn in de gemeente. Het zou mooi zijn als we elkaar meer stimuleren om diaconaat te verrichten. En daarbij is het gebed onontbeerlijk, aldus diakenen (zie 3.6, figuur 16).

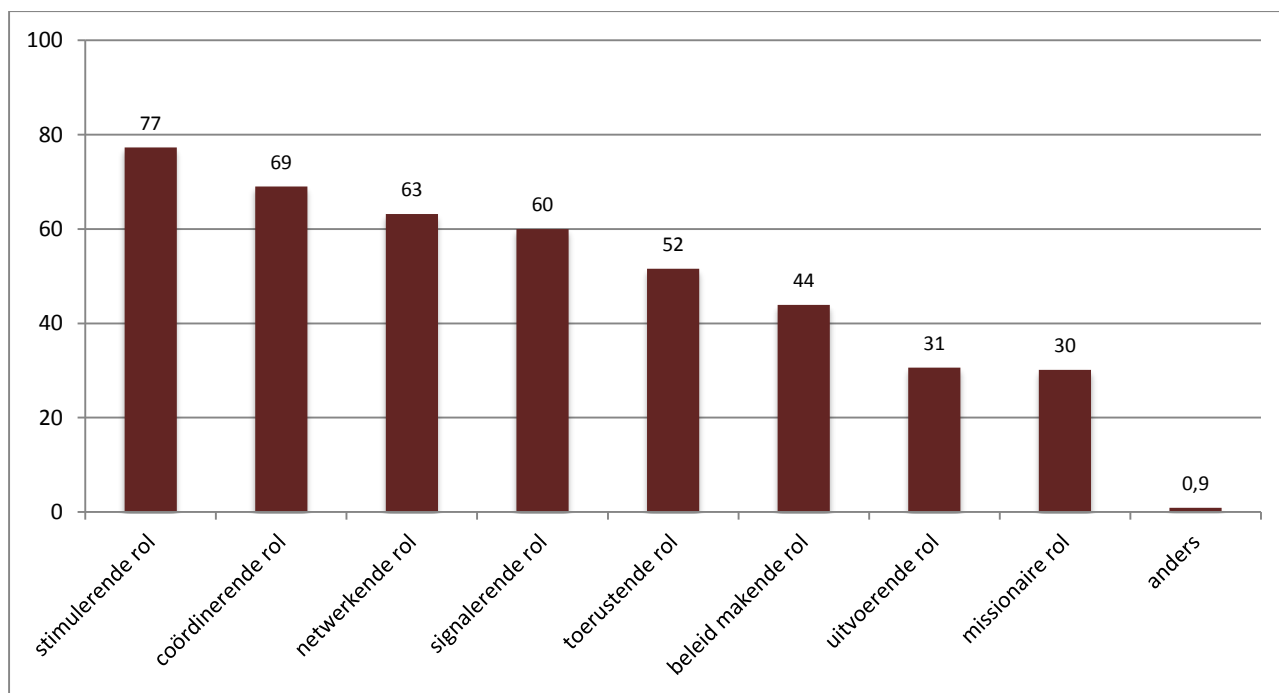
De toerustende rol wordt nog steeds door ruim de helft van de respondenten als belangrijk aangegeven, maar belangrijker vinden zij de netwerkende rol, dus dat diakenen/ dw-ers mensen met specialistische kennis of ervaring zoeken die kunnen helpen bij nood. In dat opzicht is een talentenbank een goed idee, wat niet wil zeggen dat iedereen gratis hulp hoeft te bieden: rijke mensen die hulp nodig hebben, zouden daar volgens één van de diakenen uit de focusgroep ook een (kleine) bijdrage voor kunnen geven, zodat 'misbruik' voorkomen wordt.

Daarnaast vinden respondenten de signalerende rol belangrijker, dat wil zeggen dat diakenen/ dw-ers bij nood of onrecht aan de bel trekken. Diakenen geven in de focusgroep aan dat gemeenteleden andersom ook een signalerende functie hebben naar diakenen. Diakenen willen graag dat gemeenteleden hen helpen om nood op te sporen. Ze pleiten hiervoor, mede omdat ze merken dat (vooral jonge) gemeenteleden vaak vreemd opkijken als ze bezoek van een diaken krijgen (dus dat contact maken met gemeenteleden minder vanzelfsprekend wordt gevonden, waardoor nood lastiger op te sporen is).

Toch blijkt uit resultaten van de survey en de bespreking in de focusgroep dat gemeenteleden het heel belangrijk vinden dat de diaconie laagdrempelig en zichtbaar is: mensen vinden het namelijk moeilijk hulp te vragen aan de diaconie. Misschien moeten gemeenteleden meer leren hulp te ontvangen (en sneller om hulp vragen). Communicatie naar gemeente is voor de diaconie heel belangrijk, maar communicatie van gemeenteleden naar diaconie is minstens zo belangrijk, aldus de diakenen uit de focusgroep.

Het minst belangrijk wordt de uitvoerende en missionaire rol gevonden (bijna een derde van de respondenten). Dit bevestigt eerdere resultaten uit onderhavig onderzoek, waar aangegeven werd dat diaconaat vooral moet gebeuren door de handen uit de mouwen te steken en niet zozeer door evangelieverkondiging (zie 3.2, figuur 8).

In de focusgroep ontspint zich een discussie in hoeverre daden (diaconaat) zijn los te koppelen van woorden (missionair of pastoraal zijn). Een diaken kreeg namelijk te horen dat hij de huisgroep niet hoefde te bezoeken, omdat het daar om pastoraat gaat. Maar hoe groot is de scheidslijn tussen pastoraat en diaconaat? Zijn vele zaken die onder 'pastoraat' geschaard worden in feite diaconaat? Een diaken uit de focusgroep vraagt zich bijvoorbeeld af waarom een ouderling en diaken niet samen een huisbezoek zouden kunnen afleggen.

Figuur 18. Scores in percentages van rollen voor diakenen/ dw-ers die door respondenten in de toekomst als belangrijk worden beschouwd (N = 3197)

Bij analyse van verschillen blijkt dat diakenen/ dw-ers iets vaker dan gemeenteleden e.a. aangeven dat ze de stimulerende, netwerkende en beleid makende rol van diakenen belangrijk vinden (tabel 26 en 27, bijlage 2.7).

Hoofdstuk 4 Conclusies

Hoofdvraag

In hoeverre wordt momenteel diaconaat door diaconieën en gemeenteleden gestalte gegeven, welke rol speelt gerechtigheid hierin en wat moet er gebeuren om te komen tot een bloeiend diaconaat 2020?

Deelvragen:

1. Op welke manier vindt diaconaat in gemeenten momenteel plaats voor wat betreft gerichtheid (intern-extern) en organisatie (formeel-informeel) en wat wordt als wenselijk beschouwd in de toekomst?

Er is een wens tot een meer extern diaconaat, waarbij intern diaconaat wel van groot belang blijft, en waarbij de zaken iets formeler georganiseerd worden dan nu het geval is. In termen van de vierdeling door Jager-Vreugdenhil (2012) beschreven, kiezen gemeenteleden voor een toekomstig diaconaat dat zich tussen formeel-intern (formeel georganiseerde interne zorgstructuren) en formeel-extern bevindt (formeel georganiseerde maatschappelijke inzet, inclusief vertegenwoordiging van kerken richting overheden of in overlegstructuren).

2. Hoe beoordelen gemeenten de huidige gerichtheid van het diaconaat en wat is hun ideaalbeeld voor het toekomstige diaconaat?

Een verschuiving naar meer belangstelling voor extern diaconaat is duidelijk zichtbaar. Drie kwart van de respondenten wenst dit. Daarbij wordt het huidige externe diaconaat ook met een kleine voldoende beoordeeld: diaconaat richting niet-gemeenteleden is nu wat aan de magere kant, daar mag volgens de respondenten meer aan gedaan worden. Respondenten zien als ideaalbeeld een diaconaat dat omschreven kan worden als een combinatie van *service delivery* (dienst aan de samenleving) en *mutual support* (gemeenschap) (Meys, 1997). Verder geven respondenten aan dat ze net zo goed in daden als in woorden willen laten zien dat ze christen zijn. Diaconale daden hebben waarde op zich en niet alleen als middel voor evangelisatie.

3. In hoeverre wordt gerechtigheid onder gemeenteleden zichtbaar in attitude en gedrag, en in hoeverre is er verschil tussen beide aspecten?

De respondenten scoren hoger in algemene uitspraken over het vormgeven van gerechtigheid dan in stellingen over concreet gedrag waarin dat vormgegeven wordt. Blijkbaar is het gemakkelijker gerechtigheid te betonen als de situatie niet te dichtbij komt, en wordt het lastiger als de situatie zich meer in onze belevingswereld afspeelt. Dan lijken morele afwegingen meer plaats te vinden, zodat we bijvoorbeeld geen geld, maar een broodje of appel geven, omdat de zwerver van geld *vast en zeker* iets verkeerd koopt (drank, sigaretten).

Eerder was een conclusie getrokken dat respondenten daden belangrijker vinden dan woorden (zie conclusie 2). Maar het hangt blijkbaar van de situatie af of ze zich *daad*-werkelijk inzetten. Het eigen morele oordeel speelt daarbij blijkbaar een belangrijke rol. Uit de gegeven antwoorden wordt zichtbaar dat er sprake is van een vorm van machteleosheid: *‘natuurlijk vind ik dat rijkdom eerlijker verdeeld moet worden, maar hoe doe ik dat?’* Opvallend is daarnaast dat er momenteel nauwelijks aandacht is voor zorg voor de schepping, ook al wordt dit wel als onderdeel van het diaconaat aangemerkt (PDS, 2013).

4. In hoeverre is diaconaat in gemeenten uit te voeren, bezien vanuit de factoren motivatie, capaciteit en gelegenheid (Triade model)?

Bij het beschrijven van algemene factoren om te gaan helpen via stellingparen blijken intrinsieke en extrinsieke motivatie de belangrijkste rol te spelen (hoogste score). Dit betekent dat de andere twee factoren, capaciteit en gelegen-

heid, een remmende invloed kunnen hebben op het uiteindelijke gedrag als de scores veel afwijken van de scores op de factor motivatie. Tijd blijkt de meest remmende factor om te helpen (laagste score), organisaties zoals Present, Voedselbank, Diaconie etcetera. zijn stimulerend (deze score ligt het dichtst bij de scores op motivatie), vooral voor diakenen die hierdoor geholpen worden aan contacten buiten de gemeente. Aan de motivatie ligt het dus niet, die is hoog, zowel intrinsiek als extrinsiek.

Bij het opgeven van redenen op meer concreet niveau blijken intrinsieke factoren het meest het gedrag te bepalen: vooral intrinsieke motivatie en intrinsieke capaciteit en in mindere mate intrinsieke gelegenheid. In tegenstelling tot wat in het onderzoek van Roorda-Lukkien e.a. (2006) naar voren kwam, blijkt uit onderhavig onderzoek dat het feit dat *'men ervoor gevraagd is'* minder dan geloofsmotieven een rol speelt bij het opgeven van redenen (hoofdstuk 1, deelvraag 4), maar wel een rol speelt als de Triade-factoren via stellingparen bevraagd worden (extrinsieke motivatie, zie figuur 12).

Een verschil tussen mannen en vrouwen is dat vrouwen vaker aangeven dat ze het gewoon fijn vinden om te helpen en dat zij vaker mensen tegenkomen die hulp nodig hebben.

Verontrustend is het feit dat respondenten jonger dan 50 jaar (en jongere respondenten tussen 20 en 39 jaar) èn vaker aangeven geen *'tijd te hebben om anderen te helpen'* èn vaker aangeven er *'geen tijd voor óver te hebben om anderen te helpen'*. Het eerste is nog enigszins te verklaren (drukke fase in leven, gezin etc.), maar het tweede niet.

5. Met welke organisaties wordt momenteel samengewerkt in het kader van diaconaat en wat geven gemeenten aan als wenselijke samenwerkingsverbanden voor de toekomst?

Gemeenteleden e.a. zijn over het algemeen minder op de hoogte van samenwerking met organisaties buiten de kerkelijke gemeente dan diakenen/ dw-ers. Zij zijn daarentegen beter op de hoogte als het om organisaties gaat, waarbij gemeenteleden vaker zelf actief kunnen participeren, maar waarbij het faciliteren door de organisatie gebeurt. Deze vormen van samenwerking worden voor de toekomst dan ook het meest wenselijk beschouwd: Present (en vergelijkbare organisaties), Inloophuis/ Wijkcentrum, Asielzoekers-

centrum/ Vluchtelingen hulp, Ziekenhuis, Diaconaal platform in woonplaats of regio, Wmo (advies)raad, Schuldhulpmaatje, Inloophuis/ Wijkcentrum, Thuiszorg, (stichting) Mantelzorg, Maatjeswerk en Ouderenbond.

De resultaten bevestigen de wens van samenwerking met organisaties zoals in de theoretische onderbouwing is weergegeven, namelijk dat de kerk burgers (waaronder gemeenteleden uiteraard ook vallen) op de verantwoordelijkheid wijst voor de zorg van wie dit nodig heeft, zowel binnen als buiten de kerk (Jager-Vreugdenhil, 2012). Verder sluiten de bevindingen aan bij wat in punt 4 geconcludeerd is: respondenten vinden het stimulerend als er organisaties zijn die diaconale projecten faciliteren. En niet alleen voor de respondenten die hulp willen geven is dit stimulerend. Voor de hulpvrager die al in beeld is bij genoemde organisaties, is het *vragen* van hulp laagdrempelig(er) (zie ook conclusie 7).

6. Wat hebben gemeenten nodig voor een bloeiend diaconaat in de toekomst?

'Geestelijke' aspecten die noodzakelijk geacht worden, hebben te maken met bewustwording van een gemeente breed discipelschap: als christen moeten we meer oog krijgen voor de naasten, moeten we het gewoon vinden om te helpen en daarbij het gebed vooral niet vergeten. 'Gedrags' aspecten gaan over het meer samenwerken met andere diaconieën en het meer benutten van en samenwerken met organisaties, die reeds contacten hebben richting niet-gemeenteleden in nood, zoals genoemde organisaties uit conclusie 5 (zie ook conclusie 7).

7. Welke rollen zal de diaken of diaconale werker in de toekomst moeten vervullen voor een bloeiend diaconaat?

Vergeleken met het onderzoek van Roorda-Lukkien en Kuiper (2008) zijn respondenten uit onderhavig onderzoek zich er meer van bewust dat de diaken/ dw-er niet zozeer een uitvoerder is, maar meer een persoon die gemeenteleden stimuleert en die de hulpvragen coördineert. Gemeenteleden e.a. moeten zich dan ook wel laten stimuleren en mobiliseren. Uit onderzoek van Roorda-Lukkien en Kuiper (2008) bleek dat hier een spanning zichtbaar is: enerzijds vragen gemeenteleden zelf om meer betrokken te worden, anderzijds vinden diakenen dat gemeenteleden zich niet gemakkelijk laten aanspreken. In onderhavig onderzoek lijkt hierin

een verschuiving ten goede plaats te vinden, maar er wordt van weerskanten wel aangegeven dat de communicatie verbeterd moet worden.

Respondenten vragen ook om op hun expertise aangesproken te worden: de netwerkende rol van diakenen/ dw-ers speelt hierbij een rol. Ook de signalerende rol van diakenen/ dw-ers wordt van groot belang geacht, maar dan moeten gemeenteleden niet vreemd opkijken als ze bezoek krijgen van een diaken/ dw-er, want om te kunnen signaleren (en stimuleren/ netwerken) is het bezoeken van gemeenteleden ook nodig. En als bezoeken minder plaatsvinden hebben gemeenteleden van hun kant de taak nood te signaleren

richting diakenen/ dw-ers en zelf ook hulp aan te bieden. Dit is van belang, omdat uit onderhavig onderzoek en ook uit andere onderzoeken (Linders, 2009) blijkt dat hulp vragen voor mensen moeilijk is.

8. Conclusie naar aanleiding van gevonden verschillen tussen denominaties

Opvallend is dat er slechts kleine verschillen zijn gevonden tussen de drie denominaties CGK, NGK en GKv. Alleen bij het Diaconaal Steunpunt blijkt dat de NGK hier minder gebruik van maken dan de GKv (en de CGK van het Diaconaal Bureau) en dat dit verschil 'redelijk groot' is.

Hoofdstuk 5 Aanbevelingen

Op basis van onderhavig onderzoek is de aanbeveling dat de CGK, NGK en GKv meer extern diaconaat vormgeven, dit goed organiseren en er goed over communiceren, constant gevoed vanuit het evangelie. Deze aanbeveling wordt hieronder in vier delen uitgewerkt.

5.1 Meer extern diaconaat vormgeven

De eerste aanbeveling is om, meer dan nu het geval is, extern diaconaat vorm te geven. Het past in de formulering van hoe diaconaat in onderhavig onderzoek is omschreven (hoofdstuk 1). De huidige ontwikkelingen in de samenleving geven alle ruimte om op nieuwe manieren deze dienst van barmhartigheid in de wereld vorm te geven. Uit onderhavig onderzoek komt duidelijk naar voren dat het de wens is van zowel diakenen/ dw-ers als gemeenteleden e.a. om dat ook inderdaad meer te doen.

Tegelijkertijd zal juist ook op basis van de huidige ontwikkelingen in de samenleving een toenemende vraag om hulp door gemeenteleden ontstaan. De tijd en energie die in het externe diaconaat wordt gestoken zal daarom niet ten koste kunnen en mogen gaan van het interne diaconaat. Het gaat in deze aanbeveling niet om een verschuiving van de huidige diaconale inspanning, maar om een uitbreiding ervan. Gezien de meer pragmatische houding van jongere generaties, past het resultaat ‘geen woorden, maar daden’ goed bij een bloeiend diaconaat. Tevens betekent dit dat nog meer mag worden gecommuniceerd wat de zin is van diaconaat, en waarom je er tijd voor *over* mag hebben, zodat kerkleden bereid blijven om zich diaconaal in te zetten, ook als de vraag om hulp in de toekomst toeneemt.

Naast uitbreiding van diaconaat naar *mensen* buiten de kerk is, voor het vervullen van de brede betekenis van diaconaat ook meer aandacht nodig voor initiatieven gericht op het onderhouden van Gods schepping. Daarvoor is allereerst een bewustwordingsproces van wat onder ‘goede zorg voor Gods schepping’ valt van belang.

5.2 Dit goed organiseren

Het is niet voldoende om de huidige activiteiten wat te verleggen, het gaat om nieuwe activiteiten die een uitbreiding betekenen van wat momenteel gedaan wordt door diaconieën. Juist daarom is het belangrijk om het diaconaat goed te organiseren. Terecht geven de respondenten in dit onderzoek aan dat juist als diaconaat extern gericht is, het extra van belang is dit formeel te organiseren. Dat sluit aan bij de theorieën van Meijs (1997) over het type organisatie dat nodig is bij specifieke doelen van vrijwilligersorganisaties. Een verschuiving naar meer extern diaconaat betekent een verandering van het karakter van de kerk als organisatie naar meer *service delivery*, en organisaties van dat type vragen meer professioneel kader dan organisaties gericht op andere doelen (*campaigning of mutual interest*) (zie ook Jager-Vreugdenhil, 2012 en 2014). Bevindingen uit onderhavig onderzoek waarin slechts kleine verschillen – en vaak helemaal geen verschillen – tussen de drie denominaties gevonden zijn, rechtvaardigt een gezamenlijk optrekken, zodat de ‘vereiste’ professionaliteit geoptimaliseerd wordt.

Extern diaconaat goed organiseren betekent niet zozeer dat diakenen zelf persoonlijk meer moeten organiseren, maar wel dat zij de organisatie van het diaconaat door gemeenteleden of de aansluiting van gemeenteleden bij diaconale organisaties stimuleren. Zij zullen zich meer dan tot nu toe moeten toeleggen op coördinatie, netwerken en signalering. In onderhavig onderzoek blijkt dat gemeenteleden niet zozeer verlegen zijn om aanwijzingen hoe ze iemand kunnen helpen, maar dat ze het wel nodig hebben dat iemand aangeeft wie er geholpen kan worden. Voor het vinden van hulpvragen onder de eigen gemeenteleden zullen diakenen zich actief moeten opstellen, bijvoorbeeld door het regelmatig afleggen van huisbezoeken, of door het inrichten van laagdrempelige structuren voor gemeenteleden om hulp-

vragen aan te geven. Dit is van belang omdat er altijd sprake zal zijn van 'vraagverlegenheid'. Voor extern diaconaat hoeven diakenen niet persoonlijk de mensen op te sporen die hulp nodig hebben, maar kunnen zij contacten aangaan met organisaties die deze mensen in beeld hebben en gemeenteleden daarnaar verwijzen.

De zichtbaar veranderende rol van diakenen, die uit onderhavig onderzoek wenselijk wordt geacht, vraagt om een herbezinning op de huidige bevestigingsformulieren. Hierin wordt de uitvoerende rol van de diakenen en een interne gerichtheid van het diaconaat benadrukt (er zijn hierin wel verschillen tussen denominaties). Expliciet wordt er vrijwel niets gezegd over de diaconale taak van de gemeenteleden⁴. De manier van verspreiding van de vragenlijst bevestigt dit 'eenzijdig beeld': bij de term '*onderzoek naar diaconaat*' dachten sommige scriba's dat de vragenlijst alleen bedoeld was voor diakenen.

5.3 Er goed over communiceren

Om een dergelijke rol van coördinatie, netwerken en signalering goed vorm te geven is communicatie cruciaal. Dat geldt overigens ook al in de huidige situatie, los van het uitbreiden van de externe diaconale activiteiten. In onderhavig onderzoek is op diverse plaatsen zichtbaar dat gemeenteleden niet op de hoogte zijn van de diaconale activiteiten die vanuit hun kerk plaatsvinden en de samenwerking die de diakenen/ dw-ers daarvoor aangegaan zijn met andere organisaties, maar dat zij daar wel nadrukkelijk om vragen!

5.4 Vanuit het evangelie

Het is belangrijk dat diaconale activiteiten altijd gevoed worden vanuit het Woord van God, en dat dus de woordverkondiging vooraf gaat aan elke vorm van organisatie en activiteit. In de omschrijving van het PDS (2013, p 9) wordt dit ook duidelijk onderstreept: '*De kerk is een gemeenschap van gelovigen die zich door de liefde van God in Jezus Christus verlost weten. Gedragen door de liefde van God wordt de kerk geroepen om werken van barmhartigheid (bewo-*

genheid met het lot van de naaste, de ander) en gerechtigheid (eerlijkheid, trouw, bijstand, deugd) te doen. Deze Bijbelse liefdedienst is het hart van het diaconaat'.

Ook in de survey kwam de noodzaak tot meer geestelijke bewustwording in de vorm van onder andere '*meer bidden*' naar voren. Onderhavig onderzoek laat zien dat er niet alleen theologische, maar ook sociologische argumenten zijn om de intrinsieke motivatie van gemeenteleden, die met het geloof te maken heeft, te blijven voeden. Ook uit andere onderzoeken (o.a. Dekker & De Hart, 2009) is bekend dat juist mensen die regelmatig kerkdiensten bijwonen extra actief zijn in vrijwilligerswerk en vrijgevinger zijn, in kerkelijke taal: diaconaal actief zijn. Dit gegeven roept de vraag op wat een terugloop in kerkgang betekent voor het vrijwilligerswerk in de toekomst. Onderhavig onderzoek bevestigt dat intrinsieke motivatie een belangrijke drijfveer is voor gemeenteleden om zich in te zetten voor een ander. Daarentegen geeft het ook aan dat het daadwerkelijk helpen mede afhangt van prioriteiten die wij stellen, met andere woorden of wij er ook '*tijd voor over hebben*' om anderen te helpen.

⁴ In de gangbare formulieren wordt vooral benadrukt om als gemeenteleden geld te geven, zodat diakenen hun werk kunnen doen (bij het aanspreken na het ja-woord van de diakenen).

Literatuur

PDS (2013). *Diaconaat 2020. Meerjarenbeleidsplan GDD en CDC*.

Becker, J., & Hart, J. De (2006). *Godsdienstige veranderingen in Nederland: Verschuivingen in de binding met de kerken en de christelijke traditie*. Den Haag: SCP.

Dautzenberg, M., & Van Westerlaak, M. van (2007). *Kerken en moskeeën onder de Wmo. Een verkennend onderzoek naar kansen en bedreigingen*. Amsterdam: DSP-groep.

Dekker, G. (2010). *Heeft de kerk zichzelf overleefd? Beschouwingen over de rol van de kerk in de moderne samenleving*. Zoetermeer: Boekencentrum.

Dekker, P. & De Hart, J. (2009) *Vrijwilligerswerk in meervoud. Civil society en vrijwilligerswerk 5*. SCP-publicatie 2009/7. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Grootheest, A. Van, Eikelenboom, G.N.A., Drayer, G., & Heikamp, B.M. (red.)(2012). *Di@coon (29)*, 2. Zierikzee: Burom.

Hart, J. de, & Devilee, J. (2005). *Participatie. In: SCP (2005). De sociale staat van Nederland 2005*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Hoogland, J. e.a. (2013). *Netwerkondersteuning van A(lmere) tot Z(wolle): een onderzoek naar de kritieke succesfactoren van werkwijzen voor netwerkondersteuning*. Zwolle/ Almere: Gereformeerde Hogeschool, Centrum voor Samenlevingsvraagstukken/ Windesheim Flevoland.

Jager-Vreugdenhil, M. (2012). *Nederland participatieland? De ambitie van de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) en de praktijk in buurten, mantelzorgrelaties en kerken*. Amsterdam: University Press.

Jager-Vreugdenhil, M. (2014). *Geef ze de ruimte! Onderzoek naar succes- en faalfactoren van burgerinitiatieven in Gelderland*. Zwolle: Gereformeerde Hogeschool, Centrum voor Samenlevingsvraagstukken.

Jager-Vreugdenhil, M., Til-Teekman, C. van, Hulst, K., & Slendebroek-Meints, J. (2010). *Kracht en kwetsbaarheid: sociale samenhang en leefbaarheid in gemeente Barneveld*. Zwolle: Gereformeerde Hogeschool, Centrum voor Samenlevingsvraagstukken.

Kennedy, J.C. (2010b). *Stad op een berg. De publieke rol van protestantse kerken*. Zoetermeer: Boekencentrum.

Linders, L. (2009). *De betekenis van nabijheid. Een onderzoek naar informele zorg in een volksbuurt*. Den Haag: Sdu Uitgevers.

Machielse, A. (2006). *Geron, Tijdschrift over ouder worden en maatschappij (2)*, 8-10.

Malda-Douma, I.W., & Jager-Vreugdenhil, M. (2008). *Kerk en Wmo. Een onderzoek naar de behoefte aan toerusting of ondersteuning van kerkelijke betrokkenen en gemeente-ambtenaren op het thema 'Kerk en Wmo'*. Zwolle: Gereformeerde Hogeschool, Centrum voor samenlevingsvraagstukken.

Meijs, L.C.P.M. (1997). *Management van Vrijwilligersorganisaties*. Proefschrift Universiteit Twente. Utrecht: NOV Publicaties.

Noordegraaf, A. (1998). *Vijf broden en twee vissen. Missionair gemeentezijn in een (post)moderne samenleving*. Zoetermeer: Boekencentrum.

peno.actueel.nl. Van het web gehaald op 17 december 2013.

Perloff, R. M. (2008). *The dynamics of persuasion: communication and attitudes in the 21st century* (4th ed.). New York: Lawrence Erlbaum Associates.

Poiesz, T.B.C. (1999). *Gedragsmanagement. Waarom mensen zich (niet) gedragen*. Wormer: Inmerc bv.

Roorda-Lukkien, C., & Kuiper, R. (2008). *Leidinggeven aan liefdewerk: een onderzoek naar taken en competenties van diakenen in de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt*. Zwolle: Gereformeerde hogeschool, Centrum voor Samenlevingsvraagstukken.

Roorda-Lukkien, C., Jager-Vreugdenhil, M., & Kuiper, R. (2006). *Kerk & Caritas. Een onderzoek naar vrijwilligerswerk en mantelzorg in vier orthodox-protestantse kerken*. Zwolle: Gereformeerde Hogeschool, Centrum voor Samenlevingsvraagstukken.

Slendebroek-Meints, J. (2010). *De toekomst in de kerk. Demografische trends binnen de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt*. Zwolle: Gereformeerde Hogeschool, Centrum voor Samenlevingsvraagstukken.

Slendebroek-Meints, J., & Jager-Vreugdenhil, M. (2011). *Kracht en kwetsbaarheid in Wageningen: kwantitatief onderzoek naar sociale samenhang en leefbaarheid in gemeente Wageningen*. Zwolle: Centrum voor Samenlevingsvraagstukken.

Stark, R. (1998). *De eerste eeuwen. Een sociologische visie op het ontstaan van het Christendom*. Baarn: Ten Have.

Weiner, B. (1992). *Human Motivation. Metaphors, Theories, and Research*. New York: Sage Publications.

Www.eenzaamheidinfo.nl/index.php/eenzaamheid, van het web gehaald op 03-07-2013.

www.kerkrecht.nl van het web gehaald op 01-10-2013.

Overzicht figuren en tabellen

<i>Figuur 1.</i>	Vier typologieën diaconaat volgens het model van Jager-Vreugdenhil (2012), aangepast	14
<i>Figuur 2.</i>	Overzicht in percentages op welke manier respondenten betrokken zijn bij hun gemeente (N = 3206)	25
<i>Figuur 3.</i>	Overzicht van computergebruik/ -bezit van de Nederlandse bevolking	27
<i>Figuur 4.</i>	Leeftijdsverdeling mannen in aantallen (N = 1815)	27
<i>Figuur 5.</i>	Leeftijdsverdeling vrouwen in aantallen (N = 1391)	28
<i>Figuur 6.</i>	Gemiddelde score (stellingen 1 en 2 respectievelijk stellingen 5 en 6) huidige en gewenste gerichtheid diaconaat, waarbij gescoord kan worden tussen minimaal 1 en maximaal 6 (N = 3206)	37
<i>Figuur 7.</i>	Gemiddelde score (stellingen 3 en 4 respectievelijk stellingen 7 en 8) huidige en gewenste organisatie diaconaat, waarbij gescoord kan worden tussen minimaal 1 en maximaal 6 (N = 3206)	37
<i>Figuur 8.</i>	Scores in percentages huidig en gewenst type diaconaat (N = 3206)	39
<i>Figuur 9.</i>	Scores in percentages van cijfer (minimaal 1, maximaal 10) over huidig intern en extern diaconaat (N = 2499 (intern) en N = 2472 (extern))	39
<i>Figuur 10.</i>	Gemiddelde scores op gekoppelde stellingen gedrag en attitude, en de bijbehorende <i>r</i> -waarden (N = 3206)	41
<i>Figuur 11.</i>	Scores in percentages van redenen van respondenten om te helpen, verdeeld in intrinsieke-extrinsieke motivatie, capaciteit en gelegenheid (N = 3206)	43
<i>Figuur 12.</i>	Gemiddelde scores op de Triade-factoren Motivatie, Capaciteit en Gelegenheid, waarbij gescoord kan worden tussen 0 en 1, en het product van de factoren (Triade) (N = 3206)	45
<i>Figuur 13.</i>	Scores in percentages van huidige samenwerking met organisaties volgens diakenen/ dw-ers (N = 505) en gemeenteleden e.a. (N = 2701)	47
<i>Figuur 14.</i>	Scores in percentages van huidige samenwerking volgens diakenen/ dw-ers en toekomstig gewenste samenwerking met organisaties volgens diakenen/ dw-ers (N = 505) en gemeenteleden e.a. (N = 2701)	48
<i>Figuur 15.</i>	Scores in percentages met welke organisaties in de toekomst moet worden samengewerkt, aangevinkt door respondenten die deze instantie bij huidige samenwerking niet hebben aangevinkt (N varieert)	49
<i>Figuur 16.</i>	Scores in percentages van gewenste veranderingen in ‘geestelijke’ aspecten om een bloeiend diaconaat te krijgen (N = 3206)	51
<i>Figuur 17.</i>	Scores in percentages van gewenste veranderingen in ‘gedrags’ aspecten om een bloeiend diaconaat te krijgen (N = 3206)	52
<i>Figuur 18.</i>	Scores in percentages van rollen voor diakenen/ dw-ers die door respondenten in de toekomst als belangrijk worden beschouwd (N = 3197)	54
<i>Tabel 1</i>	Aantal belijdende leden en doopleden CGK, NGK en GKv 2012-2013	23
<i>Tabel 2</i>	Denominatie respondenten in aantallen en percentages (N = 3206), gesplitst in diakenen/ dw-ers (N = 505) en gemeenteleden e.a. (N = 2701)	24
<i>Tabel 3</i>	Achtergrondkenmerken respondenten (N = 3206), gesplitst in diakenen/ dw-ers (N = 505) en gemeenteleden e.a. (N = 2701)	25
<i>Tabel 4</i>	Achtergrondkenmerken respondenten totaal (N = 3206) en gesplitst in diakenen/ diaconale werkers (N = 505) en gemeenteleden e.a. (N = 2701)	29

Bijlagen

Bijlage 1

Hoofdsectie

Onderzoek bloeiend diaconaat!

In dit onderzoek wordt gekeken naar het functioneren van het huidige diaconaat en wat er voor nodig is om (ook) in de toekomst een bloeiende diaconale praktijk te hebben.

Diaconaat betekent in dit onderzoek: zowel diakenen als gemeenteleden helpen hun naaste (dichtbij of veraf) als dit nodig is. Helpen kan in de vorm van bijvoorbeeld het doen van klussen of het verzorgen van een zieke, maar ook door een luisterend oor te bieden, advies te geven aan mensen die dit nodig hebben of het bezoeken van mensen die eenzaam zijn. Helpen betekent ook: ons bewust zijn van onze verantwoordelijkheid voor de schepping en voor onze verre naast die geen helper heeft, en dat ook laten blijken.

Het invullen van de vragenlijst duurt ongeveer 17 minuten. De vragenlijst is geheel anoniem zodat onderzoekers niet kunnen zien door wie de vragenlijst is ingevuld.

Alvast hartelijk dank voor uw medewerking aan dit onderzoek!

1. Wat is uw leeftijd?

jaar

2. Wat is uw geslacht?

- ☐ mannelijk
☐ vrouwelijk

3. Van welke kerk bent u lid?

- ☐ CGK
☐ NGK
☐ GKV
☐ combinatie CGK–GKV
☐ combinatie CGK–GKV–NGK
☐ combinatie GKV–NGK
☐ ik ben geen lid
☐ anders, namelijk

4. In welke plaats kerkt u?

5. Hoe bent u betrokken bij uw kerkelijke gemeente?

Kies het antwoord dat het beste past

- ☐ als gastlid
☐ als gemeentelid
☐ onbetaalde functie als jeugdleider, leider bijbelkring, huisgroepleider, leider alpha groep
☐ onbetaalde functie als commissielid, werkgroeplid
☐ onbetaalde functie als diaken (officieel bevestigd), diaconaal werker (wel of niet officieel bevestigd)
☐ onbetaalde functie als ouderling, pastoraal werker, catecheet
☐ betaalde functie als predikant, kerkelijk werker, catecheet

6. Hoe zou u uw kerkelijke gemeente willen omschrijven? Als...

- ☐ stadsgemeente
- ☐ dorps-/plattelandsgemeente
- ☐ evangelisatiegemeente
- ☐ andere, namelijk

7. Geef bij de volgende 6 stellingen aan in welke mate het genoemde gedrag bij u past

	past niet ---	--	-	+	++	past goed +++
Ik ben oprecht naar andere mensen door me te houden aan mijn belofte, ook als dit in mijn nadeel is	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik koop kleding en andere producten die in landen worden gefabriceerd waar de werkomstandigheden goed zijn	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Als ik iemand op straat zie die de krant 'straat(nieuws)' verkoopt, dan koop ik hem of geef ik deze persoon geld	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik doe mee aan acties die te maken hebben met het opkomen voor het behoud van onze planeet (milieu-, natuur-, dierenbescherming of vergelijkbare onderwerpen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Wanneer een vraag om hulp me raakt, geef ik financiële steun of zet ik me er zelf voor in	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik laat aan mijn naaste in mijn gedrag zien dat ik christen ben	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Hierna volgen 4 stellingparen over diaconaat van uw gemeente zoals het **op dit moment** wordt uitgevoerd. Geef de positie aan waar uw gemeente zich bevindt.

Voorbeeld voor het invullen: als het diaconaat in uw gemeente vooral gericht is op leden van de eigen gemeente, vult u bij onderstaande stellingpaar een rondje in dat zich meer **links** bevindt. Is uw diaconaat gericht op **iedereen** dan vult u een rondje meer rechts in.

8. Mijn gemeente bevindt zich op dit moment op de volgende positie

In onze gemeente is diaconaat vooral gericht op leden van de eigen gemeente	☐	☐	☐	☐	☐	☐	In onze gemeente is diaconaat gericht op iedereen die op onze weg komt, zowel kerkelijk als niet-kerkelijke mensen
--	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	---

9. Mijn gemeente bevindt zich op dit moment op de volgende positie

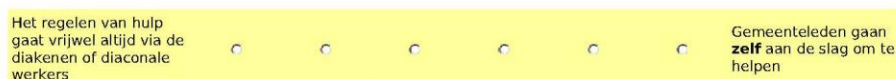
In de kleine groepen (wijk, huisgroep, kerngroep, e.d.) zijn we vooral gericht op het geven van hulp aan de eigen gemeenteleden	☐	☐	☐	☐	☐	☐	In de kleine groepen zijn we gericht op het geven van hulp aan eigen gemeenteleden en aan niet-kerkelijke
---	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	---

mensen

10. Mijn gemeente bevindt zich op dit moment op de volgende positie

11. Mijn gemeente bevindt zich op dit moment op de volgende positie

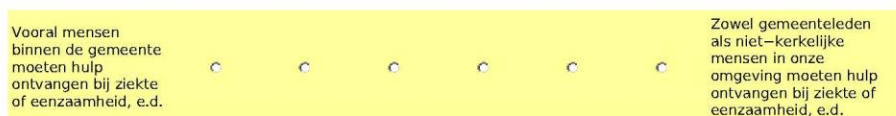

Bij de vorige 4 stellingparen heeft u aangegeven hoe het diaconaat er in uw gemeente op dit moment uitziet.

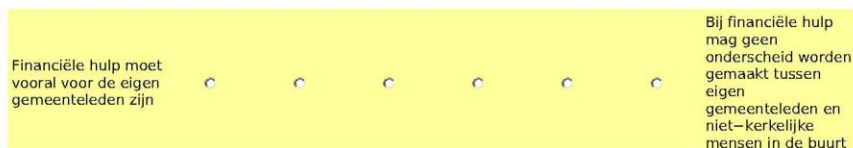
Hoe moet het diaconaat er **volgens u uitzien om (nog) beter te functioneren?**

Kies de positie die het dichtst ligt bij uw mening.

12. Mijn mening over hoe het diaconaat eruit zou moeten zien

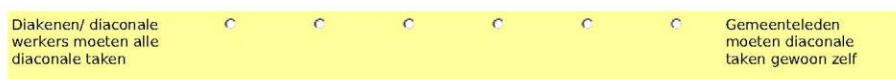
13. Mijn mening over hoe het diaconaat eruit zou moeten zien

14. Mijn mening over hoe het diaconaat eruit zou moeten zien

15. Mijn mening over hoe het diaconaat eruit zou moeten zien

coördineren

coördineren en
uitvoeren

16. Hieronder volgen 3 beschrijvingen die weergeven waar het diaconaat op gericht kan zijn.

Geef aan waar **op dit moment** het diaconaat in uw gemeente op gericht is.

Kies de omschrijving die het beste past

- ☐ Ons diaconaat is gericht op het verlenen van hulp aan gemeenteleden, maar zeker ook aan niet–kerkelijke mensen
- ☐ Ons diaconaat is vooral gericht op het verlenen van hulp aan de eigen gemeenteleden
- ☐ Ons diaconaat is gericht op het verlenen van hulp aan de eigen gemeenteleden. Als we ons richten op niet–kerkelijke mensen, gaat het vo

17. Hieronder volgen 3 beschrijvingen die weergeven waar het diaconaat op gericht kan zijn.

Geef aan waarop het diaconaat **naar uw mening** gericht moet zijn.

Kies de omschrijving die het beste past

- ☐ Ons diaconaat moet vooral gericht zijn op eigen gemeenteleden
- ☐ Ons diaconaat moet vooral gericht zijn op eigen gemeenteleden en niet zozeer op niet–kerkelijke mensen. We moeten mensen buiten de l
- ☐ Ons diaconaat moet gericht zijn op eigen gemeenteleden, maar zeker ook op niet–kerkelijke mensen

Hierna volgen 6 uitspraken die te maken hebben met het geven van (diaconale) hulp aan en/ of het hebben van aandacht voor andere mensen en hoe u hier tegenover staat.

Klik het rondje aan waar uw mening het beste past

18. uitspraak 1

Ik heb niet zoveel met het helpen van andere mensen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Ik vind het gewoon fijn om andere mensen te helpen
---	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	--

19. uitspraak 2

Ik ben niet zo voor het helpen van mensen, ook niet als anderen me vragen mee te doen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Ik vind het fijn als anderen mij vragen om mensen te helpen: dan doe ik dat ook zeker!
---	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	--

20. uitspraak 3

Ik kom bijna nooit iemand tegen die hulp nodig heeft	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Ik kom regelmatig mensen tegen die hulp nodig hebben
--	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	--

Ik heb weinig kennis en/ of vaardigheden om mensen te helpen

Ik heb voldoende kennis en/ of vaardigheden om mensen te helpen

Ik heb geen tijd om mensen te helpen

Ik heb voldoende tijd om mensen te helpen

Aan organisaties, zoals Voedselbank of Present, heb ik geen boodschap: mensen helpen is niet mijn ding

Organisaties, zoals Voedselbank of Present, stimuleren mij om mensen te gaan helpen

	oneens ---	--	-	+	++	eens +++
Ik vind dat mensen eerlijk naar elkaar moeten zijn	☐	☐	☐	☒	☐	☐
Ik ben erop tegen dat mensen onder slechte werkomstandigheden in fabrieken moeten werken	☐	☐	☐	☒	☐	☐
Ik vind dat wij –rijke landen– geld moeten geven aan arme mensen, zodat hun kinderen naar school kunnen	☐	☐	☐	☒	☐	☐
Ik vind recht doen aan mijn naaste belangrijk, ook als dit in mijn eigen nadeel is	☐	☐	☐	☒	☐	☐
Ik vind goede zorg voor Gods schepping belangrijk	☐	☐	☐	☒	☐	☐
Ik vind dat de rijkdom van de wereld eerlijker verdeeld moet worden	☐	☐	☐	☒	☐	☐

- ☐ ik ben in staat mensen te helpen
- ☐ ik geniet ervan om mensen te helpen
- ☐ mensen waarderen het als ik hen help
- ☐ ik werd door anderen gevraagd mee te doen
- ☐ ik heb er tijd voor over om mensen te helpen
- ☐ ik zet mijn talenten graag in om mensen te helpen
- ☐ ik wil op een zinvolle manier met mensen bezig zijn
- ☐ ik woon in een drukke buurt waar gemakkelijk hulp gegeven kan worden
- ☐ ik ben in staat mensen te helpen omdat ik daarvoor een training heb ontvangen
- ☐ ik help mensen, omdat ik genoeg financiële en/ of materiele middelen heb
- ☐ ik wil mensen helpen om zo in woord en daad te getuigen van Jezus liefde voor mij

- ☐ ik ben in staat mensen te helpen, omdat ik daarbij ondersteuning krijg van bijv. Diaconie, Present, Voedselbank
andere reden, namelijk

☐

In de inleiding is al gesproken over veranderingen in de maatschappij waardoor de kans groter is dan meer (kwetsbare) groepen in de problemen raken of vereenzamen, zowel dichtbij als ver weg.

Onze kerken hebben hierin een mooie diaconale taak.

Diaconaat betekent dat we mensen in nood van harte helpen en steunen.

26. Geef met een cijfer aan in hoeverre –naar uw idee– uw gemeente diaconaat uitvoert **naar eigen gemeenteleden**

0 = ik heb daar geen zicht op

1 = voert dit niet uit

10 = voert dit helemaal uit

Ik geef het volgende cijfer:

27. Geef aan in hoeverre –naar uw idee– uw gemeente diaconaat uitvoert **naar niet-kerkelijke mensen**

Ik geef het volgende cijfer:

28. Wat is er volgens u nodig om ervoor te zorgen dat het diaconaat in de toekomst beter kan inspelen op de nood of moeiten van mensen?

U kunt meerdere antwoorden aankruisen (de vraag gaat op de volgende pagina nog verder)

- ☐ diaconaat is goed zo, er hoeft niets te veranderen
☐ meer geld voor diaconale projecten
☐ een meer Bijbelse visie van diakenen op diaconaat
☐ meer cursussen/trainingen voor diakenen (toerusting, gespreksvoering)
☐ meer specialistische kennis, bijvoorbeeld van regel- en wetgeving
☐ meer samenwerking met diaconieën van andere kerkgenootschappen (interkerkelijk)
☐ meer inzicht van gemeenteleden en diakenen dat diaconaat één van de kerntaken van het geloof is
☐ meer samenwerking met instanties buiten de kerken, zoals lokale gemeenten (Wmo), Present, Voedselbank, HIP
☐ het diakenambt moet overbodig gemaakt worden, want elk gemeentelid moet het vanzelfsprekend vinden om als christen te helpen
☐ diakenen/ diaconale werkers moeten zich meer op coördineren, faciliteren, toerusten en stimuleren van gemeenteleden richten

29. Vervolgvrage: Wat is er volgens u nodig om ervoor te zorgen dat het diaconaat in de toekomst beter kan inspelen op de nood of moeiten van mensen?

U kunt meerdere antwoorden aankruisen

- ☐ meer gebed
☐ meer hulp bij nood binnen de huisgroepen
☐ meer cursussen/trainingen voor gemeenteleden
☐ een meer Bijbelse visie van gemeenteleden op diaconaat
☐ huisgroepen moeten meer hulp aan niet-kerkelijke mensen in de buurt geven
☐ als we het moeilijk vinden op onze niet-kerkelijke naaste af te stappen, moeten we meer leren **vertrouwen** op God
☐ we moeten ons meer door **liefde voor de naaste** laten leiden, waardoor het meer vanzelfsprekend wordt te helpen
☐ gemeenteleden moeten meer leren hun **gaven** te gebruiken ten dienste van de naaste in nood, zowel binnen als buiten de kerk
☐ anders, namelijk

30. Met welke organisaties op het gebied van diaconaat werkt uw gemeente **op dit moment** samen?

U kunt meerdere antwoorden aankruisen

- ☐ HIP
- ☐ Present
- ☐ Thuiszorg
- ☐ Ziekenhuis
- ☐ Maatjeswerk
- ☐ Ouderenbond
- ☐ Schuldhulpmaatje
- ☐ Wmo (advies)raad
- ☐ Asielzoekerscentrum
- ☐ (Stichting) Mantelzorg
- ☐ Woningbouwcorporaties
- ☐ Inloophuis/ wijkcentrum
- ☐ Projecten in het buitenland
- ☐ Voedselbank en/ of Kledingbank
- ☐ Nederlandse Patiënten Vereniging
- ☐ Diaconaal bureau/ Diaconaal steunpunt
- ☐ Diaconaal platform in woonplaats of regio
- ☐ Daar heb ik geen zicht op
- ☐ anders, namelijk
-

31. Met welke organisaties op het gebied van diaconaat zou uw gemeente volgens u in de toekomst **moeten samenwerken**?

U kunt meerdere antwoorden aankruisen

- ☐ HIP
- ☐ Present
- ☐ Thuiszorg
- ☐ Ziekenhuis
- ☐ Maatjeswerk
- ☐ Ouderenbond
- ☐ Schuldhulpmaatje
- ☐ Wmo (advies)raad
- ☐ Asielzoekerscentrum
- ☐ (Stichting) Mantelzorg
- ☐ Woningbouwcorporaties
- ☐ Inloophuis/ wijkcentrum
- ☐ Projecten in het buitenland
- ☐ Voedselbank en/ of Kledingbank
- ☐ Nederlandse Patiënten Vereniging
- ☐ Diaconaal bureau/ Diaconaal steunpunt
- ☐ Diaconaal platform in woonplaats of regio
- ☐ Daar heb ik geen zicht op
- ☐ anders, namelijk
-

32. Welke rollen zouden diakenen/ diaconale werkers in de toekomst moeten vervullen?

U kunt meerdere antwoorden aankruisen

- ☐ toerustende rol
- ☐ uitvoerende rol: zelf hulp geven
- ☐ beleid makende rol: visie op diaconaat
- ☐ missionaire rol: naar mensen buiten de kerk
- ☐ signalerende rol: bij nood of onrecht aan de bel trekken
- ☐ stimulerende rol: zorgen dat gemeenteleden gaan helpen
- ☐ coördinerende rol: in de gaten houden wie waar hulp geeft
- ☐ netwerkende rol: mensen met specialistische kennis of ervaring zoeken die kunnen helpen bij nood
- ☐ anders, namelijk

33. Wat is uw hoogste afgeronde opleiding?

- ☐ geen
- ☐ Basisonderwijs
- ☐ LBO, LEAO, MAVO, VMBO of vergelijkbare opleiding
- ☐ MBO of vergelijkbare opleiding
- ☐ HAVO
- ☐ VWO
- ☐ HBO
- ☐ WO
- ☐ andere, namelijk

34. Hoe is uw huishouden samengesteld?

- ☐ thuiswonend bij ouder(s)
- ☐ 1-persoons huishouden
- ☐ (on)gehuwd paar met 1 of meer thuiswonende kinderen
- ☐ (on)gehuwd paar zonder (thuiswonende) kinderen
- ☐ 1-ouder met 1 of meer thuiswonende kinderen
- ☐ 1-ouder zonder (thuiswonende) kinderen
- ☐ andere samenstelling

35. Wat is uw bruto jaarinkomen (bij meerdere inkomens graag het gezamenlijke bruto inkomen rekenen)?

Deze vraag mag u vrijwillig beantwoorden. Als u dit niet wenst, kunt u verder gaan

- ☐ geen inkomen
- ☐ tot 35.000 euro per jaar
- ☐ 35.000 tot 70.000 euro per jaar
- ☐ 70.000 euro per jaar of meer

36. Dit is de laatste vraag van deze vragenlijst. Wij waarderen het als u nog tips of opmerkingen voor ons heeft over het diaconaat. U kunt deze hier vermelden

Hartelijk dank voor uw medewerking bij dit onderzoek en het invullen van deze vragenlijst!

U kunt nu de knop 'verstuur' aanklikken en daarna de vragenlijst verlaten.

N.B. U krijgt geen melding dat de vragenlijst is verstuurd, maar u kunt erop vertrouwen dat dit wel is gebeurd als u de knop 'verstuur' heeft aangeklikt.

Bijlage 2

Het tweede cijfer van de volgende bijlagen verwijzen naar overeenkomstige genummerde paragrafen van het resultatenhoofdstuk (dus bij 2.1 wordt verwezen naar paragraaf 3.1 van het resultatenhoofdstuk).

Er worden verschillen weergegeven tussen:

-denominaties: CGK, NGK en GKv

-geslacht

-leeftijd:

- voor diakenen/ dw-ers (D) en gemeenteleden e.a. (G) apart. Hier is de leeftijd gesplitst in 'jonger dan 50 jaar' (D1 en G1) en '50 jaar of ouder' (D2 en G2)
- daarnaast zijn bij deelvragen 1, 3 en 4 analyses gedaan, waarbij de leeftijd van de respondenten (R) gesplitst is in '20-39 jaar' (R1) en '40-64 jaar' (R2), ongeveer overeenkomend met de werkbare bevolking.

Bijlage 2.1

Hieronder worden de gemiddelde scores op de stellingparen weergegeven en de daarbij behorende standaarddeviaties. Daarnaast zijn de verschillen tussen diakenen/ dw-ers en gemeenteleden e.a. weergegeven. Als er vermeld wordt dat D<G betekent dit dat diakenen een lagere score hebben, dus een meer interne gerichtheid of een meer formeel georganiseerd diaconaat aangeven.

Tabel 5

Huidige situatie intern/ intern & extern en formeel/ informeel van alle respondenten (N = 3206), waarbij score tussen minimaal 1 (intern/formeel) en maximaal 6 (naast intern ook extern/informeel), en verschillen tussen diakenen/ dw-ers en gemeenteleden e.a.

	<i>gemiddelde</i>	<i>SD</i>	<i>verschil</i>	<i>r</i>
stellingpaar 1	3,7	1,4		
stellingpaar 2	3,1	1,4		
stellingpaar 3	3,6	1,2		
stellingpaar 4	3,6	1,4	D<G	0,04

stellingpaar 1

In onze gemeente is diaconaat vooral gericht op leden van de eigen gemeente
versus

In onze gemeente is diaconaat gericht op iedereen die op onze weg komt, zowel kerkelijk als niet-kerkelijke mensen

stellingpaar 2

In de kleine groepen zijn we vooral gericht op het geven van hulp aan de eigen gemeenteleden
versus

In de kleine groepen zijn we gericht op het geven van hulp aan eigen gemeenteleden en aan niet-kerkelijke mensen

stellingpaar 3

Het financieel steunen van mensen in nood gaat niet zomaar, daar zijn strenge regels voor
versus

Wij geven ruimhartig financiële steun aan mensen in nood, regels zijn niet nodig

stellingpaar 4

Het regelen van hulp gaat vrijwel altijd via de diakenen of diaconale werkers
versus

Gemeenteleden gaan zelf aan de slag om te helpen

Gewenste situatie intern/ intern & extern en formeel/ informeel van alle respondenten (N = 3206), waarbij score tussen minimaal 1 (intern/formeel) en maximaal 6 (naast intern ook extern/informeel), en verschillen tussen diakenen/ dw-ers en gemeenteleden e.a.

	<i>gemiddelde</i>	<i>SD</i>	<i>verschil</i>	<i>r</i>
stellingpaar 5	4,5	1,4	D<G	0,04
stellingpaar 6	4,0	1,4	D<G	0,06
stellingpaar 7	3,0	1,5		
stellingpaar 8	3,3	1,4	D>G	0,04

stellingpaar 5

Voorals mensen binnen de gemeente moeten hulp ontvangen bij ziekte of eenzaamheid, e.d.

versus

Zowel gemeenteleden als niet-kerkelijke mensen in onze omgeving moeten hulp ontvangen bij ziekte of eenzaamheid, e.d.

stellingpaar 6

Financiële hulp moet vooral voor de eigen gemeenteleden zijn

versus

Bij financiële hulp mag geen onderscheid worden gemaakt tussen eigen gemeenteleden en niet-kerkelijke mensen in de buurt

stellingpaar 7

Diakenen moeten goed op de hoogte zijn van waar hulp wordt gegeven

versus

Gemeenteleden zijn zelf goed op de hoogte van waar hulp gegeven wordt. Diakenen hoeven dit niet per se te weten

stellingpaar 8

Diakenen moeten alle diaconale taken coördineren

versus

Gemeenteleden moeten diaconale taken gewoon zelf coördineren en uitvoeren

Hieronder zijn verschillen vermeld tussen denominaties en tussen mannen en vrouwen.

Tabel 6

Verschillen tussen denominaties en geslacht, waarbij een hogere score (>) een meer externe gerichtheid en informeler georganiseerd diaconaat betekent (N = 3206)

	<i>CGK/NGK/GKv</i>	<i>r</i>	<i>Geslacht</i>	<i>r</i>
huidig				
stellingpaar 1, intern-extern	CGK>GKv	0,09	v>m	0,06
stellingpaar 2, intern-extern	CGK en NGK>GKv	0,17 en 0,08		
stellingpaar 3, formeel-informeel	NGK>CGK en GKv	0,11 en 0,08	v>m	0,04
stellingpaar 4, formeel-informeel	GKv>CGK	0,059	v>m	0,10
gewenst				
stellingpaar 5, intern-extern			v>m	0,11
stellingpaar 6, intern-extern	CGK>GKv	0,06	v>m	0,09
stellingpaar 7, formeel-informeel	GKv>CGK	0,07		
stellingpaar 8, formeel-informeel	NGK en GKv >CGK	0,11 en 0,13	v>m	0,05

Hieronder staan verschillen tussen leeftijdscategorieën vermeld.

Tabel 7

Verschillen tussen jongere (jonger dan 50 jaar) en oudere (50 jaar en ouder) diakenen/ dw-ers (D) en gemeenteleden e.a. (G), en tussen jongere (tussen 20 en 39 jaar) en oudere respondenten (R) (tussen 40 en 64 jaar), waarbij een hogere score (>) een meer externe gerichtheid en informeler georganiseerd diaconaat betekent (N = 3206)

	<i>Dleeft r</i>		<i>Gleeft r</i>		<i>Rleeft r</i>	
huidig						
stellingpaar 1, intern-extern	D2>1	0,19	G2>1	0,07	R2>1	0,06
stellingpaar 2, intern-extern	D2>1	0,19	G2>1	0,10	R2>1	0,08
stellingpaar 3, formeel-informeel	D2>1	0,09	G2>1	0,05	R2>1	0,05
stellingpaar 4, formeel-informeel						
gewenst						
stellingpaar 5, intern-extern			G1>2	0,10	R1>2	0,06
stellingpaar 6, intern-extern			G1>2	0,07	R1>2	0,05
stellingpaar 7, formeel-informeel						
stellingpaar 8, formeel-informeel			G1>2	0,07	R1>2	0,10

In onderstaande tabel worden de verschillen in huidig en gewenst diaconaat per stellingpaar weergegeven, dus stelling 1 wordt zowel tegen stelling 5 als stelling 6 afgezet. Dit gebeurt voor zowel de diakenen/ dw-ers als voor gemeenteleden e.a.

Tabel 8

Verschillen in huidig en gewenst intern-intern & extern, formeel-informeel diakenen/ dw-ers (N = 505) en gemeenteleden e.a. (N = 2701)

diakenen/ dw-ers				gemeenteleden		
	r	p-waarde)*	verschil	r	p-waarde	verschil
intern-extern						
st1-st5	0,5	.000	groot	0,42	.000	middelmatig
st2-st6	0,47	.000	groot	0,46	.000	groot
st1-st6	0,13	.005	klein	0,17	.000	klein
st2-st5	0,68	.000	groot	0,61	.000	groot
formeel-informeel						
st3-st7	0,32	.000	middelmatig	0,32	.000	middelmatig
st4-st8	geen	.337	geen	0,19	.000	klein
st3-st8	geen	.084	geen	0,19	.000	klein
st4-st7	0,3	.000	middelmatig	0,32	.000	middelmatig

Bijlage 2.2

Verschillen over huidige en gewenste gerichtheid diaconaat worden hieronder in tabel 9 vermeld.

Tabel 9

Gerichtheid diaconaat huidige en gewenste situatie alle respondenten (N = 3206)

	<i>n</i>	<i>% huidig diaconaat</i>	<i>n</i>	<i>% gewenst diaconaat</i>
Voor intern gericht	706	22	570	18
Intern vooral gericht op hulp, extern vooral op evangelie verkondiging	837	26	144	5
Zowel intern als extern gericht	1663	52	2491	78

Bijlage 2.3

In tabel 10 worden de percentages weergegeven van de scores op de stellingen gedrag en attitude van alle respondenten.

Tabel 10

Scores in percentages van alle respondenten op stellingen over aspecten gerechtigheid in gedrag en attitude (N = 3206)

	<i>past niet</i>					<i>past goed</i>
	---	--	-	+	++	+++
Gedrag						
1. Ik ben oprecht naar andere mensen door me te houden aan mijn belofte, ook als dit in mijn nadeel is	0,2	0,5	4	27	49	20
2. Wanneer een vraag om hulp me raakt, geef ik financiële steun of zet ik me er zelf voor in	0,8	1,2	4	28	44	22
3. Ik laat aan mijn naaste in mijn gedrag zien dat ik christen ben	0,5	0,5	5	35	45	14
4. Ik koop kleding en andere producten die in landen wordt gefabriceerd waar de werkomstandigheden goed zijn	8	17	36	29	8	2,2
5. Als ik iemand op straat zie die de krant 'Straat(nieuws)' verkoopt, dan koop ik hem of geef ik deze persoon geld	23	18	21	22	11	6
6. Ik doe mee aan acties die te maken hebben met het opkomen voor het behoud van de aarde (milieu-, natuur-, dierenbescherming of vergelijkbare onderwerpen)	12	16	25	30	14	4
	<i>Oneens</i>					<i>Eens</i>
	---	--	-	+	++	+++
Attitude						
7. Ik vind dat mensen eerlijk naar elkaar moeten zijn	0,1	0,0	0,4	6	30	64
8. Ik vind dat de rijkdom van de wereld eerlijker verdeeld moet worden	0,5	0,9	3	15	31	50
9. Ik vind recht doen aan mijn naaste belangrijk, ook als dit in mijn eigen nadeel is	0,2	0,8	4	21	42	33
10. Ik ben erop tegen dat mensen onder slechte werkomstandigheden in fabrieken moeten werken	1,0	2,2	3	15	28	51
11. Ik vind dat wij - rijke landen - geld moeten geven aan arme mensen, zodat hun kinderen naar school kunnen	0,9	1,2	4	20	35	39
12. Ik vind goede zorg voor Gods schepping belangrijk	0,2	0,1	1,3	11	36	52

In tabellen 11 en 12 worden de verschillen weergegeven tussen denominaties, geslacht (tabel 11) en verschillende leeftijdscategorieën (diakenen/ dw-ers (D) en gemeenteleden e.a. (G) apart, en totaal aantal respondenten (R) (tabel 12).

Tabel 11
Verschillen tussen denominaties en geslacht, waarbij een hogere score (>) betekent dat men het meer eens is met de stelling (attitude) en het gedrag vaker vertoont (N = 3206)

	CGK/NGK/GKv	r	Geslacht	r
Gedrag				
1. Ik ben oprecht naar andere mensen door me te houden aan mijn belofte, ook als dit in mijn nadeel is			m>v	0,04
2. Wanneer een vraag om hulp me raakt, geef ik financiële steun of zet ik me er zelf voor in			v>m	0,07
3. Ik laat aan mijn naaste in mijn gedrag zien dat ik christen ben			v>m	0,06
4. Ik koop kleding en andere producten die in landen wordt gefabriceerd waar de werkomstandigheden goed zijn	NGK>CGK>GKv	tussen 0,05 en 0,08	v>m	0,06
5. Als ik iemand op straat zie die de krant 'Straat(nieuws)' verkoopt, dan koop ik hem of geef ik deze persoon geld			v>m	0,13
6. Ik doe mee aan acties die te maken hebben met het opkomen voor het behoud van de aarde (milieu-, natuur-, dierenbescherming of vergelijkbare onderwerpen)	NGK>CGK en GKv	0,07 en 0,06		
Attitude				
7. Ik vind dat mensen eerlijk naar elkaar moeten zijn	CGK>GKv	0,08		
8. Ik vind dat de rijkdom van de wereld eerlijker verdeeld moet worden			v>m	0,11
9. Ik vind recht doen aan mijn naaste belangrijk, ook als dit in mijn eigen nadeel is				
10. Ik ben erop tegen dat mensen onder slechte werkomstandigheden in fabrieken moeten werken			v>m	0,09
11. Ik vind dat wij - rijke landen - geld moeten geven aan arme mensen, zodat hun kinderen naar school kunnen				
12. Ik vind goede zorg voor Gods schepping belangrijk			v>m	0,11

Tabel 12
Verschillen tussen jongere (jonger dan 50 jaar) en oudere (50 jaar en ouder) diakenen/ dw-ers (D) en gemeenteleden e.a. (G) apart, en tussen jongere (tussen 20 en 39 jaar) en oudere respondenten (R) (tussen 40 en 64 jaar), waarbij een hogere score (>) betekent dat men het meer eens is met de stelling (attitude) en het gedrag vaker vertoont (N = 3206)

	Dleeft	r	Gleeft	r	Rleeft	r
Gedrag						
1. Ik ben oprecht naar andere mensen door me te houden aan mijn belofte, ook als dit in mijn nadeel is			G2>1	0,09		
2. Wanneer een vraag om hulp me raakt, geef ik financiële steun of zet ik me er zelf voor in	D2>1	0,10	G2>1	0,13		
3. Ik laat aan mijn naaste in mijn gedrag zien dat ik christen ben	D2>1	0,23	G2>1	0,09		
4. Ik koop kleding en andere producten die in landen wordt gefabriceerd waar de werkomstandigheden goed zijn			G2>1	0,12		
5. Als ik iemand op straat zie die de krant 'Straat(nieuws)' verkoopt, dan koop ik hem of geef ik deze persoon geld			G2>1	0,04		
6. Ik doe mee aan acties die te maken hebben met het opkomen voor het behoud van de			G2>1	0,06		

Verschillen tussen jongere (jonger dan 50 jaar) en oudere (50 jaar en ouder) diakenen/ dw-ers (D) en gemeenteleden e.a. (G) apart, en tussen jongere (tussen 20 en 39 jaar) en oudere respondenten (R) (tussen 40 en 64 jaar), waarbij een hogere score (>) betekent dat men het meer eens is met de stelling (attitude) en het gedrag vaker vertoont (N = 3206)

	Dleeft		Gleef		Rleef	
	r	t	r	t	r	t
aarde (milieu-, natuur-, dierenbescherming of vergelijkbare onderwerpen)						
Attitude						
7. Ik vind dat mensen eerlijk naar elkaar moeten zijn						
8. Ik vind dat de rijkdom van de wereld eerlijker verdeeld moet worden						
9. Ik vind recht doen aan mijn naaste belangrijk, ook als dit in mijn eigen nadeel is						
10. Ik ben erop tegen dat mensen onder slechte werkomstandigheden in fabrieken moeten werken	D2>1	0,11	G2>1	0,08	R2>1	0,04
11. Ik vind dat wij - rijke landen - geld moeten geven aan arme mensen, zodat hun kinderen naar school kunnen			G2>1	0,05		
12. Ik vind goede zorg voor Gods schepping belangrijk			G2>1	0,08	R2>1	0,04

Bijlage 2.4

Redenen die mensen aangaven om te helpen. De termen tussen haakjes verwijzen naar de drie Triade-factoren Intrinsieke en extrinsieke motivatie (IM en EM), capaciteit (IC en EC) en gelegenheid (IG en EG). Achterin de tabel staan verschillen tussen diakenen/ dw-ers en gemeenteleden e.a. vermeld. Het gaat om kleine verschillen (Cramer's V waarden geven verschillen aan. De waarde is minimaal 0 en maximaal 1).

Tabel 13

Redenen om mensen te helpen van diakenen/ dw-ers (N = 505), gemeenteleden e.a. (N = 2701)) en totaal (N = 3202), waarbij een hogere score (>) betekent dat men de reden vaker noemt

	% diakenen	% gemeente- leden e.a.	% responden- ten	verschil	Cramer's V
1. Ik ben in staat mensen te helpen (IC)	79	73	73	D>G }**	0,051
2. Ik wil mensen helpen om zo in woord en daad te getuigen van Jezus liefde voor mij (IM)	58	55	55		
3. Ik geniet ervan om mensen te helpen (IM)	53	54	54		
4. Ik zet mijn talenten graag in om mensen te helpen (IC)	56	54	54		
5. Ik wil op een zinvolle manier met mensen bezig zijn (IM)	41	50	49	G>D	0,071
6. Mensen waarderen het als ik hen help (EM)	40	48	47	G>D	0,055
7. Ik heb er tijd voor over om mensen te helpen (IG)	38	39	39		
8. Ik help mensen, omdat ik genoeg financiële en/ of materiële middelen heb (IC)	29	37	35	G>D	0,057
9. Ik werd door anderen gevraagd mee te doen (EM)	32	30	30		
10. Ik ben in staat mensen te helpen, omdat ik daarbij ondersteuning krijg van bijv. Diaconie, Present, Voedselbank (EG)	27	12	14	D>G	0,16
11. Ik ben in staat mensen te helpen omdat ik daarvoor een training heb ontvangen (EC)	4	10	9	G>D	0,072
12. Ik woon in een drukke buurt waar gemakkelijk hulp gegeven kan worden (EG)	2	3	3		

) * D = diakenen/dw-ers, G = gemeenteleden e.a.

) ** D>G betekent dat diakenen/ dw-ers deze reden vaker aangeven dan gemeenteleden e.a.

In tabel 14 wordt een overzicht gegeven van gemiddelde scores in percentages op de verschillende Triade-factoren, zowel intrinsiek als extrinsiek, behorend bij tabel 13.

Tabel 14

Triade-factoren en gemiddelde score van redenen die aangevinkt zijn (N = 3206)

	% gemiddelde van alle respondenten	betrekking op reden nummer
IM	53	2, 3, 5
IC	54	1, 4, 8
IG	39	7
EM	39	6, 9
EC	9	11
EG	9	10, 12

In tabellen 15 en 16 worden de verschillen weergegeven tussen denominaties, geslacht (tabel 15) en verschillende leeftijdscategorieën (tabel 16).

Tabel 15

Verschillen tussen denominaties en geslacht, waarbij een hogere score (>) betekent dat men de reden vaker noemt (N = 3206)

	CGK/NGK/ GKv	r	Geslacht	r
1. Ik ben in staat mensen te helpen (IC)				
2. Ik wil mensen helpen om zo in woord en daad te getuigen van Jezus liefde voor mij (IM)			v>m	0,06
3. Ik geniet ervan om mensen te helpen (IM)			v>m	0,15
4. Ik zet mijn talenten graag in om mensen te helpen (IC)				
5. Ik wil op een zinvolle manier met mensen bezig zijn (IM)	NGK>CGK	0,09	v>m	0,10
6. Mensen waarderen het als ik hen help (EM)			v>m	0,04
7. Ik heb er tijd voor over om mensen te helpen (IG)			m>v	0,04
8. Ik help mensen, omdat ik genoeg financiële en/ of materiële middelen heb (IC)	NGK en GKv>CGK	0,11 en 0,09		
9. Ik werd door anderen gevraagd mee te doen (EM)				
10. Ik ben in staat mensen te helpen, omdat ik daarbij ondersteuning krijg van bijv. Diaconie, Present, Voedselbank (EG)				
11. Ik ben in staat mensen te helpen omdat ik daarvoor een training heb ontvangen (EC)			v>m	0,1
12. Ik woon in een drukke buurt waar gemakkelijk hulp gegeven kan worden (EG)				

Tabel 16

Verschillen tussen jongere (jonger dan 50 jaar) en oudere (50 jaar en ouder) diakenen en gemeenteleden apart, en tussen jongere (tussen 20 en 39 jaar) en oudere respondenten (tussen 40 en 64 jaar), waarbij een hogere score (>) betekent dat men de reden vaker noemt (N = 3206)

	<i>Dleeft</i>	<i>r</i>	<i>Gleeft</i>	<i>r</i>	<i>Rleeft</i>	<i>r</i>
1. Ik ben in staat mensen te helpen (IC)			G1>2	0,1	R1>2	0,07
2. Ik wil mensen helpen om zo in woord en daad te getuigen van Jezus liefde voor mij (IM)					R1>2	0,08
3. Ik geniet ervan om mensen te helpen (IM)			G1>2	0,1	R1>2	0,09
4. Ik zet mijn talenten graag in om mensen te helpen (IC)					R1>2	0,12
5. Ik wil op een zinvolle manier met mensen bezig zijn (IM)					R1>2	0,08
6. Mensen waarderen het als ik hen help (EM)	D1>2	0,15	G1>2	0,1		
7. Ik heb er tijd voor over om mensen te helpen (IG)	D2>1	0,19	G2>1	0,2	R2>1	0,20
8. Ik help mensen, omdat ik genoeg financiële en/ of materiële middelen heb (IC)					R1>2	0,10
9. Ik werd door anderen gevraagd mee te doen (EM)			G1>2	0,1		
10. Ik ben in staat mensen te helpen, omdat ik daarbij ondersteuning krijg van bijv. Diaconie, Present, Voedselbank (EG)						
11. Ik ben in staat mensen te helpen omdat ik daarvoor een training heb ontvangen (EC)						
12. Ik woon in een drukke buurt waar gemakkelijk hulp gegeven kan worden (EG)			G1>2	0,0		

Tabel 17

Scores op Triade-factoren motivatie, capaciteit en gelegenheid, zowel intrinsiek als extrinsiek. Score tussen 0 en 1 (diakenen (N = 505), gemeenteleden e.a. (N = 2701))

	<i>diakenen</i>		<i>gemeenteleden e.a.</i>		<i>totaal</i>	
	<i>gemiddelde</i>	<i>SD</i>	<i>gemiddelde</i>	<i>SD</i>	<i>gemiddelde</i>	<i>SD</i>
1. intrinsieke motivatie	0,80	0,18	0,79	0,19	0,80	0,19
2. extrinsieke motivatie)*	0,81	0,16	0,79	0,18	0,79	0,18
M. (1 + 2)/2	0,81	0,17	0,79	0,18	0,79	0,18
	-	-	-	-	-	-
3. intrinsieke capaciteit)**	0,72	0,19	0,73	0,22	0,73	0,22
4. extrinsieke capaciteit	0,68	0,23	0,66	0,25	0,67	0,25
C. (3 + 4)/2	0,70	0,21	0,70	0,24	0,70	0,23
	-	-	-	-	-	-
5. intrinsieke gelegenheid	0,63	0,22	0,64	0,24	0,64	0,23
6. extrinsieke gelegenheid)*	0,77	0,19	0,74	0,20	0,75	0,20
G. (5 + 6)/2	0,70	0,21	0,69	0,22	0,69	0,22
Triade uitkomst intrinsiek (M*C*G)	0,36		0,37		0,37	
Triade uitkomst extrinsiek (M*C*G)	0,43		0,39		0,39	
Triade uitkomst totaal (M*C*G)	0,40		0,38		0,38	

)* D>G, klein effect, r = 0,12 bij stellingpaar 2 en r = 0,17 bij stellingpaar 6

)** D<G, klein effect, r = 0,05

In tabellen 18 en 19 worden de verschillen weergegeven tussen denominaties, geslacht (tabel 18) en verschillende leeftijdscategorieën (tabel 19).

Tabel 18

Verschillen tussen denominaties en geslacht, waarbij een hogere score (>) betekent dat men meer gemotiveerd is, meer capaciteit meent te hebben en meer gelegenheid heeft om het gedrag te vertonen (N = 3206)

	CGK/NGK/GKv	r	Geslacht	r
1. intrinsieke motivatie	CGK>GKv	0,07	v>m	0,2
2. extrinsieke motivatie	CGK>NGK	0,09	v>m	0,15
3. intrinsieke capaciteit			v>m	0,17
4. extrinsieke capaciteit			v>m	0,23
5. intrinsieke gelegenheid	CGK>NGK	0,07		
6. extrinsieke gelegenheid			v>m	0,1

Tabel 19

Verschillen tussen jongere (jonger dan 50 jaar) en oudere (50 jaar en ouder) diakenen en gemeenteleden apart, en tussen jongere (tussen 20 en 39 jaar) en oudere respondenten (tussen 40 en 64 jaar), waarbij een hogere score (>) betekent dat men meer gemotiveerd is, meer capaciteit heeft en meer gelegenheid heeft om het gedrag te vertonen (N = 3206)

	Dleeft	r	Gleeft	r	Rleeft	r
1. intrinsieke motivatie	D2>1	0,15				
2. extrinsieke motivatie	D2>1	0,17	G2>1	0,06		
3. intrinsieke capaciteit	D2>1	0,12	G1>2	0,05	R1>2	0,05
4. extrinsieke capaciteit	D2>1	0,16			R1>2	0,06
5. intrinsieke gelegenheid	D2>1	0,39	G2>1	0,29	R2>1	0,23
6. extrinsieke gelegenheid	D2>1	0,22	G2>1	0,07		

Bijlage 2.5

In tabel 20 worden de scores weergegeven van verschillen tussen diakenen/ dw-ers en gemeenteleden e.a. betreffende huidige samenwerking met organisaties.

Tabel 20

Scores in percentages en verschillen tussen diakenen/ dw-ers (N = 505) en gemeenteleden e.a. (N = 2701) betreffende huidige samenwerking, waarbij een hogere score (>) betekent dat men de organisatie vaker noemt

	% huidig diakenen/ dw-ers	% huidig gemeenteleden e.a.	Vershil)*	Cramer's V
Voedselbank en/ of Kledingbank	68	49	D>G	0,14
Diaconaal Bureau/ Diaconaal Steunpunt	62	30	D>G	0,252
Diaconaal platform in woonplaats of regio	48	16	D>G	0,281
Present	39	36		
Projecten in buitenland	39	26	D>G	0,103
Wmo (advies)raad	35	16	D>G	0,179
Schuldhulpmaatje	27	11	D>G	0,178
Inloophuis/ wijkcentrum	22	19		
HiP	14	9	D>G	0,062
Asielzoekerscentrum/ Vluchtelingenhulp	13	13		
Thuiszorg	11	5	D>G	0,086
Nederlandse Patiënten Vereniging	9	7		
(Stichting) Mantelzorg	9	4	D>G	0,087
Daar heb ik geen zicht op	8	46	D<G	0,283
Maatjeswerk	7	3	D>G	0,073
Woningbouwcorporaties	4	2	D>G	0,069
ouderenbond	4	3		
Ziekenhuis	4	5		
Anders	4	3		

)* p-waarden < .000

In tabel 21 worden verschillen tussen denominaties, geslacht en leeftijden (diakenen/ dw-ers en gemeenteleden e.a. apart) weergegeven.

Tabel 21

Verschillen tussen denominaties, geslacht en leeftijd (diakenen/ dw-ers versus gemeenteleden e.a.), waarbij een hogere score (>) betekent dat men de organisatie vaker noemt (N = 3206)

	CGK/NGK/GKv	r	Geslacht	r	Dleeft	r	Gleeft	r
HiP	GKv>CGK	0,10					G2<1	0,07
Present	NGK en GKv>CGK	0,14 en 0,09						
Thuiszorg	CGK>NGK en GKv	0,09 en 0,06	m>v	0,11	D2>1	0,17	G2>1	0,11
Ziekenhuis			m>v	0,07			G2>1	0,06
Maatjeswerk								
ouderenbond	CGK>GKv	0,07					G2>1	0,07
Schuldhulpmaatje								

Verschillen tussen denominaties, geslacht en leeftijd (diakenen/ dw-ers versus gemeenteleden e.a.), waarbij een hogere score (>) betekent dat men de organisatie vaker noemt (N = 3206)

	CGK/NGK/GKv	r	Geslacht	r	Leeft	r	Gleeft	r
Wmo (advies)raad	CGK en GKv>NGK	0,11 en 0,09	m>v	0,12			G2>1	0,11
Asielzoekerscentrum								
(Stichting) Mantelzorg							G2>1	0,05
Woningbouwcorporaties								
Inloophuis/ wijkcentrum	CGK>GKv	0,09						
Projecten in buitenland	CGK en NGK>GKv	0,09 en 0,08						
Voedselbank en/ of Kledingbank	GKv>NGK>CGK	tussen 0,06 en 0,15						
Nederlandse Patiënten Vereniging	CGK en GKv>NGK	0,11 en 0,08	m>v	0,05			G2>1	0,11
Diaconaal Bureau/ Diaconaal Steunpunt	CGK en GKv>NGK	beiden 0,20	m>v	0,09			G2>1	0,06
Diaconaal platform in woonplaats of regio			m>v	0,07			G2>1	0,08
Daar heb ik geen zicht op			v>m	0,09			G2>1	0,091

In tabel 22 worden percentages van huidige en toekomstige gewenste samenwerking van diakenen/ dw-ers en gemeenteleden e.a. weergegeven.

Tabel 22

Samenwerking met organisaties betreffende diaconaat, huidige en in toekomst (blijvend) nodig (diakenen/ dw-ers (N = 505), gemeenteleden e.a. (N = 2701))

	% huidig diakenen/ dw-ers	% toekomstig diakenen/ dw-ers	% huidig gemeenteleden e.a.	% toekomstig gemeenteleden e.a.
Voedselbank en/ of Kledingbank	68	69	49	60
Diaconaal Bureau/ Diaconaal Steunpunt	62	64	30	38
Diaconaal platform in woonplaats of regio	48	57	16	34
Present	39	45	36	41
Projecten in buitenland	39	33	26	25
Wmo (advies)raad	35	54	16	32
Schuldhelpmaatje	27	47	11	29
Inloophuis/ Wijkcentrum	22	31	19	32
HiP	14	18	9	12
Asielzoekerscentrum/ Vluchtelingenhelp	13	19	13	25
Thuiszorg	11	30	5	27
Nederlandse Patiënten Vereniging	9	14	7	13
(Stichting) Mantelzorg	9	27	4	26
Daar heb ik geen zicht op	8	8	46	28
Maatjeswerk	7	18	3	20
Woningbouwcorporaties	4	12	2	8

Samenwerking met organisaties betreffende diaconaat, huidig en in toekomst (blijvend) nodig (diakenen/ dw-ers (N = 505), gemeenteleden e.a. (N = 2701))

	<i>% huidig diakenen/ dw-ers</i>	<i>% toekomstig diakenen/ dw-ers</i>	<i>% huidig gemeenteleden e.a.</i>	<i>% toekomstig gemeenteleden e.a.</i>
Ouderenbond	4	20	3	18
Ziekenhuis	4	11	5	14
Anders	4	4	3	4

Bijlage 2.6

Tabel 23 toont de antwoorden die gegeven zijn op 'geestelijke' aspecten die respondenten wenselijk achten en verschillen tussen diakenen/ dw-ers en gemeenteleden e.a.

Tabel 23

Wat in toekomst nodig is aan 'geestelijke' aspecten voor een bloeiend diaconaat, en verschillen tussen diakenen/ dw-ers en gemeenteleden e.a.), waarbij een hogere score (>) betekent dat men dit aspect vaker noemt (N = 3206),*

	<i>n</i>	<i>% respon-</i> <i>denten</i>	<i>verschil</i>	<i>Cramer's V</i>
1. Meer gaven leren gebruiken ten dienste van naaste	2151	67		
2. Meer door liefde voor de naaste laten leiden	2091	65		
3. Meer gebed	1920	60		
4. Meer inzicht van allen dat diaconaat een van de kerntaken van het geloof is	1658	52	D>G	0,092
5. Meer leren vertrouwen op God als we het moeilijk vinden op onze niet-kerkelijke naaste af te stappen	1128	35		
6. Meer Bijbelse visie van gemeenteleden op diaconaat	1031	32	D>G	0,078
7. Meer Bijbelse visie van diakenen/ dw-ers op diaconaat	739	23		
8. Diakenambt moet overbodig zijn: elk gemeentelid moet het vanzelfsprekend vinden te helpen	293	9	D>G	0,074

) * *p*-waarden < .000

Tabel 24 toont de antwoorden die gegeven zijn op 'gedrags' aspecten die respondenten wenselijk achten en verschillen tussen diakenen/ dw-ers en gemeenteleden e.a.

Tabel 24

Wat in toekomst nodig is aan 'gedrags' aspecten voor een bloeiend diaconaat, en verschillen tussen diakenen/ dw-ers en gemeenteleden e.a.), waarbij een hogere score (>) betekent dat men dit aspect vaker noemt (N = 3206)*

	<i>n</i>	<i>% respon-</i> <i>denten</i>	<i>verschil</i>	<i>Cramer's V</i>
9. Meer samenwerking met diaconieën van andere kerkgenootschappen	1909	60	D>G	0,041
10. Meer samenwerking met instanties buiten de kerken, zoals lokale gemeenten (Wmo), Present, Voedselbank	1839	57		
11. Diakenen/ dw-ers meer richten op coördineren, faciliteren, toerusten en stimuleren van gemeenteleden	1708	53	D>G	0,067
12. Meer hulp aan niet-kerkelijke mensen in buurt door huisgroepen etc.	997	31		
13. Meer specialistische kennis, bijvoorbeeld van regel- en wetgeving	984	31	D>G	0,089
14. Meer cursussen/trainingen voor diakenen/ dw-ers (toerusting, gespreksvoering)	859	27	D>G	0,067
15. Meer hulp bij nood binnen de huisgroepen etc.	822	26		
16. Meer geld voor diaconale projecten	664	21	D>G	0,058
17. Meer cursussen/trainingen voor gemeenteleden	537	17		
18. Diaconaat is goed zo, er hoeft niets te veranderen	341	11	D<G	0,044

) * *p*-waarden variërend van .000 tot .021

Tabel 25

Verschillen tussen denominaties, geslacht en leeftijd (diakenen/ dw-ers versus gemeenteleden e.a.), waarbij een hogere score (>) betekent dat men dit aspect vaker noemt (N = 3206)

	CGK/NGK/ GKv	r	Ge- slacht	r	Leeft r	Gleeft	r
1. Meer gaven leren gebruiken ten dienste van naaste						G2>1	0,06
2. Meer door liefde voor de naaste laten leiden							
3. Meer gebed							
4. Meer inzicht van gemeenteleden en diakenen dat diaconaat een van de kerntaken van het geloof is							
5. Meer leren vertrouwen op God als we het moeilijk vinden op onze niet-kerkelijke naaste af te stappen						G1>2	0,04
6. Meer Bijbelse visie van gemeenteleden op diaconaat			m>v	0,10		G2>1	0,06
7. Meer Bijbelse visie van diakenen/ dw-ers op diaconaat			m>v	0,10			
8. Diakenambt moet overbodig gemaakt worden, want elk gemeentelid moet het vanzelfsprekend vinden om als christen te helpen					D1>2	0,04	
9. Meer samenwerking met diaconieën van andere kerkgenootschappen							
10. Meer samenwerking met instanties buiten de kerken, zoals lokale gemeenten (Wmo), Present, Voedselbank, HiP							
11. Diakenen/ dw-ers meer richten op coördineren, faciliteren, toerusten en stimuleren van gemeenteleden			m>v	0,04	D1>2	0,05	
12. Huisgroepen etc. moeten meer hulp aan niet-kerkelijke mensen in buurt geven						G1>2	0,08
13. Meer specialistische kennis, bijvoorbeeld van regel- en wetgeving			m>v	0,09		G2>1	0,10
14. Meer cursussen/trainingen voor diakenen/ dw-ers (toerusting, gespreksvoering)	CGK>NGK en GKv	0,07en 0,06					
15. Meer hulp bij nood binnen de huisgroepen etc						G1>2	0,06
16. Meer geld voor diaconale projecten			m>v	0,06		G2>1	0,07
17. Meer cursussen/trainingen voor gemeenteleden						G1>2	0,06
18. Diaconaat is goed zo, er hoeft niets te veranderen			m>v	0,07		G2>1	0,04

Bijlage 2.7

Tabel 26 geeft de rollen weer die respondenten belangrijk vinden voor diakenen/ dw-ers voor het toekomstige diaconaat.

Tabel 26

*Rollen die volgens respondenten diakenen en diaconale werkers in toekomst zouden moeten vervullen, waarbij een hogere score (>) betekent dat men deze rol vaker noemt (N = 3197) **

	<i>n</i>	<i>%</i>	<i>verschil)**</i>	<i>Cramer's V</i>
Stimulerende rol	2471	77	D>G	0,054
Coördinerende rol	2206	69		
Netwerkende rol	2020	63	D>G	0,053
Signalerende rol	1919	60		
Toerustende rol	1651	52		
Beleid makende rol	1404	44	D>G	0,07
Uitvoerende rol	978	31		
Missionaire rol	962	30		
Anders	30	0,9		

)* 9 respondenten gaven aan het niet te weten

)** *p*-waarden < .002

Tabel 27

Verschillen tussen denominaties, geslacht en leeftijd (diakenen/ dw-ers versus gemeenteleden e.a.), waarbij een hogere score (>) betekent dat men deze rol vaker noemt (N = 3206)

	<i>CGK/NGK/GKv</i>	<i>r</i>	<i>Geslacht r</i>	<i>Dleeft r</i>	<i>Gleeft r</i>
stimulerende rol	GKv>CGK en NGK	0,08 en 0,07	v>m 0,04		
coördinerende rol			v>m 0,06	D1>2 0,11	G1>2 0,06
netwerkende rol					
signalerende rol			v>m 0,12		
toerustende rol	GKv>CGK	0,06	m>v 0,12		G2>1 0,07
beleid makende rol			m>v 0,08		
uitvoerende rol	CGK>GKv	0,05			
missionaire rol	CGK>GKv	0,07			

Bijlage 3

Bijlage 3.1 Eindpresentatie en expertmeeting 1, dd. 29 januari 2014

Op deze avond vond eerst de eindpresentatie van het diaconale onderzoek plaats. Daarna werden de resultaten van de deelvragen uit het onderzoek door experts uit de PDS-kerken besproken en zoveel mogelijk uitgediept. Deze bespreking vond plaats aan de hand van prikkelende stellingen.

Van groot belang voor het goed functioneren van de diaconale hulpverlening is een gedegen en geregelde communicatie. In veel kerkelijke gemeenten wordt te weinig over het werk van de diakenen en diaconale gemeenteleden verteld en geschreven. Veel gemeenteleden hebben dan ook geen idee wat diakenen doen en wat er binnen hun gemeente aan diaconale activiteiten plaatsvinden. Diakenen doen er daarom goed aan gerichte aandacht te besteden aan regelmatige communicatie over het diaconaat en de diaconale activiteiten van en met de gemeente.

Over de rol van de diakenen is veel te vertellen. In de eerste plaats moeten zij oog hebben voor hulpbehoevende gemeenteleden. Dat kan zowel gaan over sociale en psychische als over financiële en maatschappelijke aspecten. Van groot belang is daarbij dat diakenen regelmatig contact hebben met gemeenteleden. Verder wordt door veranderingen in hulpverleningsvormen, die deels door de overheid in gang zijn gezet, een grotere kennis en inzet van diakenen gevraagd. Zo zijn in diverse gemeenten diaconale werkers aan de slag gegaan om het werk van de diakenen te verlichten. Veel van de gesignaleerde hulpvragen en -situaties vereisen gespecialiseerde kennis en vaardigheid om gerichte hulp te kunnen bieden. Voor de komende jaren zal veel tijd en energie gestoken moeten worden in het optimaal laten functioneren van de diaconie. In het kader van het gemeentediaconaat speelt de vrouw een belangrijke rol. Haar specifieke vaardigheden kunnen goed gebruikt worden ter ondersteuning van het diaconaat.

Bij het bespreken van onderwerpen als gerechtigheid en barmhartigheid waren de meningen wat verdeeld. Vrijwel iedereen is bijvoorbeeld tegen kinderarbeid in derdewereldlanden, maar als die kinderen de enige bron van inkomsten vormen voor het gezin, klinkt er hier en daar een ander geluid. Ook bij deze onderwerpen is geregelde communicatie een middel om daar verantwoord mee om te leren gaan. Hetzelfde geldt voor de grote hoeveelheid acceptgiro's die bij gemeenteleden op de mat vallen. Het is volgens de experts een goede zaak dat het Diaconaal Bureau en het Diaconaal Steunpunt samen richtlijnen voor giften hebben opgesteld en uitgebracht.

Samenwerking gebeurt steeds vaker over de kerkmuren heen. Diakenen worden steeds meer geconfronteerd met hulpaanvragen vanuit de lokale samenleving. Organisaties als Present, Voedselbank en de diverse Asielzoekerscentra verdienen hulp en steun van de kerken. Verder spelen de sociaal-maatschappelijke veranderingen als gevolg van de invoering van de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) een steeds belangrijker rol. De overheid legt de verantwoordelijkheid voor de uitvoering van die wet bij de burgerlijke gemeenten.

Een belangrijk aspect is dat hulpvragers terecht kunnen op één adres, zodat hulp snel en adequaat geboden kan worden. Het is de kunst om een juiste relatie te leggen tussen hulpvrager en hulpverlener. Dat vraagt ook van diakenen een andere manier van werken dan ze nu gewend zijn. Het aanbieden van cursussen of andere vormen van bijscholing is daarom zeker op zijn plaats. Diakenen vragen hier in het onderzoek ook om.

Als het diaconaat ook in 2020 zo geregeld moet zijn dat voldoende hulp geboden kan worden, zal er het nodige aan de huidige manier van werken moeten veranderen. Veel vormingswerk is nodig om de diakentaak ook in de komende jaren volledig tot zijn recht te laten komen. Daarbij zal ook nadrukkelijk moeten worden gewerkt aan gemeenschappen die intrinsiek diaconaal zijn. Door nauwe samenwerking van de drie kerkgenootschappen in het PDS, en door gebruik te maken van elkaars kennis en kunde, is er veel te bereiken. De resultaten van het onderzoek naar het huidig en gewenst diaconaat tonen duidelijk aan dat met extra inspanningen en goed onderling overleg een bloeiend diaconaat 2020 tot de mogelijkheden behoort.

Ds. Rijn de Jonge vat expertmeeting 1 als volgt samen:

Ik tip een aantal punten aan die in deze meeting naar voren kwamen en die indruk op mij maakten.

1. In de eerste plaats wijs ik er op dat in het onderzoek bleek dat ook bij diaconieën en diaconaal betrokken gemeenteleden de wens leeft om diaconaat te verrichten in de samenleving. Dit komt dus overeen met een van de prioriteiten in onze eigen beleidsplannen.
2. In de tweede plaats viel mij op dat ‘tijd hebben’ een remmende factor werd genoemd om diaconale hulp te geven aan anderen. Dat moeten we goed verdisconteren bij de uitvoering van ons nieuwe beleid.
3. Als belangrijkste rollen van de diakenen in de toekomst zijn in het onderzoek genoemd: signaleren, stimuleren, netwerken en coördineren. Van diakenen werd minder vaak gevraagd om het werk zelf uit te voeren. Dat is precies wat wij ons in ons nieuwe beleid wensen.
4. Uit het onderzoek komt naar voren dat de diaconaal betrokken gemeenteleden niet goed op de hoogte zijn van wat er door de diaconie wordt gedaan. Aan communicatie moet veel aandacht geschonken worden.
5. Er moet veel aandacht aan vormingswerk worden gegeven nu we uit zijn op andere rollen voor diakenen. Dat is langere termijnwerk, omdat het even duurt voordat diaconieën (en gemeenteleden) zover zijn en diakenen voor deze nieuwe rollen op gewenste gaven zijn geselecteerd en benoemd.
6. Er moet ook veel aandacht aan deze rolverandering gegeven worden niet alleen voor diakenen, maar ook voor diaconaal betrokken gemeenteleden. Maar ook voor de beleidsmakers in de plaatselijke kerken, omdat die het diaconaat in deze rolveranderingen minimaal de ruimte moeten geven -meer nog- moeten ondersteunen, met name in de kerkdiensten en de kerkenraadsvergaderingen. Als we deze randvoorwaarden vergeten, is de gewenste rol-verandering gedoemd te mislukken.
7. Het is geweldig om aan deze veranderingen te werken voor en in onze drie kerken. Dat kunnen we niet alleen, daarvoor zoeken we de onmisbare zegen van onze God. Daarnaast is het van groot belang elkaar in het landelijk aangestuurde beleid te ondersteunen.
8. Jullie hebben vanavond geweldig geholpen. Het verrichte onderzoek is kostbaar: ja, het kost financieel ook wat. Maar ik noem het vooral kostbaar voor wat het nu oplevert. Daar moeten we goed mee omgaan en we moeten het goed verwerken. Ik roep jullie op om hier flink werk van te maken. Nou ja, er blijft ons ook niets anders over dan hier de schouders onder te zetten. Er zijn grote kansen vanuit alles wat God ons geeft, en ook gezien alle gaven die er zo rijkelijk in

onze gemeenten zijn, de grote betrokkenheid die blijkt van diaconaal bewogen mensen in onze kerken. We hebben veel wijsheid nodig om dit uit te werken. Er ligt veel werk voor ons op korte en lange termijn.

Bijlage 3.2 Expertmeeting 2, dd. 13 februari 2014

Extern diaconaat en samenwerking met (diaconale) organisaties

Het is van belang diaconaat richting gemeente goed te organiseren en daarbij samen te werken met diaconale organisaties. Er is een gewenste verschuiving naar meer geformaliseerde inzet en meer extern diaconaat. Dit betekent dat diaconieën extern diaconaat meer moeten faciliteren. Meer aandacht voor reflectie op het diaconale handelen is hierbij van groot belang, omdat het onderzoek aangaf dat er een enorm verschil zichtbaar is tussen attitude en gedrag. Dit betekent dat als gemeenteleden de praktijk tegenkomen en geconfronteerd worden met een hele andere werkelijkheid (sociale context) zij hierop kunnen reflecteren: wat is hier (in de context van de hulpvrager) gebeurd en wat zegt dit over mijn vooroordelen en attitude?

Rol van diakenen en kerken als geheel

Ook onder diakenen is de ervaring dat er weinig gereflecteerd wordt op hun handelen: *‘Doe ik de taken die bij een diaken horen of laat ik het erbij zitten?’* etc.. Dit kan betekenen dat men niet gewend is te reflecteren of dat er geen aandacht voor is.

In beleid is het thema ‘deskundigheid van diakenen’ een steeds terugkerend punt (uit het ‘Calimero’ effect komen). Dit is niet alleen in plattelandsgemeenten, maar overal zichtbaar. Diakenen moeten het feit dat ze als ‘verzamelaars van de centen’ worden gezien niet alleen aan gemeenteleden wijten (Calimero), maar ook aan zichzelf.

Eigenlijk gaat het nog een stap dieper dan de vraag stellen naar de deskundigheid van diakenen, namelijk: waar wordt op gelet als potentiële diakenen op tal gezet worden? De vraag naar deskundigheid begint hier al. Niet altijd worden de capabele mensen op tal gezet: er worden vacatures gevuld en geen portefeuilles. Bij ouderlingen gebeurt dat ook, maar de indruk is dat hier iets meer op competenties gelet wordt.

Overigens, ook bij deskundige gemeenteleden valt er nog veel te ontwikkelen in diaconaal denken en handelen.

In feite gaat het nog een stap dieper: niet alleen ten aanzien van diakenen is er weinig reflectie over welke competenties nodig zijn en over hun taken, maar ook ten aanzien van gemeenteleden en ambtsdragers. Weten we als kerken nog waarom we kerk zijn? Zijn we in staat te reflecteren op ons kerk-zijn, op discipelschap, op missionaat?

Kerken zijn er de laatste 20 jaar niet op getraind om te reflecteren op wat kerk-zijn is in een situatie die zij niet kennen, namelijk de huidige maatschappij anno 2014. Gebrek aan reflectie is geen diakenprobleem, maar een kerkbreed probleem.

Het is heel mooi dat in de huidige participatiesamenleving HiP en Present zijn ontstaan, maar zijn deze organisaties misschien ontstaan, omdat de kerken niet meer wisten hoe handen en voeten te geven aan hun kerk-zijn? Want de kans is aanwezig dat de kerken als formele instituties buiten actie blijven en een houding hebben van *‘het is nu mooi geregeld...en wij houden ons als kerken met interne zaken bezig’*. Sowieso is deze gedachte niet denkbeeldig, omdat de kerken momenteel met veel interne ‘problematiek’ (of zijn het ‘uitdagingen’?) te kampen hebben.

In het geval van samenwerking met diaconale organisaties is het daarom belangrijk goed te communiceren wie voor welk onderdeel verantwoordelijk is. De ervaring is namelijk dat onder andere predikanten van een diaconale organisatie verlangen dat zij toerusting van gemeenteleden organiseren en reflectiemateriaal verzorgen, terwijl dit JUIST een taak is van predikanten/ kerken. Diaconale organisaties hebben als doel te *organiseren* en de kerken dienen zich bezig te houden met wat het diaconale werk met mensen (intern) doet: daar zijn ze voor!

Het oog hebben voor (en het organiseren) van de mogelijkheden voor gemeenteleden om te reflecteren blijkt van groot belang. Er zijn namelijk heel veel gemeenteleden bezig met diaconaal werk zonder dat diakenen hiervan afweten - als feit en niet als verwijt -, maar de vrijwilliger loopt soms helemaal vast, omdat hij/ zij geclaimd/ misbruikt wordt door degene die hulp ontvangt: er wordt bijvoorbeeld geld van hem/ haar gevraagd etc. Zo'n vrijwilliger heeft er veel behoefte aan om hierover te kunnen praten met een diaken of ambtsdrager. En de vraag is of het realistisch is dit door kringen/ huisgroepen/ kleine wijkteams te laten opvangen. Is een kring hiervoor toegerust? En is het realistisch van de kringen te vragen alle deskundigheid in huis te hebben?

De vraag stellen is haar beantwoorden. Daarom is het van belang de context van een kerk (lokaal) mee te nemen, zodat duidelijk wordt welke expertise er in de nabije omgeving van een kerk nodig is om diaconaat te kunnen uitvoeren. Zo ontstaat een schil om diakenen heen met deskundige gemeenteleden die de diakenen helpen, begeleiden om beter te functioneren, en die ook de expertise hebben om specifieke taken te doen.

Diaconale afstemming op context

Er zijn lokaal grote verschillen in de context van een kerk. Er moet een concreet probleem liggen om aan te willen pakken, daarvan is een format te maken met vragen als: waar liggen concreet hulpvragen waaraan de kerk kansrijk kan beginnen en hoe kan de kerkelijke gemeente daar (eventueel externe) hulp op zetten? Want de ervaring leert dat er ongelooflijk veel bereidwilligheid is om iets te doen als je met hele concrete hulpvragen komt die te overzien zijn (en die geen 4 jaar duren). Want *'ik (= gemeentelid) wil het niet zelf ontdekken, niet zelf organiseren, maar wel doen'*.

Bij kerkplanting valt op dat de mensen die de competenties hebben hun omgeving in beeld te brengen en vervolgens initiatieven ontplooiën, dun gezaaid zijn en zich in de particuliere hoek bevinden. En dit vraagt ook een bijzondere expertise, dus particuliere initiatieven ontplooiën is maar voor weinigen weggelegd. Er zijn in dit opzicht genoeg *aanhakers*, maar weinig *aanjagers*.

Hieraan vooraf gaat echter wel de vraag: willen we als kerk dat er initiatieven ontplooid worden en hebben we de expertise om dit te gaan doen? Daarin kan uiteraard een bureau hulp bieden, maar de eerste vraag is: willen we een diagnose gaan stellen? Een diagnose stellen is namelijk een moeilijke zaak. En zo'n bureau (om omgevingen van kerken in kaart te brengen en diagnoses te stellen) is er momenteel nog niet, maar zou als handreiking ontwikkeld moeten worden. Zo'n bureau is nodig, omdat initiatieven ook kunnen veranderen, bijvoorbeeld als de gemeente behulpzaam is in een asielzoekerscentrum en dit centrum wordt gesloten dan ontbreekt niet de wil maar wel soms de expertise om weer een nieuw initiatief van de grond te krijgen. De PKN stopt in het ontplooiën van nieuwe initiatieven veel geld, omdat ze zich realiseert dat dit proces zeer ingewikkeld is.

Als bezwaar wordt hiertegen ingebracht dat een diagnose stellen een hele brede aanpak is, die als resultaat kan hebben dat de concrete diaconale hulpvragen zeer uiteenlopend zijn. Vervolgens moeten bij deze hulpvragen gemotiveerde vrijwilligers

worden gezocht, terwijl het over het algemeen juist goed werkt als iemand met een droom daarbij een organisatie zoekt (dus andersom).

Maar toch is het belangrijk om in de gaten te houden wat de (burgerlijke) gemeente vraagt/ aan problematiek herbergt. De kerk kan zich dan afvragen hoe zij daarop kan inspelen. De diaconale gemeente heeft een uitstraling naar de burgerlijke gemeente en die heeft te maken met problemen in buurten en wijken. Kerken moeten zich dus aansluiten bij hulpvragen uit hun omgeving!

Een voorbeeld van een beleidsmatige aanpak is de volgende. In een burgerlijke gemeente wilden gemeenteleden iets voor ex-gedetineerden betekenen, maar er was geen gevangenis in de desbetreffende gemeente. Vervolgens is geïnventariseerd wie in de kerkelijke gemeente in professionele setting met gevangenen werkt. Daarna is de burgerlijke gemeente benaderd met het 'verwijt' dat zij de taak heeft om te zorgen dat ex-gedetineerden reïntegreren, maar dat zij daar niets aan doet. In 2008 heeft de kerkelijke gemeente aan de bel getrokken. Vervolgens is er een traject van 3 jaar in gang gezet en momenteel helpen kerkelijke gemeenteleden ex-gedetineerden te reïntegreren. De les hieruit is dat er veel meer mogelijk is dan we denken en dat het - in dit geval - een kwestie was van *'even naar het gemeentehuis lopen'*.

Andere voorbeelden die aangehaald worden zijn projecten waarbij deskundigen een werkloze begeleiden op weg naar werk. Dit project (en andere vormen van hulp) worden niet altijd direct als diaconaal werk herkend. Daarbij komt dat gemeenteleden soms ook huiverig zijn om bepaalde diaconale taken als diaconaat te bestempelen en zij de hulp liever op persoonlijke titel verlenen om zo te ontkomen aan 'bureaucratie in de kerk'. Bovendien vinden deze vrijwillige deskundigen bij de diaconie (of kerkenraad) niet altijd een deskundige gesprekspartner, zodat als het ware het formele orgaan binnen de kerk averechts werkt op het particuliere initiatief. Het zou mooi zijn als dit beter ondervangen wordt (zie ook eerdere opmerkingen hierover bij reflectie).

Communicatie

Uit het onderzoek kwam naar voren dat er meer door diakenen gecommuniceerd moet worden, maar als ze zich niet bewust zijn van hun rol als diakenen, zal er geen efficiënte communicatie plaatsvinden. Met andere woorden, het zicht op wat een diaken moet doen en wat een diaconale gemeente eigenlijk is, ontbreekt bij heel veel diaconieën en gemeenteleden en daarom wordt efficiënte communicatie onmogelijk: de golflengte waarop gecommuniceerd moet worden is niet duidelijk. Het probleem ligt dus niet zozeer bij diakenen, maar kerkenraadbreed en dus gemeentebreed. Iedereen heeft hier een rol: gemeenteleden om zich beschikbaar te stellen voor hulp, diakenen om hen te stimuleren, maar ook de predikant die erover preekt, de ouderling die er op huisbezoeken over spreekt. In dat opzicht zou het goed zijn als ook de predikant diaconaal bezig is: laat hij maar eens ergens komen in de wijk waar het een beroerde toestand is, waar een grote kleurentelevisie staat, terwijl het verder een bende is en zich afvragen welk oordeel hij daarbij heeft. Predikanten kunnen daarin heel veel invloed hebben op de gemeenteleden en diakenen om diaconaal bewogen te zijn. Daarom zou het goed zijn als diaconaat een substantieel onderdeel van de opleiding voor predikanten is. Nu is dat bij GKv nog marginaal. Bij de CGK predikantenopleiding doen studenten allemaal Presentprojecten en bij de opleiding aan de bijbelschool De Wittenberg is het een onderdeel van het lesprogramma, waarbij studenten op hun ervaringen reflecteren: wat leer ik hiervan?

Kerkelijke krachten bundelen

Uit het onderzoek blijkt dat de gemeenteleden op alle fronten meer diaconaat wensen door meer samenwerking met (diaconale) organisaties en door meer extern diaconaat. Ze zien de toenemende vraag vanuit de maatschappij op de kerken afkomen. Hoe kan die ambitie verwezenlijkt worden, want ze willen ook alle bestaande samenwerkingsverbanden in stand houden. Moet er daarbij naar een nieuwe balans gezocht worden?

Voeg daarbij het gegeven van een krimpende kerk, waardoor er minder mankracht en geld beschikbaar is. Dit heeft (nu al) tot gevolg dat de kerkenraad prioriteiten gaat stellen. Maar gemeenteleden doen dit ook en deze vallen nogal eens anders uit dan de kerkenraad had voorzien: gemeenteleden zijn het niet eens met de prioriteiten die de kerkenraad stelt en halveren hun VVB. Hierdoor ontstaat concurrentie tussen allerlei diaconale projecten die geld en mankracht nodig hebben.

Eén kerkelijke gemeente heeft hier een oplossing voor gezocht door een diaconaal platform op te richten met meerdere kerken (niet alleen CGK, NGK en GKv), zodat de mankracht gebundeld werd. Vervolgens hebben ze een gezamenlijke avond over de jeugdwerkloosheid georganiseerd. Hierop kwamen niet alleen veel belangstellenden af, maar ook de burgerlijke gemeente kwam naar het platform toe met de opmerking dat zij het platform nodig hebben. De UWV was bijvoorbeeld graag aanwezig geweest op deze avond, maar was niet uitgenodigd. Die uitstraling blijkt belangrijk te zijn: gezamenlijke initiatieven van kerken kunnen dus naar buiten toe heel krachtig zijn!

Wat hierbij een aandachtspunt is, is dat kerken soms denken dat ze de eerste zijn die iets gaan ondernemen, terwijl er ook heel veel initiatieven door niet-christenen genomen zijn. En dan lijken kerken er moeite mee te hebben hun rol daarin te vinden. Wat vaststaat is dat kerken een grotere rol kunnen vervullen wat betreft extern diaconaat, zeker sinds het in werking treden van de Wmo.

Als 'best practices' gelden Voedselbank, Present, Schuldhulpmaatje: deze zijn allemaal door gemeenteleden opgericht, maar werken niet kerkgebonden, waardoor ze geen verantwoordelijkheid hoeven af te leggen aan de kerken. De ervaring leert dat bij het zoeken naar vrijwilligers er niet onder predikanten of ambtsdragers gezocht moet worden, maar onder gemeenteleden: mensen die power hebben om dingen te organiseren, náást de formele structuren. En kerken zitten nu in een tijdperk (kanteling) waarin veel initiatieven mogelijk zijn.

Kortom: er is een omslag gaande vanwege maatschappelijke veranderingen. Het is mooi dat er persoonlijke initiatieven plaatsvinden, maar diakenen zijn ook graag 'in controle', omdat een gevaar is dat de continuïteit van persoonlijke initiatieven in gevaar komt als de initiatiefnemer wegvalt. Dit bijt elkaar wel: enerzijds veel verwachten van persoonlijke initiatieven, maar anderzijds de continuïteit niet in gevaar laten komen. Het blijft belangrijk dat een orgaan (lees diaconie) de initiatieven coördineert. Zomaar een beroep op gemeenteleden doen, gaat op den duur niet werken, het moet breed gedragen worden. Hier ligt ook een mogelijkheid voor diaconieën om volwaardige gesprekspartners te zijn en dit betekent kwaliteit. Ergo is er een profielschets nodig van de taak van de diaken (en van het diaconale werk dat van de kerk in haar context gevraagd wordt) voordat hij (of zij) op tal komt te staan. Welke eisen zijn er gezien de context van de kerk, wat heeft de gemeente nodig, welke kennis wordt gevraagd en welke kennis is in de gemeente aanwezig?

Vraagverlegenheid

Misschien is het grootste probleem niet dat mensen anderen niet willen *helpen*, maar dat mensen geen hulp willen *ontvangen* (*vraagverlegenheid*). Een anekdote is dat een christen in zijn buurt veel wilde gaan doen, zodat de buurtbewoners konden zien dat hij christen is en zich zouden 'bekeren' (deze gedachte is ons waarschijnlijk niet vreemd). Deze christen kwam zelf in de problemen en vroeg vervolgens mensen in de omgeving om hem te helpen. Hierdoor kwamen er allerlei goede gesprekken op gang. Juist het feit dat hij kwetsbaar durfde te zijn en durfde toe te geven dat hij zijn probleem niet zelf kon oplossen en andere mensen nodig had, is in deze tijd misschien wel een groter getuigenis dan de (arrogante) houding: *'ik kom wel even helpen'*. Ook in het onderzoek kwam naar voren dat mensen (weer) moeten leren hulp te vragen en te ontvangen. Maatschappelijk gezien wordt deze 'vraaghouding' ook niet aangemoedigd, omdat kwetsbaar zijn in onze maatschappij 'not done' is.

Samenvattend

Komt het feit dat mensen in het onderzoek hebben aangegeven dat ze meer samenwerking willen en meer extern diaconaat, ook niet voort uit schuldgevoelens?

Het lijkt meer op 'wishful thinking', omdat respondenten wel heel optimistisch zijn in wat ze wensen, maar in de praktijk kan de kerk al deze wensen niet waarmaken (een afnemende kerk, die meer wil). Bovendien moet de kerk dan een activiteit kiezen en dit concreet uitwerken en gaan doen. Prioriteiten stellen lijkt niet bepaald het sterkste punt van kerken.

Respondenten geven aan meer samenwerking te wensen, maar het ging in de vraagstelling ook om 'moeten', namelijk om te kunnen blijven voldoen aan de diaconale taak. Er moet bewustwording zijn dat we als kerken mogen *delen wat we zelf ontvangen*. Dus niet vanuit schuldgevoel hulp verlenen, maar heel bewust vanuit een bepaalde rust. Tijd hebben is wel een factor die hier wringt, gezien ook de uitkomsten van het onderzoek: hebben wij er nog iets voor over om als kerken het 'zout' van de wereld te zijn?

Ook uit andere onderzoeken blijkt dat elke nieuwe generatie minder geld geeft en niet alleen minder tijd (ervoor over) heeft. Straks hebben we als kerken niet alleen leden verloren, maar ook veel inkomsten. Diaconieën krijgen intern meer problemen vanwege toenemende armoede, ze gaan meer samenwerken, maar het aantal gemeenteleden, de tijd om vrijwilligerswerk te doen en de inkomsten krimpen in. Daarom is prioriteiten stellen steeds belangrijker. Toch willen jongere mensen wel geld en tijd geven, maar willen ze zich niet voor langere tijd aan een project binden (zowel in tijd als in geld). Voor algemene financiële doelen geven ze niet, maar wel voor een duidelijk project. Daarom doen organisaties zoals Present, Voedselbank, e.a. het ook zo goed, want daar gaat het om een overzichtelijke, afgebakende hulpvraag.

Afnemende kerk en toenemend diaconaal werk in de toekomst is wel een behoorlijk probleem. Discipelschap wordt dan soms als toverwoord uit de hoed getoverd, want dan neemt de betrokkenheid in tijd (inzet) en geld toe, maar we hebben geen idee hoe discipelschap daad-werkelijk moet worden vormgegeven. Want hier is sprake van een symptoom van een dieperliggend probleem van afnemende christelijke bevolgenheid en christelijke opofferingsbereidheid.

Een valkuil bij het zoeken naar een oplossing hiervoor is, dat we een oplossing zoeken die over de hele breedte van de kerken geldig is (zeg maar 100%). Maar als we 10% in beweging krijgen, hebben we als kerken al veel gewonnen. Kerken moeten ook niet mikken op integrale verandering, of het nu attitude, gedrag of bewustzijn is, maar op projecten die als 'best practices' kunnen dienen, zodat over een aantal jaar 20% in beweging komt. Zoek deze 10% op, motiveer deze groep en laat

de rest even 'sudderend'. Bundel daarbij op landelijk niveau de krachten van de drie kerken uit het onderzoek (CGK, NGK en GKv), en houd in het oog dat lokaal vaak over een grotere breedte samenwerking mogelijk is (PKN, GG) zoals in het gegeven voorbeeld van de avond over jeugdwerkloosheid is gebeurd. Het is daarbij van belang dat het proces van zo'n mooi initiatief goed beschreven wordt, zodat het als 'best practice' uitgegeven kan worden. Maar het belang van 'goed beschrijven' wordt vaak vergeten. Dit is typisch een taak voor een Diaconaal Bureau/ Steunpunt om op zoek te gaan naar 'best practices', deze te beschrijven en te volgen en misschien zelfs te ondersteunen. Overigens zouden ook 'bad practices' beschreven kunnen worden, want die zijn ook leerzaam.

Het beschrijven kost natuurlijk wel tijd en dus geld, maar op de langere termijn levert het ook veel op (en bespaart het tijd en geld). Zo had voor het jeugdwerkloosheidsproject een inwoner van een andere stad informatie gegeven over hun aanpak. Daarom is het aan te bevelen als dit overkoepelend door het Diaconaal Bureau/ Steunpunt gecoördineerd wordt. Ook een Centrum voor Samenlevingsvraagstukken zou dit methodisch kunnen beschrijven en communiceren met als doel dit verder uit te zetten.

De beweging van een krimpende kerk en toenemend diaconaal werk heeft iets onomkeerbaars en is een feit, dus hoeven we ons er ook geen zorgen om te maken. Binnen de kaders die de komende tijd zullen veranderen moeten we als kerken onze kracht zoeken. In onze participatiesamenleving zullen we buiten de kerken om weer als burgers aan de slag moeten. Neem deze twee hoofdtrands (afnemende kerk, toenemende participatiemaatschappij) in gedachten en ga binnen dat kader op zoek naar mogelijkheden. Stop de energie in mogelijkheden en niet in problemen: burgerinitiatieven en sociale initiatieven. We leven in een van de rijkste landen van de wereld, laten we als kerken ook successen uitstralen. Dat betekent ook een opereren buiten de formele structuren. Dit is wel spannend voor het diaconaat. In dit kader wordt het boek 'Sociaal doe-het-zelfen, de idealen en de politieke praktijk' van Jos van de Lans en Pieter Hilhorst genoemd met als inhoud wat er momenteel in de samenleving plaatsvindt. De schrijvers hebben een indeling gemaakt die wij als kerken misschien ook kunnen gebruiken namelijk:

- Met bekenden voor elkaar
- Met bekenden voor anderen
- Met onbekenden voor elkaar
- Met onbekenden voor anderen.

Bijlage 4

Om de doornummering van deze bijlage passend te maken is er voor gekozen de oorspronkelijke inhoudsopgave van dit document te vervangen door de hieronder ingevoegde.

Bijlage 4

Beleidsplan PDS: Diaconaat 2020, de ander de naaste

Inhoudsopgave

BIJLAGE 4	99
1. INTRODUCTIE	101
1.1 BELEIDSPLAN	101
1.2 AANLEIDING	101
1.4 LEESWIJZER	103
2. CONTEXT	104
2.1 SAMENLEVING	104
2.2 ECONOMIE	105
2.3 OVERHEID	105
3. INTERNE SITUATIE	109
3.1 DIACONAAT	109
3.1.1 <i>Dienen</i>	109
3.1.2 <i>Betrokken</i>	110
3.1.3 <i>Dienstbaar</i>	110
3.2 DIACONALE GEMEENTE	111
3.3 DIAKENAMBT	112
3.4 DIACONALE UITSTRALING	113
	99

3.5 KERK EN DIACONAAT	114
3.6 DIAKEN EN DE WERELD	116
3.7 DIAKEN EN LEIDINGGEVEN	116
4. BEPALENDE FACTOREN	118
4.1 KRITISCHE ONZEKERHEDEN	118
4.2 MATE VAN ONZEKERHEID	119
5. KANSEN EN BEDREIGINGEN	121
6. SCENARIO'S	122
6.1 SCENARIO I: BROEKRIEM	123
6.2 SCENARIO II: PLEISTER	124
6.3 SCENARIO III: MEEDOEN	124
6.4 SCENARIO IV: COHESIE	125
7. BELEIDSOPTIES	126
7.1 VAN SCENARIO NAAR BELEID	126
7.2 BELEIDSOPTIES	126
7.2.1 <i>Opbouw diaconale gemeente</i>	126
7.2.2 <i>Diaconaal-missionair zijn</i>	127
7.2.3 <i>Diaconale krachtenbundeling</i>	128
7.2.4 <i>Christelijke zorg</i>	129
7.2.5 <i>Duurzaamheid</i>	129
7.2.6 <i>Rechtvaardig zijn</i>	129
8. PDS BELEID 2020	131
8.1. STAPPENPLAN	131
8.1.1 <i>2013-2014</i>	131
8.1.2 <i>2015-2017</i>	132
8.1.3 <i>2018-2020</i>	132
BIJLAGEN	134
BIJLAGE 1A: EXTERNE ANALYSE – SAMENLEVING (NEDERLAND)	134
BIJLAGE 1B: EXTERNE ANALYSE – SAMENLEVING (WERELD)	135
BIJLAGE 2: EXTERNE ANALYSE – ECONOMIE	135
BIJLAGE 3: EXTERNE ANALYSE - OVERHEID	136
BIJLAGE 5: INTERNE SITUATIE - RELIGIE, KERKEN EN DIACONAAT	141
LITERATUUR	143

1. Introductie

1.1 Beleidsplan

De diaconaal deputaten en commissie van de kerken die in het Platform Diaconale Samenwerking vertegenwoordigd zijn hebben hun beleids- en visieplannen op elkaar afgestemd. Dit gezamenlijke beleidsplan is een samenvatting van deze plannen. Wij verwijzen naar de individuele beleidsplannen voor de details en nadere uitwerking:

- CGK: De ander de naaste, beleid op weg naar 2020, januari 2014 (versie 16)
- GKv-NGK: Diaconaat 2020, september 2013 (versie 1.35).

Het diaconaat⁵ is onlosmakelijk deel van het geloven en wezenlijk voor het kerk-zijn. Het diaconaat behoort tot de 'corebusiness' van de gemeente van Christus.

Platform Diaconale Samenwerking (PDS),

Diaconaal Deputaten en Diaconale Commissie.

1.2 Aanleiding

De ontwikkelingen in onze kerken en in onze maatschappij geven het PDS redenen om bezorgd te zijn over hoe die het diaconaat beïnvloeden. De betrokkenheid op de ander om Christus' wil.

In onze netwerksamenleving zijn de contactmogelijkheden enorm toegenomen. We zijn 24/7 beschikbaar, maar de verhoudingen zijn losser, vrijblijvender en tijdelijk geworden. Ook is het duidelijk dat een op de drie Nederlanders zich wel eens eenzaam voelt⁶. Het vrij besteedbare inkomen staat onder druk, de werkloosheid zal de komende jaren substantieel stijgen. Van de Nederlandse bevolking leeft zo'n 8% onder de armoedegrens (2011) en steeg het aantal sterk in 2012 en 2013.⁷

Betrokkenheid op en zorgen voor elkaar – centrale woorden in het diaconaat – staan onder grote druk. En dat niet alleen omdat de thuiszorg en de langdurige zorg verschromen omdat de drempel voor een indicatie hoger komt te liggen⁸. De Wmo leidt tot toenemende afhankelijkheid van kwetsbare cliënten⁹. Zorginkopers van gemeenten beperken het aantal zorgaanbieders sterk waardoor kleine christelijke instellingen minder en soms nauwelijks nog kans maken. Christelijke zorg is niet meer zeker¹⁰. Daarnaast bekijkt de overheid sterk op ontwikkelingskosten.

De samenleving lijkt op een kantelperiode in de tijd aangekomen te zijn. Een periode waarin potentieel grote veranderingen zich aankondigen.

⁵ Met diaconaat bedoelen we de taak van ieder christen in kerk en samenleving en onder ambtelijk diaconaat het werk van de diaken en de diaconie.

⁶ Onderzoek TNS/NIPO, november 2008, <http://www.wingez.nl/group/50plusnet/topics/284/>

⁷ SCP/CBS, Armoede signalement, 2012, http://www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2012/Armoedesignalement_2012

⁸ ND 26.11.2012

⁹ www.socalevraagstukken.nl, okt 2011

¹⁰ ND 09.11.2011, Het persoonlijke geloof van zorgverleners telt zwaarder

Tabel1: verschijnselen

Verleden 1975 - 2005	2005 - 2015	Toekomst > 2015
Centralisatie	 Kantelpunt	Decentralisatie
Grootschalig		Kleinschalig
Verzuiling		Netwerksamenleving
Verzorgingsstaat		Participatiesamenleving
Zorgsilo's		Ketenzorg
Verzorgingshuizen		Zorg aan huis
Zelfredzaamheid		Samenredzaamheid
Religie leidend		Religie marginaal

We gaan volgens de overheid van verzorgingsstaat naar participatiemaatschappij. Een beweging dus naar een andere samenleving met grote veranderingen in sectoren van zorg en welzijn. Het beleid van lokale overheden verandert sterk onder invloed van nieuwe wetgeving zoals de Wmo, de Participatiewet en de uitgekilde AWBZ. Een overgangperiode met grote onzekerheden, instabiliteit en stapeling van crises (Tabel 1).

1.3 Wat betekent dit voor diaconieën?

Dit alles gaat niet voorbij aan onze kerken. Het aantal 65-plussers neemt sterk toe bij een afname van doopleden.¹¹ Niet alleen wisselen de diaconieën snel van samenstelling, ook zijn de diaconieën zeer verschillend van elkaar. De vraag is dan ook gerechtvaardigd of de gevolgen van al die veranderingen en omstandigheden nog wel door diakenen zijn te behappen? Is deze problematiek alleen al vanwege z'n omvang niet kerkgrensoverschrijdend geworden? Zijn diaconieën nog wel goed uitgerust om een partij te zijn in het brede netwerkverband van Wmo zorg, schuldhulpverlening, armenzorg, de nood in de samenleving, e.d.? Maar ook, wat is de concrete plaats van de diaken in het gemeentediaconaat?

Wat betekent dit voor ons als kerken in het algemeen, voor de wijze waarop wij het diaconaat hebben vormgegeven, de diaconale gemeente, voor de taken van diaconaal deputaten, het Diaconaal Bureau en het Diaconaal Steunpunt? Heeft dit ook gevolgen voor de manier waarop we als kerken in het diaconaat al dan niet samenwerken met andere kerken?

Aan de andere kant, lopen mensen nog wel warm voor de diaconale taken in en van de kerk? In vrijwilligerswerk, mantelzorg en echte aandacht voor elkaar? Zijn gemeenteleden ook in de nabije toekomst nog bereid daar voldoende tijd en energie in te stoppen, temeer daar zorginstellingen graag gebruik maken van vrijwilligers om hun kostprijs zo laag mogelijk te houden. Raakt dit niet de essentie van de diaconale gemeente, of misschien nog iets breder de visie op het diaconaal-missionair-zijn? Waarvoor en waardoor zijn we (nog) diaconaal bewogen? Waar gaat het in essentie om in het leven van christenen en van christelijke gemeenschappen? Wat is onze visie?

¹¹ http://www.steunpuntkerkenwerk.nl/upload/Cijfers_en_Feiten_2009-2010_versie_januari_2012.pdf

1.4 Leeswijzer

In dit visiestuk willen we nagaan wat de mogelijke consequenties kunnen zijn van de snel veranderende sociaaleconomische omstandigheden voor het diaconaat en de diaconale gemeente, en hoe we ons daar qua beleid op kunnen voorbereiden.

We kijken op verschillende niveaus naar onze samenleving of context (hoofdstuk 1), de gemeente als gemeenschap (of de interne situatie, hoofdstuk 2) en wat daarbij bepalende factoren zijn (hoofdstuk 3). Daarna kijken we naar de bedreigingen, maar ook naar de kansen die we hebben (hoofdstuk 4) en wat deze voor ons beleid kunnen betekenen (hoofdstuk 5). Hoofdstuk 6 werkt dit uit door enkele richtingwijzers te plaatsen voor waar het naar toe zou kunnen gaan. Een routeplanner dus met alternatieve routes.

We sluiten dit visiestuk af met een weergave van mogelijke consequenties voor het Diaconaal Bureau/ Diaconaal Steunpunt en het PDS (hoofdstuk 7 en 8). In de bijlagen is een keur aan details weergegeven die van invloed kunnen zijn op toekomstige ontwikkelingen. Maar je kunt het ook zonder de bijlage doen.

2. Context

In de samenhang krijgt iets zijn betekenis. Diaconaat en de diaconale gemeente kun je niet los zien van de invloeden uit de samenleving, de economische situatie, sociale omstandigheden, de handelende overheid en cultuur-religieuze factoren. Dat noemen we de context. Die ontwikkelingen stellen diaconieën voor nieuwe uitdagingen. We laten een aantal ontwikkelingen de revue passeren. In de bijlagen zijn meer details te vinden.

2.1 Samenleving

a. Neoliberalisme

Het neoliberalisme heeft eigenbelang, hebzucht, geld verdienen en gelduitgeven tot economische deugden verheven. De absolute voorrang voor markt en geld. Deze voorrang van de markt komt tot uiting in de privatisering van gemeenschappelijke voorzieningen, het loslaten van regels en het snoeien in regelingen voor kwetsbare mensen. Het neoliberalisme staat voor een *verschuiving* binnen de overheid: minder sociale ondersteuning en meer repressie. De verzorgingsstaat wordt strenger. Mensen krijgen minder makkelijk en minder lang een uitkering. Daarbij wordt een beroep gedaan op individuele verantwoordelijkheid, wat juist voor de zwakken in de samenleving problemen kan opleveren. Het is opmerkelijk dat ook na de financiële crisis het neoliberale denken dominant blijft.¹²

b. Netwerksamenleving

Het begrip netwerksamenleving karakteriseert onze complexe samenleving van de 21e eeuw. In toenemende mate voelen Nederlanders zich geen lid meer van één groep die bepalend is voor haar handelen. Tegenwoordig voelen Nederlanders zich meer en meer deel van verschillende verbanden en netwerken die geen van allen een doorslaggevend effect hebben op hun leven. Men kiest zelf waar men bij wil horen en verbindt zich daaraan zolang men dat zelf wil. Ook binnen de gereformeerde gezindte zijn de gevolgen hiervan duidelijk zichtbaar.

Het ontbreken van vanzelfsprekende verbanden heeft een fragmenterende en ontwrichtende werking op de samenleving. Burgers voelen zich onzeker over de toekomst van de samenleving.¹³

De netwerksamenleving kenmerkt zich doordat de grenzen tussen de verschillende levenssferen diffuser worden. Dat heeft ook consequenties voor hoe kerkelijke gemeenschappen zich vormen. De betekenis en het gezag van nationaal georganiseerde kerkverbanden neemt zienderogen af. Tegelijkertijd kunnen lokale initiatieven in relatief korte tijd uitgroeien tot wereldwijde fenomenen (Alpha cursus, Willow Creek). Gelovigen ‘hoppen’ gemakkelijker van het ene naar het andere kerkgenootschap. Ook neemt het grensverkeer aan de rand van de gemeente toe. Binnen kerken ontstaat meer diversiteit in leefstijl en neemt het verschil in opvattingen over fundamentele leerstukken zoals bijvoorbeeld de doop toe.¹⁴

¹² Prof. Loïc Wacquant (2012), *Amerika exporteert zijn oplossing voor sociale problemen*, interview, <http://eropaaf.org/lib/publicaties///1585-VOK-886876-Loic-Wacquant.pdf>

¹³ Jonker-Verweij Instituut (2009), *Governance en de Wmo*,

¹⁴ Dr. J. van der Stoep (2012), *Een nieuwe vorm van kerk*, <http://ebookbrowse.com/een-nieuwe-vorm-van-kerk-doc-d151419862>

In de netwerksamenleving ontstaat er een nieuwe vorm van ruimte, namelijk de onzichtbare en virtuele (digitale) ruimte via o.a. sociale media als Facebook, Twitter en LinkedIn. Een netwerkachtige structuur waarin niemand de baas is en iedereen afhankelijk is van anderen voor het bereiken van zijn of haar doelen.

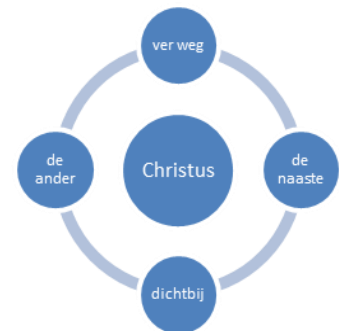
Met de netwerksamenleving en met de opkomst van informatietechnologie komen normen en waarden van buiten de christelijke gezindte luid en duidelijk binnen in de huiskamer. Dit heeft effect op de geldende waardenopvattingen, in het bijzonder die van de jongere generaties. Steeds meer staan mensen in contact met geloofsovertuigingen van buiten het eigen kerkelijke gemeenschap. In toenemende mate is er sprake van iets dat gekenmerkt kan worden als een 'knip en plak-geloof'.¹⁵

In de samenleving waarin informatie-uitwisseling en communicatie centraal staan, komt meer dan ooit nadruk te liggen op de zelfredzaamheid en zelfprofilering van afzonderlijke individuen. Het gaat erom dat jij netwerken bouwt en zo een eigen vriendenkring om je heen verzamelt.

c. Wereldwijde samenleving

De samenleving heeft ook een wereldwijde dimensie. Die wereldwijde samenleving staat bol van de misstanden. Armoede, slavenhandel en kinderarbeid. Misbruik van, onderdrukking en geweld tegen vrouwen en meisjes nemen groteske vormen aan. De aarde wordt uitgeput door de hebberigheid van haar bewoners. De verhouding tussen omgang met geld, met mensen, en met de natuur is in onbalans geraakt¹⁶. Wat bloeit is de wereldwijde corruptie.

Zie bijlage 1a en 1b voor trendgegevens.

2.2 Economie

Volgens topeconoom Olivier Blanchard van het IMF duurt de financiële crisis zeker tot 2018 (10 jaar vanaf het begin van de financiële crisis in 2008) voordat de wereldeconomie weer in goede vorm is.¹⁷ Volgens de Vereniging Eigen Huis heeft 38% van de Nederlandse huiseigenaren tussen 26 en 35 jaar een negatieve overwaarde in de eigen woning.¹⁸ Het pensioenstelsel lijkt stevig averij op te lopen. De armoede neemt sterk toe: bijna 2 miljoen mensen kampen in Nederland met een betalingsachterstand van meer dan €2,000.¹⁹

Een sterk vergrijzende bevolking, stijgende lasten, lagere vrij besteedbare inkomens en verschrallende dienstverlening en zorg zal de samenleving de komende 10-15 jaar sterk onder druk zetten.

Zie bijlage 2 voor de trendgegevens.

2.3 Overheid

a. Wmo wetgeving

¹⁵ Dr. Van Klinken, GezinsGids-special, oktober 2012

¹⁶ Soms aangeduid als 4P: Planet (milieu en energie), People (mensen), Performance (duurzaamheid van producten en diensten), Persistence (strategie en bestuur).

¹⁷ www.Portfolio.hu, 3 oktober 2012,

¹⁸ Vereniging Eigen Huis, *Woningmarktplan 4.0*, 23 mei 2012, <http://www.eigenhuis.nl/woningmarkt/woningmarktplan/>

¹⁹ Schuldhulpmaatje (http://www.schuldhulpmaatje.nl/index.php?option=com_content&view=article&id=113&Itemid=50)

De doelstellingen van de Wmo zijn:

- een betere *onderlinge afstemming* of samenhang van voorzieningen die binnen de reikwijdte van de Wmo vallen,
- *grotere doelmatigheid* en doeltreffendheid in de ondersteuning,
- *zelfredzaamheid* en sociale samenhang: 'consumptieve' participatie (gebruik maken van het aanbod dat in de samenleving aanwezig is) en 'actieve' participatie,
- *sociale cohesie* als resultaat van participatie – het *maatschappelijke doel* van de Wmo.

Bij de Wmo gaat het om een breed scala aan onderwerpen, zoals begeleiding en activering, gezondheidszorg, jeugdbeleid, huisvesting, preventiebeleid, welzijnsbeleid en werkgelegenheid (zie bijlage 3). De Wmo is een ideologische wet om veranderingen in de maatschappij zelf tot stand te brengen.

Echter, uit onderzoek blijkt dat bij de uitvoering van de Wmo een onrealistisch beroep wordt gedaan op de samenleving en op sociale cohesie. Buurten waar een goede sociale cohesie bestaat schakelt zo snel mogelijk professionele zorg in, terwijl de Wmo juist van het omgekeerde uitgaat.²⁰

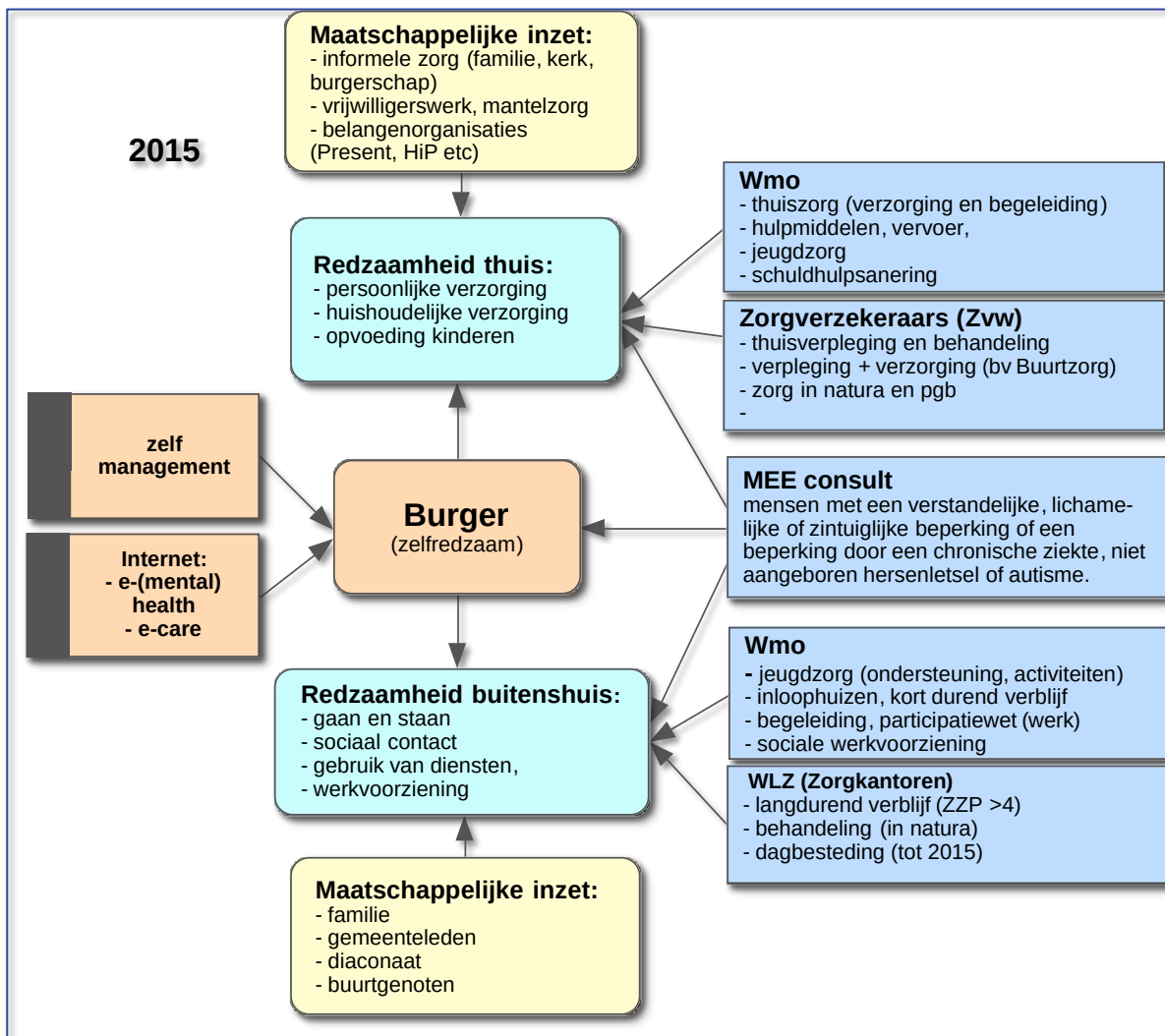
b. Marktwerving

Het afgelopen decennium heeft de overheid een grote invloed gehad op de (om)vorming van het zorgstelsel. De overheid heeft gereguleerde marktwerving geïntroduceerd waardoor zorgaanbieders meer vrijheid krijgen in de besteding van budgetten en het maken van inhoudelijke en strategische keuzes. De patiënt en bewoner worden als klant benaderd. Zij moeten zelf hun risico's afdekken en worden geacht een zorgaanbieder te kiezen die aansluit bij hun wensen.

Hoewel de vier publieke belangen van de Nederlandse gezondheidszorg (kwaliteit, betaalbaarheid, beschikbaarheid en solidariteit) naar verwachting centraal zullen blijven staan, is de vorm waarin zorg wordt verleend en betaald onzeker.

Overheidsbezuinigingen kunnen er toe leiden dat mooie intenties verschromen tot zorg-armoede, het verdwijnen van identiteitsgebonden zorg, en overbelasting van mantelzorgers en vrijwilligers. Zie bijlage 3 voor meer details en trendgegevens.

²⁰ M. Jager-Vreugdenhil (2012)

Figuur 1 Zelfredzaamheid

c. Welzijnssector

De welzijnssector staat onder druk²¹. Bezuinigingen, decentralisering van overheidstaken en een gebrekkige oriëntatie op de burger nopen tot herbezinning. De welzijnssector is in de loop van de 20^e eeuw losgeweekt uit zijn natuurlijke levensruimte van de al dan niet levensbeschouwelijke verenigingen van burgers (civil society)

²¹ Welzijnswerk omvat het *sociaal-cultureel werk*, *opbouwwerk* en *maatschappelijke dienstverlening*. Sociaal-cultureel werk omvat sociale en culturele activiteiten, vaak voor een bepaalde doelgroep en doorgaans georganiseerd in of vanuit een club- en buurthuis. *Opbouwwerk* omvat activiteiten met en door bewoners gericht op de kwaliteit van het samenleven in buurten en wijken (territoriaal) of voor specifieke doelgroepen zoals jongeren of migranten. *Maatschappelijke dienstverlening* bestaat uit hulp, informatie en advies voor mensen die in problemen zijn geraakt.

en vervolgens opgezogen in de staat, over de schutting gegooid naar de gemeenten, opgepompt tot groot-schalige welzijnssupermarkten en gedeformeerd tot productiebedrijf in opdracht van de gemeente. En dan moet het nu een facilitair bedrijf voor burgerkracht worden.

Gemeenten krijgen in de nabije toekomst de overheidsmiddelen voor een breed spectrum: naast welzijnswerk en maatschappelijke zorg, werk en inkomen en participatie (Wet Werk Naar Vermogen), ook jeugdzorg, jeugdggz en een beetje onderwijs. Dat biedt zowel mogelijkheden als bedreigingen om in het beleid nieuwe verbindingen te maken.²²

d. Zorgsector

Zorgverleners zoals ziekenhuizen, huisartsen, thuiszorg en verpleeghuizen bundelen steeds meer hun krachten om de kwaliteit van leven van een groep patiënten te verbeteren. Deze ketenzorg resulteert in een vloeiend verloop van zorgverlening aan de patiënt en betere benutting van het zorgaanbod. Het is echter de vraag of in de zorgketen van ziekenhuizen, zorgverzekeraars en patiëntenverenigingen de patiënt wel centraal staat.

Gemeenten hebben met tientallen aanbieders van ondersteuning te maken. Zij zullen met de zorgorganisaties en andere maatschappelijke organisaties op zoek gaan naar nieuwe arrangementen voor ondersteuning. De noodzaak tot samenwerking van identiteitsgebonden zorginstellingen tot ketenzorgallianties is groter dan ooit om samen projectorganisaties te vormen die weten hoe je Wmo-aanbestedingen moet maken. Zie voor details bijlage 4.

We kunnen concluderen dat de economische, sociale, politieke en maatschappelijke ontwikkelingen in Nederland het diaconaat duidelijk voor nieuwe uitdagingen stellen.

2.4 Cultuur en Religie

Religie en levensbeschouwing zijn onderhevig aan veranderingen. Religie en zingeving staan onverminderd in de belangstelling maar nemen nieuwe vormen aan. De betrokkenheid bij traditionele, geïnstitutionaliseerde vormen van religie neemt af en in de plaats daarvan zoeken mensen op een individuele manier naar zin, waarbij ze gebruik maken van inspiratie uit uiteenlopende bronnen. Het christelijk geloof is één optie naast vele anderen geworden.

Er is al eeuwen een duidelijke wisselwerking tussen cultuur en kerk. Beiden beïnvloeden elkaar, waarin bij tijden de cultuur en individualisering zwaard doorklinken; in andere tijden de ethiek, bewogenheid met de nood van de wereld en oog voor duurzaamheid van de kerk.

Wat is de plaats van de kerk in de samenleving anno 2020? Mag de kerk nog alleen meedoen als ze maar ongevaarlijk is, of moet ze 'publiek anders zijn'?²³ Gaat het alleen nog om een goed gevoel hebben dat je er toe doet, iets mystieks, een ritueel als een kaarsje branden? Evangelie als welvaart boost?²⁴ Veel wat religie heet is los van de kerk verkrijgbaar.

²² De overheid stelt €20 miljard ter beschikking aan de gemeentelijke overheden. Alleen dit bedrag is niet geormerkt, d.w.z. dat de gemeenten niet verplicht zijn dit bedrag voor zorgverlening te gebruiken.

²³ A. de Bruijne, ND, 13.02.2012.

²⁴ <http://tegenlicht.vpro.nl/afleveringen/2012-2013/het-welvaartsevangelie.html>

3. Interne situatie

In onze kerken zijn allerlei ontwikkelingen gaande die van invloed zijn op het diaconaat van de gemeente, het werk van diakenen en de rol van de kerk in de samenleving.²⁵ We willen enkele lijnen aangeven die vanuit de Schriften van belang zijn voor het diaconaat in onze tijd. We moeten ons om te beginnen concentreren op de wortels van het diaconaat (3.1). Daarna spitsen we het verder toe op de diaconale gemeente (3.2), het diakenambt (3.3) en diaconale uitstraling (3.4). We gaan na wat de invloed van de kerk en haar diaconaat op de samenleving is (3.5) en hoe ver het reikt (3.6). Tenslotte geven we aandacht aan leidinggeven aan het diaconaat (3.7).

3.1 Diaconaat

Wat bedoelen we als we het hebben over diaconaat en meer in het bijzonder over het ambtelijk diaconaat? Misschien moeten we zelfs eerst de vraag stellen wat diaconaat eigenlijk is?

Vooraf stellen we nadrukkelijk dat voor ons zowel voor het diaconaat als ook voor het ambtelijk diaconaat het allerbelangrijkste is dat wat we lezen en leren uit het Woord van God. Daar willen we ons op richten en ons zoveel mogelijk aan conformeren.

3.1.1 Dienen

Zowel het Oude als Nieuwe Testament vinden we talloze aanwijzingen m.b.t. het diaconaat. Al in het boek Genesis lezen we dat God de mens de zorg en het beheer over zijn schepping toevertrouwt, man en vrouw aan elkaar geeft om elkaar te dienen.

Als God begint te spreken geeft hij ons richtlijnen mee voor heel ons bestaan: voor wie we zijn, wat we spreken en wat we doen. We zijn door God op deze aarde en in deze wereld geplaatst als Zijn 'kind' en 'dienaar' (Gen. 1:26-28), geschapen naar Zijn beeld en gelijkenis. Dat is niet alleen voor de Bijbelse visie op de mens van uitzonderlijk belang, maar ook voor het diaconaat. In Genesis 1 wordt de mens, man en vrouw, geschapen naar Gods beeld (vgl. ook Gen. 5:1vv). Voor het diaconaat impliceert dit, dat volgens de Bijbel elk mens respect verdient en waarde heeft in zichzelf, ongeacht sekse, intelligentie, prestatie, macht, nationaliteit, etc. Zij representeren immers God op aarde²⁶.

In dat 'beeld van God' ligt dan ook opgesloten dat de Schepper de mens roept om als Zijn beelddrager Hem na te volgen in de zorg voor mens en wereld, als Gods rentmeester. God roept de mens om van deze aarde een goed woongebied te maken en in dat woongebied een samenleving te vormen, gericht op de eer van zijn Naam en op het welzijn van alle mensen. Dat is woord en daad in één, missionair en diaconaal tegelijk. Het een kan niet zonder het ander...

Deze hoofdlijn wordt echter fundamenteel verstoord met verregaande implicaties. Wat in Genesis 3 gebeurt, heeft nl. een vernietigende uitwerking op dat diaconale fundament. Daar besluit de mens, en dat laat hij ook steeds weer zien: 'ik kan het zonder God!' De betekenis daarvan wordt in Genesis 4 meteen al in felle kleuren en onthutsend geschilderd: de zorg voor de ander wordt in elk opzicht de grond ingeboord.

²⁵ Zie voor trendgegevens en details: bijlage 5.

²⁶ Zie: H. Noordegraaf, Fundamentele principes, in H. Crijns e.a. (red.), Barmhartigheid en gerechtigheid. Handboek diakoniewetenschap. Kampen: Kok 2004, p. 255; en H. Noordegraaf, Voor wie nemen wij de hoed af. Enige gedachten over diakoniewetenschap. Inaug. rede, PThU 2008.

De hele mozaïsche wetgeving staat vol met diaconale aanwijzingen en regels, de diaconale zorg voor de ander in sabbat, sabbatsjaar en jubeljaar. Heel direct wordt dat verbonden aan de zorg voor degenen die geen helper hebben (Deut. 10; 14; 24; 26; Lev. 19; 23; 25). Daarvoor gebruikt het OT woorden als liefhebben, barmhartigheid betonen, gerechtigheid doen en een goede rentmeester zijn. Gods hart gaat uit naar de zwakke en hulpbehoevende (Ps. 146:7-9).

In de profeten wordt op talloze plaatsen het volk Israël verweten niet diaconaal te leven (zie Jes. 58), terwijl je weet wat de HEER van je wil: niets anders dan recht te doen, trouw te betrachten en nederig de weg te gaan van je God (Micha 6: 8). Prachtig is in het boek Ruth te zien hoe de gehoorzaamheid van Boaz aan de mozaïsche wet zegenrijke gevolgen heeft. In het NT vinden we de bekende plaatsen waar de Here Jezus de regels van Zijn Koninkrijk uitlegt: de Bergrede, en de diaconale levenshouding van mensen die de Here Jezus zijn tegengekomen zoals Mattheüs, Zacheus en vele anderen. Daarom moet de leidraad van het leven van een christen zijn wat Jezus noemt: God liefhebben boven alles en de naaste als jezelf (Mt. 22:37-40). De gelijkenis van de barmhartige Samaritaan (Luc.10:25-37) is voor het beoefenen van naastenliefde altijd weer een bron van inspiratie geweest - binnen en buiten de kerk. Met name Matt. 25 met de Werken van Barmhartigheid mag niet ongenoemd blijven. Ook in de brieven van Paulus speelt diaconaat een belangrijke rol: "Laat de gezindheid van Christus bij u zijn." Dienen. Volgelingen van Christus leiden een dienend, diaconaal leven. Heel specifiek mag ook de brief van Jacobus genoemd worden als richtinggevend diaconaal.

De Bijbel laat zien dat diaconaat iets is van de hele gemeente, taak van alle volgelingen van Jezus. Binnen dat grote veld van 'diaconaat' mag de diaken werkzaam zijn. Hij moet en mag het diaconaat organiseren en stimuleren. Het diaconaat gaat wel aan de diaken vooraf. De diaken bedenkt het niet.

3.1.2 Betrokken

Het opmerkelijke is dat de Here Jezus zijn discipelen er nadrukkelijk op heeft gewezen dat hij/zij die dient de grootste is (Mt. 20:26vv, zie Mc. 10:44 en Luc. 22:26). Meer nog: de nadruk op het dienstbaar zijn ontspringt aan Zijn eigen leven. Hij is te midden van de zijnen als een die dient (Luc. 22:27). Immers Hij is niet gekomen om zich te laten dienen maar om te dienen en Zijn leven te geven als losprijs voor velen (Mc. 10:45). De dienst van Christus is dienst van de verzoening. Ons dienen daarentegen is vooral Hem volgen: *Indien iemand Mij dienen wil, hij volge Mij*, Joh. 12:26. De basis van het diaconaat is de betrokkenheid op de ander om Christus' wil.

3.1.3 Dienstbaar

'Diakonia' wordt ook gebruikt om al het werk aan te geven dat gedaan wordt ten dienste van de opbouw en de uitbouw van de gemeente, ambtelijk en niet-ambtelijk. Denk bijv. aan Ef. 4:12, maar ook aan 2 Cor. 5:18vv en 3:7vv waar Paulus zijn eigen werk – prediken – *dienst* der verzoening noemt. Hij noemt zichzelf en de andere apostelen 'diakenen van Christus', 2 Cor. 11:23. Trouwens ook zijn medewerk(st)ers en gemeenteleden noemt hij zo, vgl. Kol. 1:25, Kol. 4:12 en 1 Tess. 3:3. Hoe breed hij dat ziet, komt tot uitdrukking in zijn uitleg over waaruit hun dienst dan bestaat: prediking, onderricht, pastoraat, gemeenteleiding, visitatie – de gemeente moet zelfs worden toegerust tot die diakonia (Ef. 4:12). Kortom, alle diensten die de opbouw van de gemeente raken heten 'diakonia'.

3.2 Diaconale gemeente

In wezen wil het woordje 'diaconaal' in de term diaconale gemeente niets bijzonders zeggen. Het wijst er simpelweg op dat gemeenteleden naar elkaar omzien, dat men niet aan elkaar en aan elkaars nood voorbij leeft, dat men met woord en daad elkaar dient en zo als gemeente ook echt een gemeenschap vormt.

Omdat we als kerkleden gemakkelijk aan elkaar voorbij leven en omdat we al snel geneigd zijn er vooral op te letten wat de kerk óns te bieden heeft, is het toch zinvol om erop te wijzen dat een gemeente diaconaal hoort te zijn. In de gemeente komen we niet alleen om iets te halen, we komen er ook om iets bij te dragen. Of zoals Paulus het zegt: 'in ootmoedigheid achte de een de ander uitnemender dan zichzelf; en ieder lette niet slechts op zijn eigen belang, maar ieder lette ook op dat van anderen.' (Fil. 2:2-4).

Wat kan dat concreet betekenen voor de gemeente? We noemen een aantal punten:

- Het begint met *medeleven* binnen de gemeente: 'Weest blijde met de blijden, weent met de wenenden.' (Rom. 12:15) Als persoonlijke nood en vreugde binnen de gemeente niet gedeeld worden, is 'omzien naar elkaar' een loze kreet en wordt het diaconaat kil.
- *Daadwerkelijke* steun aan mensen die dat nodig hebben. Als iemand hulp nodig heeft bij het boodschappen doen of het financieel niet redt, dan is er concrete dienst nodig.
- Mensen worden niet uitgeschakeld, maar *ingeschakeld*. Jongerenwerk bijvoorbeeld vraagt niet alleen tijd en moeite, het kan ook veel opleveren als er niet alleen iets vóór de jongeren wordt gedaan, maar ook *mét* hen: jongeren kunnen en willen vaak van alles doen, als ze goed aangesproken worden. En dat geldt ook voor andere groepen binnen de gemeente.
- Niet iedereen hoeft hetzelfde te doen of te kunnen. Als iemand doet wat bij hem past, dan levert dat vaak een beter resultaat op en het is voor de persoon zelf ook nog eens plezieriger. God geeft mensen in de kerk verschillende *gaven en talenten*, die zij allen mogen inzetten ten dienste van de medemens, binnen en buiten de gemeente.
- Zonder *gebed* voor de naaste en gebed om liefde voor de naaste kunnen we niet. Want het is 'God, die de wasdom geeft.' (1 Kor. 3:7)
- Van solidariteitsgemeenschap (je conformeert je aan de groepscode om erbij te horen) naar *levensstijlgemeenschap*. Wat mensen onderling bindt is de gemeenschappelijke waarden, betrokkenheid en idealen.
- Onze *levensstijl* moet aansluiten bij datgene wat we van Jezus hebben geleerd. Als we een volgeling van Hem willen zijn, heeft dat consequenties voor de manier waarop we ons in het dagelijks leven opstellen. In de Bergrede (Mat. 5-7), de grondwet van het Koninkrijk, geeft Jezus heel concrete aanwijzingen voor het dagelijks leven. Een christelijke levensstijl is niet braaf, en helemaal niet saai. Het is een stijl van leven die regelrecht tegen de heersende moraal ingaat. Een gewaagde levensstijl, die je alles kan kosten. Maar... een levensstijl die je ongelooflijk veel voldoening geeft.²⁷ Ook Paulus' woorden over de vruchten van de Geest gaan dieper dan ons gedrag alleen (Gal. 5), en bevatten heel concrete levenslessen (Rom. 12-15). Al in het OT viel zo'n nieuwe samenleving op als de koningin van Sheba Salomo bezoekt (1 Kon. 10:9). De woorden "aangesteld om recht en gerechtigheid te handhaven" resoneren daar in door voor de nieuwe gemeenschap rond Christus.

²⁷ M. Assink (2012), p. 114 - 115

- *Recht doen en trouw betrachten* in een samenleving dichtbij en veraf. Christenen zijn pelgrims op doorreis, met de kerk als gemeenschap. Waar mensen rekenschap tegenover elkaar afleggen omdat ze deelgenoot zijn van een nieuwe gemeenschap (Matt. 18). Vanuit die gemeenschap en zondagse erediensten zijn wij als christenen uitgezonden met de opdracht onze naaste lief te hebben, in de hoop voor een meer rechtvaardige samenleving te werken. *Een samenleving waarin de 'weduwe en wees' te eten krijgt en niet vergeten wordt.* Niet omdat de overheid dat graag ziet (Wmo), maar hoe God en Jezus deze mensen zien.²⁸
- *Delen* met de minder bedeelden in de samenleving. In de feestkalender van de OTische samenleving mocht iedereen delen in Gods zegen, vooral zwakken en vreemdelingen. Christelijke feestdagen om uit te delen.
- God heeft ons zo lief dat Hij verloren mensen redt door Christus. Bij die oneindige liefde van God voor ons kunnen we niet stil blijven zitten. Die liefde van God wil je doorgeven door 'goede dingen' te doen in navolging van Christus en vanuit spontane bewondering voor God. Dan wil je niet anders dan *recht doen, trouw te betrachten* en nederig de weg te gaan van je God (Micha 6:8).

***En leer goed te doen. Zoek het recht, houd tirannen in toom, bied wezen bescherming, sta weduwen bij. [Jes. 1:17];
Houd de onderlinge liefde in stand en houd de gastvrijheid in ere, want zo hebben sommigen zonder het te weten engelen ontvangen. (Hebr. 13:1-2)***

Goed doen met hoofd en handen, door aandacht, zorg en meelijden. Anoniem of als vrijwilliger, als meeleven-de christenen, of officieel (vanuit het ambt) als een daarvoor aangewezen persoon (diaken, pastoraal of diaconaal werker).

Diaconaat heeft te maken met de zorg voor en hulp aan mensen in sociale en maatschappelijke knelsituaties als betoon van barmhartigheid. Diaconaal handelen vanuit de christelijke gemeenschap aan medegelovigen en aan medeburgers in de samenleving als beoefening van gerechtigheid. Toenemen in liefde tot elkaar en alle mensen, zonder tegenprestatie.

3.3 Diakenambt

Voor de opbouw van de gemeente is het diaconale karakter van de kerk noodzakelijk. Daarom moet alle in-spanning gericht zijn op versterking van het diaconale gehalte en de diaconale gestalte van de kerk. De op-bouw van de gemeente vloeit daaruit voort.²⁹

Steeds weer blijkt in de geschiedenis dat de inhoud van het diaconaat in elke tijd weer anders is, zich aanpast aan, of inspeelt op de omstandigheden. Dat betekent dat het eigene van het diaconale ambt niet gezocht moet worden in de wijze waarop het diaconaat zich manifesteert. Het eigene van het ambt moet, als het ware, een stap eerder gezocht worden. Het eigene van het ambt ligt in het moment waarop de diaken de 'vertaalslag' van Gods Woord mag maken naar het actuele heden. Verkondiging die direct gevolgd wordt door toerusting. De diaken mag verwoorden wat de consequenties zijn van die verkondiging, mag de gemeente leren en stimu-

²⁸ H. Paul, B. Wallet (2012), *Oefenplaatsen*, Boekencentrum, p.47 ev.

²⁹ Roorda-Lukkien, C, e.a. (2008), *Leiding geven aan liefdewerk*, p. 56

leren hoe te 'dienen' in het licht van die verkondiging. En vervolgens in de gemeente de diaconale taken coördineren die ontstaan als reactie op de verkondiging. In deze benadering vindt het diakenambt in de uitoefening van het ambt de geestelijke bron.

Diakenen geven in het toerusten tot 'dienstbetoon' leiding aan de gemeente. Zoals de ouderling in pastoraal opzicht leiding geeft, doet de diaken dat in diaconaal opzicht. Zo geven zij samen leiding aan de gemeente. Bij leidinggeven richt je, naast de korte termijn doelen, je ook op de langere termijn doelen vanuit een gezamenlijke visie op het gemeente-zijn.

De rol van de diaken is bijzonder veelzijdig. Die rol is te karakteriseren als

- *dienen* – opdat niemand in de gemeente ongetroost leeft onder de druk van moeiten, zorgen of gebrek;
- *mobiliseren* - de diaken stimuleert gemeenteleden om zorg met-ter-daad te geven zodat niemand ongetroost leeft;
- *bruggenbouwen* – de diaken is als een bemiddelaar, hij weet contacten en relaties op te bouwen, kan goed netwerken en weet groepen met elkaar te verbinden;
- *toerusten* – gemeenteleden stimuleren en motiveren hun diaconale taak in de gemeente en samenleving te vervullen.

In de praktijk blijkt dat in de kerken slechts in beperkte mate de specifieke gaven voor het diakenambt worden onderkend. Veel jonge diakenen komen na een eerste ambtstermijn als diaken in een volgende periode terug als ouderling. Dat kan als oorzaak hebben dat er te weinig oog is voor het specifieke van het diakenambt. De diakenen wordt veelvuldig gekenmerkt door de eigenschap: 'doener', waarmee de uitvoerende kant van veel grotere waarde lijkt te zijn dan het beleidsvormende en toerustende aspect. Met de nadruk op deze uitvoerende kant van het ambt verdwijnt de geestelijke bron en oorsprong van het ambt. Bovendien blijft zo onduidelijk wat de plaats van de diaken is in relatie tot 'diaconaat'. Immers, 'diaconaat' is taak en opdracht voor de hele gemeente. Diakenen kunnen en mogen die taak niet overnemen, wat dreigt als diakenen slechts 'doeners' blijven.

3.4 Diaconale uitstraling

De kerk is een gemeenschap van gelovigen die zich door de liefde van God in Jezus Christus verlost weten. Gedragen door de liefde van God wordt de kerk geroepen om werken van barmhartigheid (bewogen met het lot van de naaste, de ander) en gerechtigheid (eerlijk, trouw, bijstand, deugd) te doen. Deze Bijbelse liefdedienst is het hart van het diaconaat.

Dat stempelt dus, als het goed is, ook de uitstraling van de kerk in de lokale omgevingen en bredere samenleving. De presentie van de kerk moet een diaconale presentie zijn: vanuit de christelijke roeping om dienstbaar te zijn binnen het perspectief van Gods reddende liefde in Christus (Joh. 3:17, Marc 10: 45). Wij moeten ons licht laten schijnen voor de mensen "opdat zij uw goede werken zien en uw Vader verheerlijken (Matth. 5:16). De 'mensen' dat zijn onze naasten: goed doen voor allen, inclusief

buurtgenoten, vreemdelingen en verre naasten (Gal. 6:10)³⁰.

In toenemende mate is het effectiever dat in een breder en georganiseerd verband te doen omdat de problemen te omvangrijk en/of te gecompliceerd of te langdurig zijn. Of juist om invloed voor verandering uit te kunnen oefenen in politiek of maatschappij.

Diaconaat is in opdracht en met volmacht van Christus Hem navolgen in het van harte op elkaar betrokken zijn en zo elkaar wederzijds helpen, dienen, bijstaan en voor elkaars recht opkomen. Dit geldt zowel dichtbij als ver weg, in het bijzonder t.a.v. hen die geen helper hebben, opdat het koningschap van God daadwerkelijk gestalte krijgt door het leven van gemeenteleden afzonderlijk en als gemeente samen, zowel in de kerk als in de samenleving³¹

3.5 Kerk en diaconaat

De ontwikkelingen in onze maatschappij hebben invloed op het kerkelijk besef van gemeenteleden. Zij zoeken steeds minder naar een kerkverband maar wel naar een lokale gemeente waar zij zich bij thuis voelen en waarvan ze niet zozeer uit traditie lid worden. Ze kiezen bewust voor zo'n lokale gemeente om hun eigen 'kernwaarden en overtuigingen' vorm te geven. De orthodoxe(re) kerken hebben met een toenemende terugloop te maken, kerkverlating, verwereldlijking, negatieve groei, vergrijzing, en afnemende betrokkenheid. Lasten nemen toe en ambtsdragers zijn steeds minder beschikbaar. Tegelijk winnen geloofsgemeenschappen met een op het oog 'lossere' structuur aan invloed.

We dienen er rekening mee te houden dat in de nabije toekomst, naast de bestaande traditionele kerken eenvoudige, flexibele en veelkleurige gemeenschappen ontstaan. De huidige kerkvormen blijven zeker bestaan, maar worden onderdeel van een aanzienlijk veelkleuriger palet. Dat komt ook in levensstijlen en levenshouding tot uitdrukking. Vooral veel dertigers lijken behoefte te hebben aan aansprekende vormen en een persoonlijk georiënteerd aanbod, dat vooral praktisch, concreet en recht tot het hart moet zijn. De rol van de kerk als instituut heeft voor hen schijnbaar voor een groot deel afgedaan: hun eigen ervaring en authenticiteit telt.

In dat kader is het o.i. heel belangrijk dat we blijven zien dat diaconaat iets is van de hele gemeente. Het is de taak van een ieder die zichzelf bestempelt als volgeling van Christus Jezus. Binnen dat grote veld van 'diaconaat' mag de diaken (bege)leidend werkzaam zijn. Hij moet en mag het diaconaat organiseren en stimuleren. Maar het diaconaat gaat aan de diaken vooraf. De diaken bedenkt het niet. Omdat we als kerkleden gemakkelijk aan elkaar voorbij leven en omdat we snel geneigd zijn er vooral op te letten wat de kerk óns te bieden heeft, is het toch belangrijk er steeds weer op te wijzen dat een gemeente diaconaal hoort te zijn. In de gemeente komen we niet alleen om iets te halen. We komen er ook om iets bij te dragen, vgl. de reeds aangehaalde tekst uit Fil. 2:2-4.

Diaconaat heeft daarom te maken met

³⁰ Gebed in Zuid Afrika: God geef brood aan hen die honger hebben en honger naar gerechtigheid aan hen die brood hebben. Amen.

³¹ CGK, *Beleid op weg naar 2020*, januari 2014.

- het betoon van barmhartigheid met de zorg voor en hulp aan mensen in sociale en maatschappelijke knelsituaties;
- de beoefening van gerechtigheid vanuit de christelijke gemeenschap aan medegelovigen en aan medeburgers in de samenleving;

Doel hiervan is toename in liefde tot elkaar en alle mensen, zonder tegenprestatie.

Daaruit komt dan de vraag voort: Wat voor gemeenschap wil een gemeente zijn? Heeft ze een gemeenschappelijke identiteit en uitstraling? Biedt ze een voorbeeld van een menselijke samenleving die beter en hoopvoller is dan de consumerende wereld waarin zij leeft? Is zij een levensstijl gemeenschap gevormd door het evangelie of verdwijnt de persoonlijke betrokkenheid? Vragen die het functioneren van de hele gemeente aangaan. Vragen ook die aangeven dat het diaconaat raakvlakken heeft met alle andere geledingen van de gemeente.

Kennedy (2009) noemt dit de contrasterende gemeenschap, gericht op de kwaliteit van haar eigen bestaan. Een kerk die zondags bijeenkomt omdat het een gemeenschap is van mensen die op elkaar betrokken zijn met een gemeenschappelijke geloofsbelijdenis: wij geloven Waar het Woord verkondigd en gehoord wordt. Die contrasterende gemeenschap onderscheidt zich als een zorgende gemeenschap (zorg en liefde -> mantelzorg, vrijwilligerswerk) en door gastvrij te zijn. Gemeenschappen die actief en kritisch participeren in de samenleving ('counter publics'), als groepen die de wereld confronteren met haar ongerechtigheid. Met het scheppen van een nieuwe werkelijkheid. Want: "Wat onderscheidt leden van de gemeente van niet-leden? In hoeverre is er binnen de kerk sprake van een andere samenleving? Als een kerk te weinig onderscheidend is, dreigt de kerk ten onder te gaan in gelijkvormigheid met de cultuur en kun je jezelf afvragen of deze kerk nog wel toekomst heeft."

Gastvrijheid is niet iets dat de kerk er bij doet, het hoort fundamenteel bij haar wezen. Het is eerder een levensstijl dan een programma van activiteiten.³² Gastvrijheid is meer dan mensen uitnodigen voor de koffie. Gastvrijheid gaat om ruimte maken voor de ander. Ruimte aan de kapstok, in de boodschappentas, in je agenda en in je hart.³³

De kerk als herberg langs de weg van het leven, een plaats om op adem te komen, oases van rust. De kerk als herberg waar je de deuren open zet zonder de warmte te verliezen. De plaats voor vieren en rituelen, voor zoeken naar en vinden van God.

Christus boodschap is dat "de tijd aangebroken is, het koninkrijk van God is nabij" (Marc. 1:15). Nu al mogen we leven vanuit zijn overwinning. Toch is het koninkrijk ook iets van straks. Het volmaakte is nog niet gekomen. Daarom blijven we in de tussentijd God aanbidden en verheerlijken als dragers van Gods beeld in ons.

³² J. Hendriks (2002).

³³ J. Burger, ND, 9 maart 2012

3.6 Diaken en de wereld

De diaken leert de gemeenten niet alleen te kijken naar de direct omgeving, maar ook naar de grotere verbanden in de wereld. Daartoe is het noodzakelijk zicht te hebben op de actuele politieke en maatschappelijke ontwikkelingen en de gevolgen daarvan voor de uitoefening van barmhartigheid, gerechtigheid en rentmeesterschap in onze samenleving en daarbuiten. De daaruit voortvloeiende visie dient door hem omgezet te worden in beleids- en werkplannen voor kerkenraad en gemeente, waarbij hij in de uitwerking daarvan een rolmodel vervult en andere ambtsdragers opwekt datzelfde te doen zodat de gemeente (weer) diaconaal acteert en haar missionaire roeping verstaat tot eer van haar Here.

Maar de diaken beperkt zich niet alleen tot de Nederlandse samenleving en politiek. Hij heeft ook oog voor de wereld daarbuiten. Doordat de wereld in onze tijd 'veel kleiner' is geworden dan in het verleden acteert de diaken ook op het mondiale vlak om de gemeente ook daar de weg van barmhartigheid, gerechtigheid en rentmeesterschap te wijzen als onze kerken door haar internationale contacten hiermee geconfronteerd worden. Het zoeken van contacten of zelfs samenwerking met christelijke politieke partijen die ook op deze punten veel expertise kunnen inbrengen kan daarbij van belang zijn.

In dat kader verdient het bijzondere aanbeveling de lessen die geleerd worden door die contacten terug te vertellen naar de eigen gemeente. Juist dan blijkt vooral dat diaconaal 'geven' ook 'ontvangen' betekent.

Diaconale daden zijn een getuigenis van Gods reddende liefde. Dit kan tot uitdrukking komen door mantelzorg te ondersteunen, vrijwilligerswerk te begeleiden (kerk en caritas) maar ook door het initiëren en motiveren van georganiseerde hulp in de nabije (zoals HiP, Present, SHM) en verdere samenleving (Tear, IJM, Micha Campaigne, e.d.).³⁴

3.7 Diaken en leidinggeven

Tenslotte geeft het recente onderzoeksrapport "Leidinggeven aan Liefdewerk" een aantal belangrijke conclusies en aanbevelingen over het werk van diakenen weer³⁵:

- In de praktijk van het kerkelijk leven heeft het diakenambt een ander gewicht dan het ambt van ouderling. Dit komt de positionering van het diaconaal werk in de gemeente niet ten goede.
- Gezien vanuit het concept van de diaconale gemeente is het wenselijk dat diakenen een leidinggevende en toerustende functie vervullen. In de praktijk blijkt dat kerkleden een diaconale gemeente zien als een gemeenschap waar wordt omgezien naar elkaar, met name intern. De rol van de diakenen als de leidinggevers van de diaconale gemeente is niet duidelijk.
- Diakenen zijn het meest actief met het signaleren en uitvoeren en minder met toerusten en samenwerken. In de praktijk blijkt dat diakenen vaak zelf de hulp verlenen in de kerkelijke gemeente.

³⁴ *Integral Mission*: Chris Wright roept op om de afgoderij van macht en trots, populariteit en rijkdom in te ruilen voor een nederig, integer en eenvoudig geloof in Jezus Christus. 'Niet belemmeringen van buiten, maar de levensstijl van Gods eigen volk vormt de grootste hindernis voor de zending'. *Integral mission* heeft allereerst te maken met de integriteit van de kerk. Is zij consistent in wat zij verkondigt en wat zij is? Het getuigenis van de lijdende kerk stelt vragen bij de wijze waarop wij het geloof praktiseren in onze liberale samenlevingen. (*Cape Town Commitment*, De kerk van Christus terugroepen tot nederigheid, integriteit en eenvoud, p. 44)

³⁵ Roorda-Lukkien, C, e.a. (2008), *Leiding geven aan liefdewerk*, pp. 7 t/m 10

- Hoewel diakenen aangeven dat zij de gemeente diaconaal toerusten, voelen kerkleden zich niet altijd door diakenen aangesproken om binnen de kerk diaconaal actief zijn.
- In de praktijk blijkt dat een deel van de kerkleden geen diaconaal huisbezoek ontvangt. Dit hangt samen met het feit dat diakenen vooral kerkleden met problemen bezoeken.
- De toerusting van kerkleden gericht op de samenleving wordt door diakenen en kerkleden verschillend ervaren. Hoewel diakenen aangeven dat zij deze taak uitvoeren, voelen kerkleden zich niet altijd door diakenen aangesproken om buiten de kerk diaconaal actief te zijn.
- Opvallend is dat diakenen interrelationele kwaliteiten belangrijker vinden dan de meer bestuurlijke kwaliteiten.
- In het kader van de Wmo hebben diakenen en diaconieën specifieke competenties nodig voor specifieke taken. Deze specifieke competenties zijn voor een deel nieuw en kunnen niet vanuit de bestaande worden ontwikkeld.
- Niet duidelijk is op welke manier plaatselijk diaconaal werk kan worden afgestemd in het kader van de Wmo.

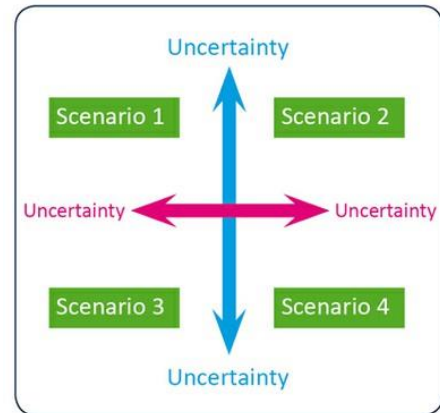
4. Bepalende factoren

4.1 Kritische onzekerheden

In hoofdstuk 1 hebben we het (toekomstige) plaatje geschilderd van de ontwikkelingen in de samenleving en in hoofdstuk 2 dat van de interne ontwikkelingen in onze kerken. Welke factoren daarin zullen van invloed zijn op de toekomstige ontwikkeling van het diaconaat?

We identificeren de volgende potentiële factoren:

1. *Marginalisering van het diakenambt:*
 - a) Diakenen behoren volgens de KO(2012) van de GKv niet meer tot de kerkenraad (breed). Ambtelijk overleg loop daarmee een groot risico te vervlakken en langs elkaar heen te werken. Dit speelt niet in die mate in de CGK en NGK.
 - b) Dit vergroot de kans dat diakenen zich beperken tot alleen sociaal-maatschappelijke problemen waardoor het bouwen aan een diaconale en diaconaal-missionaire gemeente uit het gezichtsveld verdwijnt.
 - c) De problemen waarmee diakenen te maken krijgen nemen sterk toe. Het is de vraag of diakenen daar voldoende structureel en beleidsmatig mee om kunnen gaan.
2. *Diaconale gemeenten:*
 - a) De crux zal zijn of gemeenten in de complexe netwerksamenleving voluit diaconale gemeenten worden. De vraag is of diakenen (met anderen) voldoende bezieling kunnen opwekken en ondersteuning bieden zodat de gemeenten voluit dienende gemeenten gaan worden.
 - b) Woorden en daden van christenen behoren hetzelfde verhaal te vertellen van de liefde van God in Jezus Christus. Daar moeten gemeenten herkenbaar door zijn.
3. *Diaconaal-missionaire gemeenten:*
 - a) Er is nog onvoldoende aandacht voor het externe diaconaat. Een brede bezinning daarover is wenselijk en noodzakelijk om diakenen houvast te geven voor de vormgeving daarvan.
 - b) Diaconaal handelen buiten de gemeente heeft een missionaire dimensie waarbij Jezus Christus de bron en de motivatie vormt van het dienstbetoon; het goede doen en bewogen zijn met de medemens (Gal. 6 : 10).
 - c) Burgerlijke overheden doen een beroep op de publieke rol van kerken en christenen in de maatschappij (Wmo). Vanuit diaconaal perspectief is dit een belangrijke kans om als gemeente en gemeenteleden present en actief te zijn in de maatschappij. Wel dient daarbij de eigen identiteit van het diaconaat te worden bewaard.
4. *Duurzame samenleving:*
 - a) Diaconaat zorgt voor de bescherming van de zwakken en het zwakke. Bedreigde sociale verhoudingen dichtbij en veraf, door (pure) exploitatie bedreigde groepen en onderdrukte personen vormen het subject van diaconale barmhartigheid, waarbij het gaat om het recht van de armen.
 - b) Voor een christen zijn duurzaamheid en rechtvaardigheid geworteld in de liefde tot God, de naaste en het beheer van de schepping. Hier vindt hij zijn inspiratiebron.

- c) Met de oude manier van denken (materiele vooruitgang, groei) komen wij niet verder. Delen van gebruik, actief zijn op Marktplaats, minder te hechten aan bezit, zinvol en spaarzaam omgaan met de schepping die God ons als een cadeau schonk, maar wel met een opdracht: goede rentmeesters te zijn met gegeven goed.
- 5. *Complexe netwerksamenleving:*
 - a) De netwerksamenleving sluit uit en maakt deelname aan de samenleving moeilijker. Contacten zijn vluchtiger en vrijblijvender. Uitvallers uit de complexe netwerksamenleving zijn o.a. de nieuwe armen.
 - b) De netwerksamenleving sluit uit waar geen gezamenlijk front wordt gemaakt tegenover burgerlijke gemeenten en andere overheden. In toenemende mate is het effectiever problemen in de zorg en welzijn breder en in georganiseerd verband aan te pakken.
- 6. *Minder vrij besteedbaar inkomen:*
 - a) Een langere periode van economische achteruitgang en onzekerheid is waarschijnlijk, met een relatief hoge werkloosheid.
 - b) Armoede en schuldsaneringen nemen toe door sterk gestegen lasten en schulden en achterblijvende inkomsten.
 - c) Sterke toename van de uitgaven voor lokale diaconale zorg.
 - d) Organisaties sluiten minder of geen vaste arbeidscontracten meer af. De zelfstandig professional doet zijn intrede en werkt voor korte of langere tijd bij meerdere organisaties (normadic worker).
- 7. *Versobering van de zorg:*
 - a) Zelfs bij gelijkblijvende economische ontwikkelingen zal mede door de vergrijzing de zorgvraag sterk toenemen en de zorg versoberen om de sterk stijgende kosten te compenseren.
 - b) Het zorgaanbod zal onpersoonlijker worden door gebrek aan voldoende personeel en door de invloed van zorg op (internet) afstand.
 - c) Zolang mogelijk thuis kunnen blijven wonen, ook als zorg en ondersteuning hard nodig is, zal het uiterste vergen van vrijwilligers en mantelzorgers vanuit de kerk.
- 8. *Identiteitsgebonden zorg:*
 - a) Landelijk werkende identiteitsgebonden zorgverleners moeten samenwerken om plaatselijk ketenzorg aan te kunnen bieden om enige kans te maken aan gemeentelijke Wmo-aanbestedingen mee te mogen bieden.
 - b) De uitvoering van de Wmo wetgeving kan er toe leiden dat de aanbieders van identiteits-gebonden zorg nog maar beperkt toegang tot de lokale zorgloketten krijgen.

4.2 Mate van onzekerheid

Op basis van de trendgegevens uit de bijlagen, en wat we in de voorgaande hoofdstukken omschreven hebben komen we tot het volgende overzicht (tabel 2) van verschijnselen en mogelijkheden met een bepaalde mate van onzekerheid gedurende 2013 tot 2020. Deze factoren kunnen we meenemen bij het bepalen van de scenario's en beleidskeuzes.

Vrij zeker	Beperkt zeker	Redelijk onzeker
<i>Afname van het aantal gemeenteleden met gemiddeld 20% tot 2020</i>	<i>Lager vrij besteedbaar inkomen gedurende een langere periode</i>	<i>Langdurige economische recessie</i>
<i>Sterke toename van de kerkelijke lasten, inclusief diaconale lasten</i>	<i>Economische groeistagnatie</i>	<i>Overheidsbeleid in de zorg- en welzijnssector volledig bepaald door marktwerking</i>
<i>Sterke vergrijzing in de kerk (2x zo veel ouderen (>65 jr) dan jongeren (<25 jr) in 2020</i>	<i>Diaconaat in de sociale omgeving komt redelijk van de grond</i>	<i>Kerken voelen zich 'eigenaar' van maatschappelijke problemen</i>
<i>Identiteitsgebonden zorgverlening kalfst sterk af</i>	<i>Versobering van de zorgverlening</i>	<i>Tegen 2020 is de meerderheid van de gemeenten diaconale gemeenten</i>
<i>Hogere zorglasten bij toenemende zorgbehoefte</i>	<i>Zelfredzaamheid werkt maar beperkt</i>	<i>'Communities' als kleine kerkelijke netwerken</i>
<i>Regelmatig, op maat gesneden regionale of lokale diaconale toerusting aangevuld met interactieve internet-ondersteuning</i>	<i>Diaoogle 3.0³⁶: interactieve diaconale zoekmachine voor alle diaconale vragen incl. online expert netwerk-support.</i>	<i>Ketenzorg o.b.v. decentrale zelfsturende teams in de nulde- en eerste-lijnzorg met kerken als partners (Buurtzorg-model)</i>
<i>Volledige programmatische diaconale samenwerking tussen CGK, NGK en GKv</i>	<i>Verminderde beschikbaarheid van vrijwilligers en mantelzorgers in de kerk</i>	<i>De diaconale gemeente heeft duurzaamheid en gerechtigheid geïntegreerd in haar zijn en handelen.</i>

Tabel 2

³⁶ Wikipedia versie voor het diaconaat, zoals bijv.: <http://www.ikzoekchristelijkehulp.nl/>

5. Kansen en bedreigingen

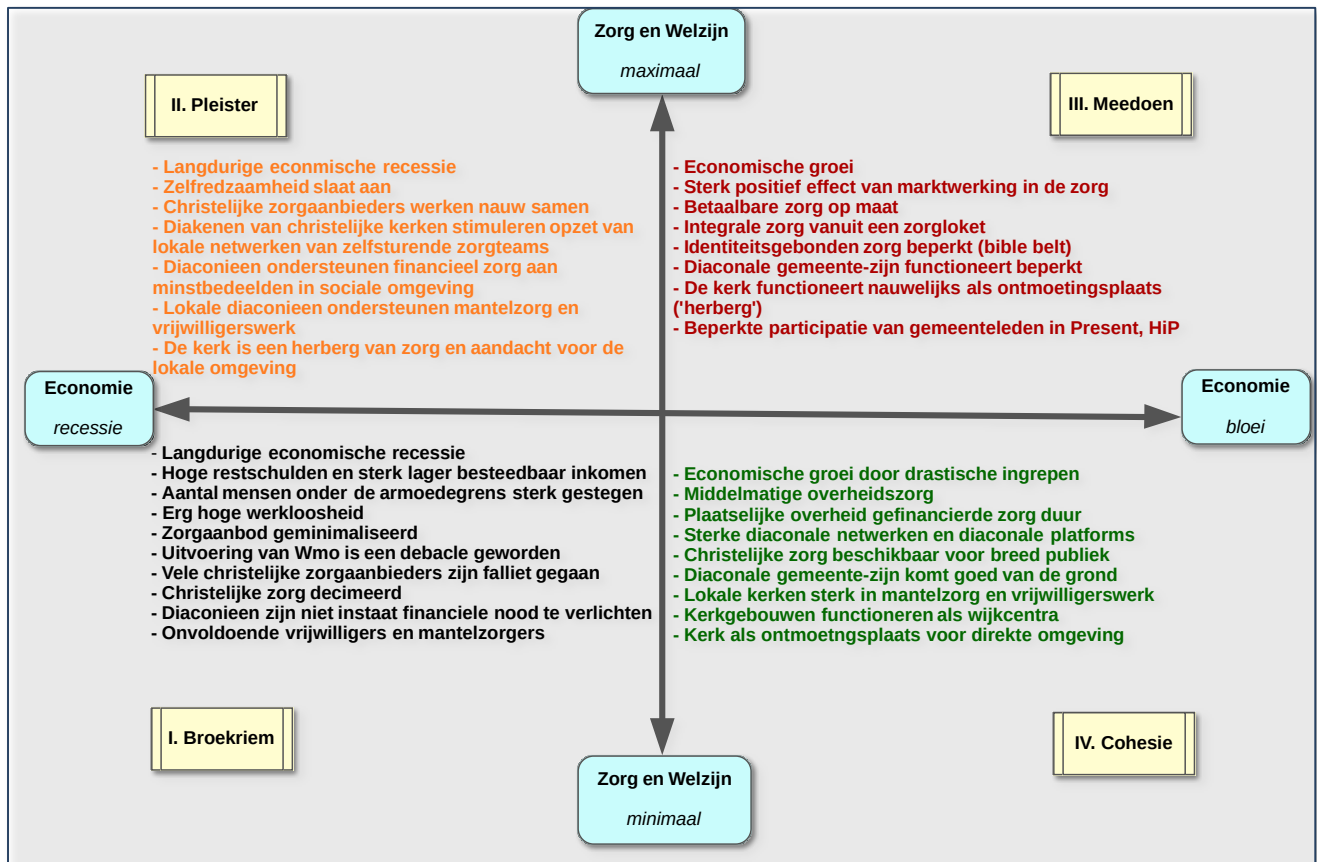
Hoofdstuk 2 en 3 bepaalden ons bij de factoren die van grote invloed kunnen zijn op de diaconale gemeente en het diaconaat. In dit hoofdstuk gaan we na welke bedreiging dit geeft, maar ook welke kansen dit biedt.

	Nuttig	Schadelijk
Intern	Sterke punten: - Gemeenten hebben de potentie in zich diaconale gemeenten te worden; - Gemeenten hebben de potentie in zich een contrasterende gemeenschap te zijn; - Er zit veel potentie onder de babyboom generatie voor deskundige ondersteuning van diaconieën (netwerk van deskundigen). - De diaconale bureaus/steunpunten zijn een belangrijke inspiratiebron voor het diaconaat van de kerken.	Zwakke punten: - Tanend diaconaal bewustzijn onder diakenen; - Miskennen van de volwaardigheid van het diaconale ambt; - Beperkte knowhow bij diakenen voor het stimuleren van een diaconale gemeente; - Toenemende individualisering; - Toenemende vrijblijvendheid; - Diversiteit van diaconale problemen neemt toe; - Minder gevoelde noodzaak voor identiteitsgebonden hulpverlening of zorg.
Extern	Kansen: - Duurzaamheid en rechtvaardigheid zijn geworteld in de liefde tot God; - Wmo biedt kerkelijke gemeenten kansen als onderdeel van de civil society; - Toenemende samenwerkingsbereidheid tussen kerken (diaconale platforms); - Toenemende bereikbaarheid via sociale media; (Goedkope) zorg op afstand is mogelijk (e-health, e-care); - Christelijke zorg als meerwaarde; - Lokale christelijke zorgverlening is mogelijk met gebruikmaking van innovatieve modellen zoals het Buurtzorg Nederland model (zelfsturende regionale teams) - Missionair-diaconaal elan van gemeenteleden neemt toe.	Bedreigingen: - De complexe netwerksamenleving sluit mensen uit; - Afnemende sociale cohesie door de lossere verbanden van de netwerksamenleving; - Toenemende individualisering; - Wmo zal een zwaarder beroep doen op de inzet van mensen als vrijwilliger en mantelzorger - Diaconieën zijn (nog) onvoldoende in staat samenwerkingsverbanden aan te gaan of in stand te houden (diaconaal platform, Wmo platform, SHM, e.d.); - Lange periode van economische recessie en onzekerheid; - Sterke versobering van de zorgverlening bij een stijgende zorgvraag; - Identiteitsgebonden zorg in de gevarenzone.

Tabel 3 Kansen en bedreigingen

6. Scenario's

Ondanks dat nog veel onduidelijk is, zijn er wel een aantal mogelijke ontwikkelingsrichtingen aan te geven voor de nabije toekomst. Wat we op voorhand niet weten is welke richting de meest waarschijnlijke is. Door echter een aantal sterk verschillende richtingen te schetsen kunnen we er wel iets meer grip op krijgen. We kiezen dan het scenario met de daarbij behorende strategieën dat op dit moment het meest waarschijnlijk wordt geacht voor de nabije toekomst. Verandert de situatie in de toekomst sterk van het eerst gekozen scenario dan kies je voor een van de andere scenario's, en de daarbij horende strategieën en maatregelen, die op dat moment het meest waarschijnlijk worden geacht, etc.

Figuur 2 Vier scenario's

- 1) Het is mogelijk dat de economische situatie (recessie of bloei) in de komende 7 – 10 jaar van doorslaggevend betekenis kan zijn op de samenleving en daarmee op het werk van diakenen en de plaats van de diaconale gemeente in de samenleving.
- 2) Een tweede doorslaggevende externe factor is de mate van zorgverlening in de toekomst door de overheid (zeer beperkt of uitgebreid).
- 3) Een derde bepalende factor is in hoeverre er in de toekomst (nog) sprake zal zijn van sociale cohesie³⁷ als het gaat om het omzien naar elkaar in bijvoorbeeld vrijwilligerswerk en mantelzorg in de samenleving. Figuur 2 geeft deze drie aspecten weer.

Op basis van deze drie factoren stellen we vier scenario's voor die wij tot de mogelijkheden rekenen. Elk van de vier denkbare scenario omschrijft de situatie als zijnde in het jaar 2020.

6.1 Scenario I: Broekriem

De economische crisis uit de periode 2008 – 2012 is in Europa omgeslagen in een langdurige economische recessie. Nederland behoort tot de achterblijvers in de ontwikkelingen. Niet alleen is de waarde van koophuizen langdurig laag gebleven (t.o.v. 2007), velen bleven met zware hypothecaire restschulden zitten bij verplichte verhuizing. De hoge werkloosheid, die in 2014 boven de 750.000 personen kwam, is nauwelijks verminderd. Het grote aantal mensen onder de armoedegrens is blijvend hoog. Zware bezuinigingen op de zorg hebben de zorgverlening teruggeworpen tot minimale voorzieningen. De uitvoering van de Wmo is een debacle geworden. Marktwerving in de zorg bleek duidelijk een brug te ver. Zelfredzaamheid was een irreëel ideaal gestoeld op de z.g. maakbaarheid van de samenleving, en misschien nog wel veel meer op het verwachte kostenvoordeel. Er zijn onvoldoende mensen beschikbaar die vrijwillig hand en spandiensten willen en kunnen verlenen voor zorgbehoeftigen en personen ruim boven de 80 jaar die niet naar oudedagsvoorzieningen zoals verzorgingshuizen kunnen.

Helaas werden identiteitsgebonden zorginstellingen steeds minder bij de jaarlijkse zorgaanbestedingen van gemeenten geselecteerd. Vele christelijke zorginstellingen werden gedecimeerd, gingen samen met neutrale organisaties of moesten hun deuren sluiten. Ze waren niet opgewassen tegen de zorginkoopmacht van de plaatselijke overheid. Alleen op de bijbelgordel weet men zich nog een beetje te handhaven.

³⁷ Sociale cohesie: de betrokkenheid van mensen onderling, bij maatschappelijke organisaties, andere sociale verbanden en bij de samenleving als geheel; 'kleefkracht'. Betrokkenheid bij de omgeving staat centraal, zowel in gedrag als in beleving.

- Op microniveau zien we sociale cohesie binnen het gezin, de familie, de vriendenkring.
- Op mesoniveau bestaat sociale cohesie binnen verenigingen, kerkgenootschappen, netwerken, e.d.
- Op het niveau van de samenleving: men identificeert zich met elkaar en/of voelt zich verbonden.

Organisaties en instellingen die traditioneel geënt zijn op veel face-to-face contacten tussen de leden zoals kerken en politieke partijen hebben tegenwoordig met tegenwind te kampen. Er zijn maatschappelijke processen werkzaam zoals secularisatie, individualisering, rationalisering en informatisering, die de sociale samenhang op z'n minst minder vanzelfsprekend maken. De essentie van deze sociale veranderingen is dat mensen meer zelf keuzes moeten maken en daarbij minder kunnen terugvallen op allerlei formele en informele dienstverlenende maatschappelijke organisaties. (SCP, Sociale cohesie en sociale infrastructuur, 2002).

6.2 Scenario II: Pleister

Diakenen zijn in 2014/2015, gesteund door de diaconale bureaus, voortvarend gestart met de toerusting van gemeenten om meer diaconale gemeenten te worden. Daarin zijn ze in de tijd daarna redelijk goed geslaagd en hebben daarvoor voldoende draagvlak gecreëerd. Plaatselijke diaconieën hebben elkaar gevonden in het gemeenschappelijk aanpakken van lokale zorg- en aandachtproblemen. Zij worden daarbij ondersteund door een landelijk netwerk van ervaringsdeskundigen. Diaconieën zijn sterk betrokken bij lokale diaconale platforms voor het opzetten van netwerken vrijwilligers voor de dagelijkse zorg van hulpbehoevenden binnen en buiten de kerk.

Helaas zijn diakenen niet of nauwelijks in staat de financiële nood van haar gemeenteleden te lenigen. Velen kampen met hoge schulden. Het teruglopende ledental en het sterk verminderde vrij besteedbaar inkomen van gemeenteleden doen de diaconale financiën opdrogen.

Een ruim aantal plaatselijke diaconieën werken samen met belangenorganisaties als Present en Hip in goed gecoördineerde buurtprojecten. Kerken hebben hun deuren geopend voor buurtbewoners om die te ondersteunen, zorg te verlenen waar nodig, en hen met (deskundige) raad en daad bij te staan.

Vele zorgprofessionals (ZPers) vestigen zich als zelfstandigen of sluiten zich aan bij kleine zogenaamde zelfsturende teams, zoals Buurtzorg Nederland. Cliënten betalen de consulten zelf, zij het tegen veel lagere tarieven.

Diakenen hebben meer oog gekregen voor de positieve uitwerking van het opzetten van sociale netwerken. Diaconieën vervullen daarin een coördinerende rol. Cliënten van zorginstellingen, die kiezen voor christelijke zorg, worden ondersteund door vrijwilligers uit de kerken. Afhankelijk van de zorgbehoefte ontvangen cliënten passende hulp van vrijwilligers en professionele hulpverleners. De zorgverleners coachen de vrijwilligers en geven hen regelmatig trainingen.

6.3 Scenario III: Meedoen

De economische situatie is na een recessieperiode van 2012 - 2014 weer verbeterd. De economie is sterk uit het dal opgeklommen. Het vertrouwen in de financiële wereld is hersteld. De huizenmarkt is na de dip van 2010-2014 weer redelijk snel vlot getrokken door voortvarende overheidsmaatregelen. Er is nu (2020) zelfs sprake van een economische groeiperiode.

Was in de periode 2011-2014 de zogenaamde marktwerking in de zorg nog een zorgenkind, in de jaren daarna bleek het een gouden greep. Burgerlijke gemeenten hebben, zij het met ruime vertraging, de Wmo maatregelen succesvol ingevoerd. Het zelfredzaamheidprincipe van de Wmo werkt voor een groot deel. Zorgaanbieders luisteren goed naar de zorgbehoefte van de individuele burger en leveren zorg op maat zonder dat het met te hoge kosten gepaard gaat. Zij bieden integrale zorg, d.w.z. op elkaar aangepaste zorg vanuit één zorgloket van de burgerlijke overheid. Identiteitsgebonden zorg

heeft zich voornamelijk in de bijbelgordel weten te handhaven. In de overige plaatsen is de goed georganiseerde zorg vast in handen van de lokale overheid die daarmee mooie sier maakt.

In tegenstelling tot de periode voor 2014 heeft het Wmo thema 'Meedoen' een snaar geraakt in de samenleving. Terug naar de menselijke maat.

6.4 Scenario IV: Cohesie

Terugkijkend kunnen we constateren dat de recessie van 2012-2014 langzaam omgebogen is naar economische groei. Die economische groei is de resultante van drastische ingrepen in de publieke uitgaven en de zorgkosten. De AWBZ is sterk afgeslankt opgegaan in de Wmo. Alle zorg- en werkvoorzieningen worden door de burgerlijke gemeente bepaald en ingekocht. Tot op hoge leeftijd thuis blijven wonen is nu standaard, terwijl huishoudelijke hulp alleen tegen ruime bijbetaling beschikbaar is. Het zorgniveau van de overheid blijft op een middelmatig niveau.

Door de nog relatief hoge werkloosheid is het aantal vrijwilligers en mantelzorgers nog steeds groot. Diakenen weten via een uitgekiend meerjarenbeleid en de ondersteuning van een uitgebreid diaconaal netwerk het diaconaal gemeente-zijn goed te stimuleren en bij te dragen aan de sociale cohesie, een gevoel van gemeenschapszin. Iets voor een ander over hebben zonder dat je daar iets voor terugvraagt. Samen met organisaties als Tijd-VoorActie weten zij jonge mensen te motiveren actief betrokken te zijn in diaconale netwerken en in onze directe sociale leefomgeving.

Lokale kerken nemen gezamenlijk de mantelzorg en vrijwilligerswerk in eigen hand onder coördinatie van diaconale platforms. Kerkgebouwen fungeren als wijkcentra en zijn een ontmoetingsplaats voor de directe sociale omgeving. Ondanks de maar beperkte zorgvoorzieningen van de overheid zorgt de onderlinge zorg en aandacht voor een redelijke zorgvoorziening. Waarschijnlijk heeft een sterke samenwerking van plaatselijke kerken in een groot deel van Nederland op dit gebied mede voor een omslag in denken gezorgd. Het besef is duidelijk doorgedrongen dat de verzorgingsstaat, ook in afgeslankte vorm, niet alles kan oplossen.

7. Beleidsopties

7.1 Van scenario naar beleid

In hoofdstuk 6 hebben we een viertal scenario's geschetst die denkbaar zijn in de toekomst. Ondanks dat geen van de scenario's zeker is, of op die wijze zal verlopen, geeft het ons richting- en keuzegevoel. Scenario's helpen om niet alleen stil te staan bij de zaken die we momenteel zien of die we vanuit het verleden gewend zijn. Scenario's helpen ons bij het formuleren van diaconale beleidsopties en daaruit keuzes te maken. Een beleids optie die bij meerdere scenario's past is robuuster dan één die maar voor één van de vier scenario's van toepassing is.

We kiezen voor het scenario dat we momenteel het meest waarschijnlijk achten en houden bij ons beleid rekening met de ontwikkelingen die in dat scenario geschetst zijn. Blijkt in de nabije toekomst dat een ander scenario waarschijnlijker wordt, dan zullen we ons beleid aanpassen aan de ontwikkelingen die bij dat scenario horen. Het voordeel van de geformuleerde scenario's is dat we ons al tijdig op toekomstige ontwikkelingen kunnen voorbereiden.

Over sommige ontwikkelingen kunnen we met vrij redelijke zekerheid wat zeggen, over andere ontwikkelingen zijn we wat minder zeker. De hoofdstukken 3, 4 en 5 geven zicht op zaken die we mee kunnen nemen in onze beleidsvorming voor meerdere jaren.

7.2 Beleidsopties

Wat we op voorhand niet afdoende weten is welke richting de meest waarschijnlijke is. Duidelijk is dat de economische ontwikkeling, zorgversobering, de netwerksamenleving en de plaats van de diaconale gemeente van doorslaggevende betekenis kan zijn voor de komende 7 – 10 jaar.

7.2.1 Opbouw diaconale gemeente

Diaconaat is iets van de hele gemeente, een taak van alle volgelingen van Jezus. Een aantrekkelijke en missionaire gemeenschap investeert in de kwaliteit van het gemeentelven in het doorgeven van de liefde van Christus aan elkaar en in de onderlinge omgang met elkaar.

De lossere verbanden van de netwerksamenleving kunnen echter in toenemende mate een negatief effect hebben op de sociale cohesie binnen de gemeenten. Willen we de impact van deze ontwikkelingen binnen onze kerkelijke gemeenschappen keren dan zal er hard aan vorming gewerkt moeten worden. In alle 4 scenario's speelt de opbouw van de diaconale gemeente, zowel in zijn interne als externe gerichtheid, een belangrijke rol. In economisch zwaardere tijden (scenario 1 en 3) speelt dit nog sterker mee omdat de zorg van de overheid zal minimaliseren.

Dat wat we onder diaconale gemeente verstaan (hoofdstuk 3) komt in de kerken helaas nog beperkt van de grond. Dit heeft, in relatie tot het diaconaat, een aantal oorzaken:

- a. Diaconaat is niet alleen de georganiseerde (kerkelijke) diaconale activiteiten, maar ook elk handelen waarin je een naaste betoont voor je naaste in het licht van Gods koninkrijk. Diaconaat is iets voor elke christen. Opzien naar God is omzien naar de ander.
- b. In de praktijk van het kerkelijk leven heeft het diakenambt een ander gewicht dan het ambt van ouderling. Dit komt de positionering van het diaconale werk in de gemeente en daarbuiten niet ten goede.

- c. Zowel de Bijbel als de kerkgeschiedenis kent de diacones als erkende functie in de kerk.³⁸ Wanneer het diakenambt is losgemaakt van regeertaken, is er geen Bijbels bezwaar om ook vrouwen te bevestigen in het ambt van diaken. Vanwege de veelheid aan gaven die de Heer in vrouwen aan de gemeente geeft, verdient deze stap sterke aanbeveling.

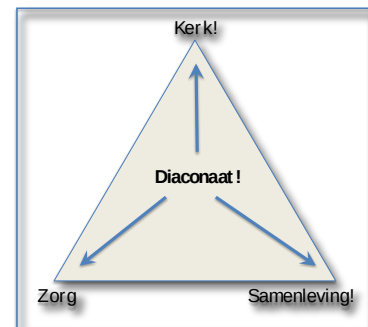
Wij voorzien dat het volgende noodzakelijk kan zijn:

- Gezien vanuit het concept van de diaconale gemeente is het wenselijk dat diakenen daarin een leidinggevende en toerustende functie vervullen. De gemeente is nog te weinig bewust van haar diaconale taak en verantwoordelijkheid, en hoe zij die kan invullen. De diaken loopt nog te veel zelf de gaatjes zo goed mogelijk te dichten.
- Een aanpassing van het competentieprofiel van diakenen waarin het leidende, stimulerende en toerustende functie centraal staan.
- Dat bij de talstelling van diakenen wordt omgezien naar gemeenteleden die in staat zijn de gemeente actief te betrekken bij de transformatie naar een diaconale gemeente.
- Aan bewustwording, visie en taakopvatting moet nog veel gebeuren om de diaconale praktijk dichter bij het Bijbelse beeld te brengen.
- Het is te overwegen diaconale zorg gerelateerd aan eenzaamheid, rouwverwerking, zorg voortkomende uit relatieproblemen, e.d. over te laten aan bv. vrouwelijke diaconale medewerkers.
- Diaconaat is een taak van heel de gemeente. Naast diakenen is het wenselijk een diaconaal team van kundige gemeenteleden te hebben die diakenen ondersteunen in de opbouw van het gemeentediaconaat.
- Het Diaconale Steunpunt (DS) en het Diaconaal Bureau (DB) aan te vullen met een team van deskundigen uit CGK/NGK/GKv (deskundigenpool), dat het diaconaat ondersteunt met het opzetten en begeleiden van regionale of diaconale teams voor het structureel ontwikkelen van diaconale gemeentevorming.
- DS en DB ontwikkelen toerustingsmateriaal voor de regionale diaconale teams waarmee zij de gemeenten kunnen ondersteunen in het proces naar diaconale gemeentevorming.

7.2.2 Diaconaal-missionair zijn

Gemeente van Christus kunnen een bron van licht en barmhartigheid zijn in de samenleving. Dat zal de samenleving mogelijk herkennen aan de uitstraling van liefde die met de daad wordt betoond. Diaconaal-missionair werk, dienend getuigen op de grens van kerk en samenleving is een van de grote uitdagingen voor de gemeente van Christus. Het is een opdracht die bedoeld is voor alle christenen om structureel op te komen voor de gemarginaliseerden in de samenleving. Diakenen zijn de eerst aangewezenen hier een leidende rol in te vervullen.

Diaconaal-missionair zijn ligt in het verlengde van de opbouw van de diaconale gemeente (7.2.1). In economisch zwaardere tijden (scenario 1 en 4) kunnen, bij sterk verminderde zorgverlening door de (lokale) overheid, de kerken een belangrijke diaconale rol vervullen in de samenleving.

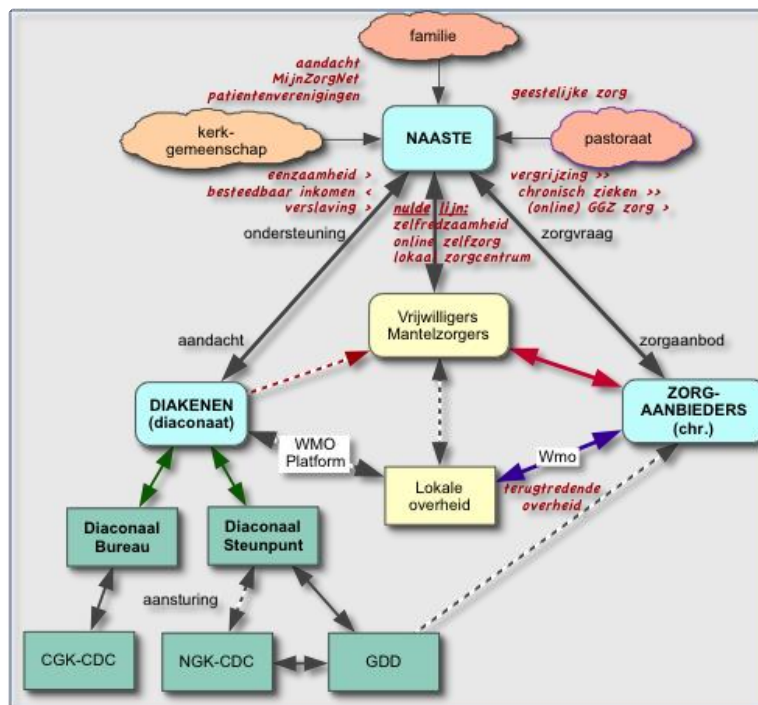

Figuur 2 : Diaconaat op het snijvlak van kerk, samenleving en zorg.

³⁸ Rom. 16, vgl. Luc. 8; Hand. 9; 1 Tim. 3; 1 Tim. 5; Tit. 2

Wij voorzien dat het volgende noodzakelijk kan zijn:

- De Wmo biedt kerken de mogelijkheid om gezamenlijk actief te zijn in de zorg en aandacht voor de lokale gemeenschap en wijk-gerichte initiatieven (figuur 3).
- Diaconieën kunnen door het oprichten van lokale diaconale platforms een stimulerende invloed uitoefenen op de uitvoering van het plaatselijke Wmo beleid.
- De diaconale bureaus, samen met een team van deskundigen (deskundigenpool), ondersteunen gezamenlijke plaatselijke diaconieën bij de opzet en instandhouding van de diaconale platforms.

- De diaconale bureaus, samen met een team van deskundigen, ondersteunen de diaconale platforms bij het opzetten van samenwerkingsverbanden en gezamenlijke projecten voor de lokale samenleving zoals het opzetten van schuldsanering (SHM projecten), buurtzorg (Present), individuele en gezinszorg (HiP, Krachtcentrale, SONO, Eleos), zorginstellingen (Leliezorg, Eleos) en dergelijke.

7.2.3 Diaconale krachtenbundeling

Diaconale bundeling van krachten past bij alle vier scenario's, maar in het bijzonder bij scenario 1 en 4. CGK, NGK en GKv hebben de laatste jaren goede ervaringen opgedaan met diaconale samenwerking met name op bureau- en deputatenniveau.³⁹ De drie christelijke kerken breiden hun diaconale ondersteuningsactiviteiten verder uit waardoor meer expertise en toerusting beschikbaar komt voor diakenen.

Wij voorzien dat het volgende noodzakelijk kan zijn:

- Deputaten en commissie diaconale toerusting van de drie gereformeerde kerken bundelen hun krachten en competenties in een Platform Diaconale Samenwerking (PDS).
- Het PDS ontwikkelt het gezamenlijk middellange termijnbeleid voor het diaconaat van deze kerken.
- Door de toenemende complexiteit van het diaconale werkterrein is regelmatige toerusting en training van diakenen essentieel. De diaconale bureaus zorgen gezamenlijk voor de toerusting van diakenen op het brede terrein van het diaconaat.
- Deze bureaus ontwikkelen en onderhouden een gezamenlijke website voor toerusting via e-learning en webinars (diaconale seminars via internet) om effectief met tijd en menskracht bezig te zijn.⁴⁰

³⁹ Dit heeft er toe geleid dat NGK en GKv werken vanuit één diaconaal steunpunt.

- e. De diaconale bureaus bieden diakenen interactieve toerusting via regionale toerustings-bijeenkomsten.

7.2.4 Christelijke zorg

De burgerlijke overheid bepaald welke zorginstellingen in aanmerking komen voor de zorgverlening aan de plaatselijke burgers. Wil lokale zorg van identiteitsgebonden zorginstellingen ook in de toekomst mogelijk blijven, dan is nauwe samenwerking tussen kerken en zorginstellingen op lokaal niveau noodzakelijk. De kerk als partner. Kerken moeten zich ervan bewust worden dat identiteitsgebonden zorg binnen 5-10 jaar voor een groot deel verdwenen kan zijn door de uitvoering van de Wmo wetgeving. Dit aspect past het beste bij scenario 1 en 2.

Wij voorzien dat het volgende noodzakelijk kan zijn:

- Nauwe samenwerking van alle kerken (diaconieën) in plaatselijke diaconale of Wmo platforms om sterker te staan tegenover de burgerlijke overheid bij de beleidsbepaling van lokale zorgverlening.
- Op zowel landelijk als regionaal niveau is nauwe samenwerking tussen christelijke zorginstellingen en het diaconaat noodzakelijk.
- Op het niveau van besturen is de band tussen kerk en christelijke zorg- en welzijnsinstellingen, in de persoon van deskundige gemeenteleden, wenselijk zodat de kerken direct betrokken zijn als 'beïnvloeders' bij toekomstige ontwikkelingen in de zorg.⁴¹
- Het is noodzakelijk om op korte termijn na te denken over alternatieve vormen van zorgverlening, zoals christelijke zelfsturende zorgteams voor buurt- en thuiszorg⁴².

7.2.5 Duurzaamheid

Als rentmeesters van God dienen we zuinig te zijn op het gebruik van de aarde. Diakenen kunnen zich inspannen voor duurzaam gebruik door te werken aan bewustwording en actieve inzet. Daarom dienen duurzaamheid en gerechtigheid een plaats te krijgen in het diaconaat van gemeenteleden. Scenario 2.

Wij voorzien dat het volgende noodzakelijk kan zijn:

- Diakenen kunnen een stimulerende, bewustmakende en voorwaardenscheppende rol vervullen om gemeenteleden te motiveren en handvatten te geven om duurzaam en rechtvaardig te leven.
- De diaconale bureaus kunnen direct of via een team van deskundige gemeenteleden een sturende rol vervullen binnen FairClimate, Faire Naaste, Micha Nederland, Tear, WorldVision en dergelijke.

7.2.6 Rechtvaardig zijn

Wereldwijd lijden talloze mensen door armoede, onrecht en uitbuiting van de schepping. Terwijl de Bijbel ons nadrukkelijk oproept om goed en recht te doen. Najagen van gerechtigheid is onlosmakelijk verbonden met de komst van dat Koninkrijk van God waaraan zending en diaconaat hun taak ontlenden.

Dit past het beste bij scenario's 2 en 4.

Wij voorzien dat het volgende noodzakelijk kan zijn:

⁴⁰ Diaconale samenwerking kan leiden tot de ontwikkeling van o.a. diacoogle 3.0: een gericht diaconaal zoekstelsel van globaal naar specifiek en een verbinding met een netwerk van deskundigen.

⁴¹ Als voorbeeld kan dienen dat leden van de CGK deelnemen in het bestuur van Micha Nederland, en een lid van het GDD bestuurslid is van Stichting Hulpmaatje

⁴² Voorbeeld: Buurtzorg Nederland (<http://www.buurtzorgnederland.com/Over%20Buurtzorg/>),

- a. Ontwikkelen van gezamenlijk activiteiten In een netwerk van kerken om armen en stemlozen, dichtbij en veraf in deze wereld, een krachtige stem te geven tegen uitbuiting en onrecht. Micha Nederland vormt een verband waarmee dit mogelijk is.
- b. Micha Nederland ontwikkelt materiaal voor kerken en geeft cursussen waarmee structurele aandacht in gemeenten voor de naaste veraf en dichtbij mogelijk wordt gemaakt.

8. PDS beleid 2020

De taak van Diaconaal Deputaten (CGK), het Generaal Diaconaal Deputaatschap (GKv) en de Centraal Diaconaal Commissie (NGK) verenigt in het PDS is om kerken en diaconieën te adviseren op het brede terrein van het diaconaat. Zij functioneren als denktank voor de ontwikkeling van toekomstig beleid op het gebied van het diaconaat en de diaconale gemeente. Dit komt tot uitdrukking in visieontwikkeling, bewustmaken, theologische reflectie en in een verschil maken. Daarbij ondersteunt zij, en geven leiding aan het Diaconaal Bureau (DB) en het Diaconaal Steunpunt (DS).

Qua scenario's achten we vanuit de situatie van 2012/2013 scenario 1 en 4 voor de komende jaren het meest waarschijnlijk. De opbouw van de diaconale gemeente, diaconaal-missionair zijn en bundeling van diaconale krachten is daarbij het meest relevant. In de periode 2015/2016 evalueren we de situatie opnieuw om vast te stellen in hoeverre scenario 2 of 3 (sterk verbeterde economie) in zicht komt.

Het volgende stappenplan geeft de te nemen stappen en beslissingen weer voor de periode tot 2020 waarbij uiteraard het plan na 2015 opnieuw geijkt moet worden aan de te verwachten actualiteit.

8.1. Stappenplan

8.1.1 2013-2014

- a. Bevorderen van de gelijkwaardigheid van de ambten en dit, waar mogelijk, te verankeren in officiële kerkelijke stukken. Daarbij vooral te onderstrepen dat de diaken naast doener met name toeruster en stimulator is.
- b. Het beleid is erop gericht de kosten voor gereformeerde zorg zoveel mogelijk door eigen leden, dan wel vanuit de algemene middelen te laten bekostigen. Diaconale steunverlening aan christelijke zorginstellingen vindt in principe alleen op projectbasis plaats. Dit zal als effect hebben dat de totale quota ondersteuning (GKv) voor de bestaande diaconale organisaties te verminderen. Daarnaast evalueren we de effecten van de komende zorgversobering en de uitwerking van de lokalisering van de zorgverlening en de mogelijke consequenties voor de diaconale gemeenten.
- c. We gaan ons oriënteren op de effecten van de netwerksamenleving en de veranderende sociaaleconomische situatie op het diaconaat en de diaconale gemeente. We zullen daarbij deskundigen inschakelen om, mede door praktijkgericht onderzoek, invulling te geven aan de essentie en rol van de diaconale gemeente, diaconale bewustwording, het bevorderen van sociale cohesie en het daadwerkelijk omzien naar elkaar en naar de naaste in de samenleving. Waar mogelijk zal gebruik gemaakt worden van de knowhow van het Praktijkcentrum, Zwolle.
- d. We gaan samenwerkingsverbanden aan om de ondersteuning van het diaconaat en het missionair-diaconaal handelen meer body te geven. Daartoe behoort een zo nauw mogelijke diaconale samenwerking tussen NGK, CGK en GKv op zowel bestuurlijk als uitvoerend niveau. Daarbij oriënteren we ons op organisaties zoals SHM, Micha Nederland, Stichting Present en HIP, Tear, Nederland Zoekt⁴³ en dergelijke. Hierbij gaat het vooral om bestuurlijke relaties.

⁴³ Diaconale activiteiten in de wijk, zoals het project "Assen bloeit": Mensen doen niet alleen samen een acti elkaar een dienende gemeenschap die zorg draagt voor armen, weduwen en wezen: kwetsbare groepen in de samenleving. De samenstelling van de groepen kan divers zijn: van jong tot oud, van laag tot hoog opgeleid." Kenmerkend is vooral het werken met groepen van maximaal vijftig personen en het willen aansluiten bij de zoektocht van mensen, om van daaruit een verbinding te leggen met

Geen top-down benadering, maar het delen van kennis en ervaring die van onderop ontstaat.

- e. De toenemende diaconale ondersteuning aan de kerken maken de spilfunctie van het DS en DB redelijk kwetsbaar. Maatregelen zijn nodig om die kwetsbaarheid duidelijk te verminderen. In deze periode dienen tenminste 3 deskundigenpools operationeel te zijn ter ondersteuning van lokale diaconieën (bv. opzetten lokale samenwerkingsplatforms, inzet werklozen, schuldhulpverlening).
- f. Naast voldoende fte's, is er een adequaat netwerk van deskundigen nodig die diakenen van de gereformeerde kerken ondersteunen bij de opzet van diaconale of Wmo platforms en lokale samenwerkingsprojecten met SHM, Hip, Present en de Eigen Kracht Centrale. In deze periode dienen minstens 20% van alle diaconieën samen te werken in diaconale platforms.
- g. Aanzet maken tot het stimuleren van alternatieve vormen van zorgverlening, zoals christelijke zelfsturende zorgteams voor buurt- en thuiszorg, en het opzetten van vrijwilligersnetwerken en de structurele inzet van diaconale medewerkers.
- h. Toerusting van diakenen –algemeen en op specifieke terreinen- vormt een essentiële verantwoordelijkheid voor de diaconale bureaus in samenwerking met andere deskundigen. Het gebruik van o.a. e-learning en webseminars als toerustingshulpmiddel dienen opgestart te worden.

8.1.2 2015-2017

- a. Bevorderen van een zekere professionalisering van het diaconaat door meer beleidsmatig werken, het ontwikkelen van visie en het stimuleren van het opzetten van lokale netwerken.
- b. Zo'n 80% van alle diaconieën moet directe toegang hebben tot deskundige schuldhulpverlening.
- c. Lokaal implementeren van het ontwikkelde beleid op het diaconaal-missionair gemeente-zijn met de daarbij behorende instrumenten.
- d. Een actief jeugdbeleid vormt een integraal onderdeel van het jeugddiaconaat van lokale diaconieën. Daarbij zal samenwerking gezocht worden met NGJ, TijdVoorActie, Micha Young en dergelijke.
- e. De diaconale bureaus zullen het gebruik van moderne internet communicatiemiddelen verder uitbouwen, waaronder Diagoog 3.0 (een diaconale zoekmachine) om zo effectief en efficiënt mogelijk met diaconieën te kunnen communiceren en toe te rusten.
- f. De quotaondersteuning (GKv) wordt in deze periode verder afgebouwd.
- g. De diaconale bureaus gebruiken diaconale 'best practice' situaties om vast te stellen wat aan het succes ten grondslag ligt of heeft bijgedragen om dit over te kunnen dragen aan andere diaconieën zodat zij zo doelmatig en doelgericht mogelijk kunnen werken.
- h. In deze periode dienen minstens 50% van alle diaconieën samen te werken in diaconale platforms.
- i. Relevantie van het diaconaat binnen het theologisch onderwijs is verzekerd.
- j. De verdere ontwikkeling van alternatieve vormen van zorgverlening, zoals christelijke zelfsturende zorgteams voor buurt- en thuiszorg stimuleren.

8.1.3 2018-2020

- a. In deze periode dienen minstens 70% van alle diaconieën samen te werken in diaconale platforms.
 - b. Duurzaamheid en rechtvaardigheid zijn speerpunten voor het diaconale beleid.
 - c. Tweederde van alle gemeenten is, gezien de inzet en uitwerking, te beschouwen als diaconale gemeenschappen.
 - d. Goed verankerde diaconale netwerken vormen de harde kern van het diaconale werk.
- Gezegend om tot een zegen te zijn.

het christelijk geloof. Plaatselijke kerken kunnen dat verschillend invullen, variërend van Missionaire gemeenschapsvorming in bijvoorbeeld een nieuwe wijk tot het volledig gaan hanteren van deze structuur voor een bestaande gemeente. Deze opzet is aanvullend op de bestaande kerken.

*6 Is dit niet het vasten dat ik verkies: misdadige ketenen losmaken,
de banden van het juk ontbinden, de verdrukten bevrijden, en ieder juk breken?
7 je brood delen met de hongerige,
onderdak bieden aan armen zonder huis, iemand kleden die naakt rondloopt,
je bekommeren om je medemensen?
8 Dan breekt je licht door als de dagenraad (Jes. 58: 6-8a)*

Bijlagen

Bijlage 1a: Externe Analyse – Samenleving (Nederland)

- *Afnemende bevolkingsgroei*: de Nederlandse bevolking groeit met ongeveer 3% tot 2020.
- *Stijgende levensverwachting*: de Nederlandse bevolking telde in 2010 2,5 miljoen (15%) ouder dan 65 jaar. In 2020 zal dat waarschijnlijk 3,4 miljoen (20%) mensen zijn en in 2040 4.6 miljoen (26%).⁴⁴
- *Sterke vergrijzing*: de vergrijzing wordt structureel. In 2020 zijn er meer 80+ dan ooit tevoren: 800.000, 30% meer dan 2010 (648.000) en worden er minder kinderen per jaar geboren dan voorheen. In 2040 is 23% van de bevolking 65+.⁴⁵
- *Verdere individualisering*: De doorgaande individualisering leidt ertoe dat de invloed van instituties als kerken, vakbonden en politieke partijen verder afneemt. De nieuwe ankers worden gevonden in 'communities' en sociale netwerken waar je gelijkgestemden treft. De moderne mens beperkt zich niet tot één gemeenschap, maar sluit zich bij verschillende groeperingen tegelijkertijd aan, mogelijk gemaakt door internet.
- *Toenemende eenzaamheid*: Meer dan 30% van de volwassen Nederlanders voelt zich matig of sterk eenzaam, 10% van hen geeft aan sterk eenzaam te zijn (2008).⁴⁶ In 2010 zijn er zo'n 1,5 miljoen eenzame ouderen, waarvan er meer dan 310.000 extreem eenzaam zijn. (Bron: NIZW)
- *Ontstaan van een netwerksamenleving*: In toenemende mate voelen Nederlanders zich geen lid meer van één groep die bepalend is voor haar handelen. Tegenwoordig voelen Nederlanders zich meer en meer deel van verschillende verbanden en netwerken die geen van allen een doorslaggevend effect hebben op hun leven. Men kiest zelf waar men bij wil horen en verbindt zich daaraan zolang men dat zelf wil. Dit zijn grote veranderingen t.o.v. de maatschappij van enkele decennia geleden. Het ontbreken van vanzelfsprekende verbanden heeft een fragmenterende en ontwrichtende werking op de samenleving, maar creëert ook nieuwe condities voor sociale orde. Burgers voelen zich onzeker over de toekomst van de samenleving. Van de overheid wordt verwacht dat ze orde schept. Alleen zijn macht en gezag niet langer de uitgangspunten voor sociale orde.⁴⁷
In de netwerksamenleving ontstaat er een nieuwe vorm van ruimte, namelijk de onzichtbare en virtuele (digitale) ruimte via o.a. sociale media als Facebook, Twitter en LinkedIn. Een netwerkachtige structuur waarin niemand de baas is en iedereen afhankelijk is van anderen voor het bereiken van zijn of haar doelen. Deze nieuwe communicatievormen bieden mogelijkheden in de verhouding van mensen tot elkaar (de sociale afstand tussen mensen en groepen). Echter, in dergelijke netwerken worstelen mensen, ieder op een eigen manier, met het bepalen van grenzen tussen 'henzelf' en 'de ander', 'collega' en 'vriend', met 'wij' en 'zij'. Dit vergroot de onzekerheid.
In de samenleving waarin informatie-uitwisseling en communicatie centraal staan, komt meer dan ooit nadruk te liggen op de zelfredzaamheid en zelfprofilering van afzonderlijke individuen. Het gaat erom dat jij netwerken bouwt en zo een eigen vriendenkring om je heen verzamelt. De persoonlijke identiteit wordt niet langer opgebouwd binnen vaststaande levensbeschouwelijke kaders, maar wordt een product van sociale constructie waarmee groepen puttend uit een diversiteit van repertoires een nieuwe leefomgeving scheppen. Tegelijkertijd treedt er ook een verinnerlijk en verdieping van de ervaring op. In de afwegingen

⁴⁴ <http://www.nationaalkompas.nl/bevolking/vergrijzing/toekomst/>

⁴⁵ http://www.boodschappenplusbus.org/files/feiten_en_cijfers.pdf

⁴⁶ TNO/NIPO, 2008 (http://www.eenzaam.nl/sites/default/files/samenvatting_eenzaamheidsmonitor_tns_nipo.pdf)

⁴⁷ Jonker-Verweij Instituut (2009), *Governance en de Wmo*,

die mensen maken is belangrijker dat iets 'echt' is en 'authentiek', dan dat het binnen een samenhangende levensovertuiging past.

- *Grote tolerantie:* Nederland is te beschouwen als een permissief land waar de bevolking wars is van tradities.
- *Invloed technologische ontwikkelingen:* In 2020 hebben vrijwel alle huishoudens de beschikking over een breedbandverbinding en 90% van de bevolking heeft een snelle, mobiele aansluiting op het internet. Dit maakt zorg op afstand breed mogelijk, zoals e-Health.

Bijlage 1b: Externe Analyse – Samenleving (Wereld)

- Twee miljoen kinderen worden wereldwijd uitgebuit in de commerciële seks industrie. (Unicef)
- Wereldwijd zijn 27 miljoen kinderen, vrouwen en mannen in slavernij of bij slavenhandel betrokken, meer dan ooit in de geschiedenis. (Bales)
- Zo'n 40-50 % van de kinderen onder de 18 jaar zijn slachtoffer van gedwongen werk. (ILO)
- In 1990 leefde 1.8 miljard mensen in extreme armoede (41.7% van de wereldbevolking). In 2015 zullen er naar schatting nog 600 miljoen mensen in armoede leven, dat wil zeggen dat ze van minder dan €1.00 per dag moeten rondkomen. (Worldbank)
- Van de wereldbevolking tussen 15-49 jaar is 1% besmet met HIV.
- Vanaf 2013 bezuinigt de overheid (waarschijnlijk) een miljard euro per jaar op ontwikkelingshulp.

Bijlage 2: Externe Analyse – Economie

- *Lager besteedbaar inkomen:* het vrij besteedbare inkomen staat onder sterke druk en daalt door stapeling van lasten, verminderde zorgverlening, verlaagde uitkeringen en toenemende huisvestingslasten. In de periode 2011-2015 daalt de koopkracht met gemiddeld 3/4% per jaar (CPB 2012).
- *Restschulden:* Ruim 72.000 woningbezitters (van in totaal 3.5ml hypotheek) hebben moeite hun hypotheek te betalen (13.10.2012), een stijging van 20% t.o.v. begin 2012.
- *Toenemende armoede:* 80.000 huishoudens in de schuldsanering in 2010 (55.000 in 2009), 7.7% van de bevolking (1 miljoen, 2010) leeft onder de armoedegrens (= 105% van sociaal minimum).
- *Voedselbank:* In Nederland ontvangen ruim 600.000 gezinnen voedselpakketten van de voedselbank (Micha campagne, 2011).
- *Economisch kwetsbaren:* 1.89 miljoen huishoudens (26.7% van totale aantal huishoudens) heeft een betalingsachterstand van meer dan €2.000. Ruim 5 miljoen Nederlanders komen in financiële problemen wanneer onverwacht een inkomensdaling op zou treden vanwege baanverlies, werkloosheid, e.d. omdat ze slechts over een financiële reserve van maar 1 maand beschikken (SHM, 2011).
- *Afnemende werkgelegenheid:* onder invloed van een langdurige laagconjunctuur zal de arbeidsmobiliteit en flexibilisering toenemen bij verminderde werkgelegenheid t.o.v. 2010.
- *iStress:* overal en altijd bereikbaar zijn.

Bijlage 3: Externe Analyse - Overheid

a. Decentralisatie

Overheidsbezuinigingen kunnen er toe leiden dat mooie intenties verschromen tot zorgarmoede en het verdwijnen van identiteitsgebonden zorg, en overbelasting van mantelzorgers en vrijwilligers.

Decentralisatie van sociale functies:

- 'één regeling voor de onderkant van de arbeidsmarkt' door een bundeling van wsw, een gedeelte van de Wajong, sociale werkvoorzieningen en reïntegratiemiddelen in een nieuwe Participatiewet die in 2015 in werking treedt⁴⁸.
 - Op 35 werkpleinen moeten regionale werkgevers en vakbondsbestuurders samen met de wethouders van betrokken gemeenten een regionaal arbeidsmarktbeleid tot stand brengen.
 - Daarnaast komen 35 Werkbedrijven, die verantwoordelijk worden voor het aan het werk helpen van Wajongeren en SW-geïndiceerden. Zij komen in dienst van het werkbedrijf.
 - Het UWV (samengevoegd met CIZ) wordt verantwoordelijk voor de keuring van de mate van arbeidsgeschiktheid en van de behoefte aan zorg en extra ondersteuning.
 - Gemeenten krijgen een gefixeerd budget voor het geheel, waarmee ze hun bijdrage aan het werkbedrijf kunnen betalen.
- de provinciale Jeugdwelzijnszorg, jeugdbescherming en jeugdreclassering, de jeugd-ggz en de zorg voor licht verstandelijke jeugd komt uiterlijk 2015 onder verantwoordelijkheid van de burgerlijke gemeente.
- de dagbesteding en begeleiding van de AWBZ worden vanaf 2015 ondergebracht bij de Wmo.

Functie	2013	2015
Persoonlijke verzorging (*) Wassen, douchen, aankleden, etc.	AWBZ	WMO
Verpleging Verpleegkundige handelingen, ademhalingsondersteuning, katheteriseren, open wonden, etc.	AWBZ	ZvW
Begeleiding (individueel en groep) Denk aan de busjes die allemaal naar die dagopvang gaan	AWBZ	WMO
Behandeling (alleen in natura en niet in pgb)	AWBZ	AWBZ
Kortdurend Verblijf Denk aan de logeeropvang	AWBZ	WMO
Langdurend Verblijf Verpleeghuis, verzorgingstehuis, psychiatrische inrichting, etc.	AWBZ	ZvP t/m 4: WMO Vanaf ZvP5: AWBZ

Tabel 3: Veel uit de AWBZ gaat over naar de WMO of naar de ZvW.

(*)Vanaf 2014 vervalt persoonlijke verzorging bij een indicatie korter dan zes maanden. (**) ZvP = Zorg Zwaarte Pakket.

⁴⁸ <http://www.divosa.nl/dossiers/participatiewet-en-sociaal-akkoord>

b. Wmo invloed

Het centrale doel van de Wmo is 'meedoen': een zo goed mogelijke deelname van alle burgers aan de samenleving. Van de burger wordt een grotere zelfredzaamheid verwacht, zodat zijn afhankelijkheid van professionals op terreinen als zorg, cultuur, ontspanning en welzijn kleiner wordt.

De gemeenten die de Wmo uitvoeren 'compenseren' in een individuele voorziening alleen wat de burger zelf niet (meer) kan, of niet kan regelen in zijn sociale netwerk zoals vrijwilligerswerk, boodschappen- en maaltijddiensten. Deze nieuwe manier van denken en handelen wordt de 'kanteling' genoemd.

De velden waarop de gemeenten een maatschappelijke ondersteuning geven zijn:

- Bevorderen van de sociale samenhang in en leefbaarheid van wijken en buurten.
- Op preventie gerichte ondersteuning van jeugdigen met opgroei-problematiek en van ouders met opvoedproblemen.
- Het geven van informatie, advies en cliëntondersteuning.
- Het ondersteunen van mantelzorgers en vrijwilligers.
- Het bevorderen van het zelfstandig functioneren van mensen met een beperking, een chronisch psychisch probleem of een psychosociaal probleem en het verlenen van voorzieningen.
- Het bieden van maatschappelijke opvang en het voeren van beleid ter bestrijding van geweld in de huiselijke kring van het slachtoffer.
- Het bevorderen van openbare geestelijke gezondheidszorg en een verslavingsbeleid⁴⁹.

De doelstellingen van de Wmo zijn een betere onderlinge afstemming of samenhang van voorzieningen die binnen de reikwijdte van de Wmo vallen, en grotere doelmatigheid en doeltreffendheid in de ondersteuning. De andere doelen van de wet zijn: *zelfredzaamheid* en *sociale samenhang*. Het gaat dus in feite om twee vormen van meedoen: een 'consumptieve' participatie waarin men als het ware gebruik maakt van het aanbod dat in de samenleving

aanwezig is en een 'actieve' participatie waarin men zelf de samenleving een aanbod doet. *Sociale cohesie* of sociale samenhang is – als resultaat van participatie – het derde en ideologisch het 'hoogste' *maatschappelijke doel* van de Wmo. De Wmo is daarmee ook een ideologische wet en heeft ook als doel veranderingen in de maatschappij zelf tot stand te brengen. Dit lijkt echter meer op bezuinigingsdrift onder de dekmantel van de ideologie van de 'maakbare samenleving'.

Zelfredzaamheid betekent dat je de problemen van alledag kunt oplossen. Dat je opstaat, dat je jezelf kunt aankleden, dat je voor jezelf kunt zorgen, dat je onderdak hebt en een inkomen. Je kunt voorzien in jouw basisbehoeften op individueel, maar ook op sociaal niveau. De meeste mensen kunnen namelijk niet zonder andere mensen. Wanneer ze lang alleen zijn, worden ze ziek en depressief. Zelfredzaamheid vraagt dus fysieke, maar zeker ook mentale capaciteiten. Er is een forse groep mensen die te weinig aangeboren en aangeleerde vaardigheden heeft om zich staande te houden. Vroeger hadden deze mensen een beschermde plek in de maatschappij, nu staan ze meer op zichzelf en moeten ze veel meer zelf uitzoeken: internet, pincodes, communiceren met instanties, ga zo maar door.

⁴⁹ OGGZ: Openbare Geestelijke GezondheidsZorg. In de Wmo is OGGZ als volgt gedefinieerd: het signaleren en bestrijden van risicofactoren op het gebied van de openbare geestelijke gezondheidszorg, het bereiken en begeleiden van kwetsbare personen en risicogroepen, het functioneren als meldpunt voor signalen van crisis of dreiging van crisis bij kwetsbare personen en risicogroepen en het tot stand brengen van afspraken tussen betrokken organisaties over de uitvoering van de openbare geestelijke gezondheidszorg.

De inzet van de 'zelfredzaamheid' n.l. zo lang mogelijk thuis kunnen blijven wonen, ook als zorg en ondersteuning nodig is, is een ontwikkeling die volop gaande is. Om deze extramuralisering te ondersteunen zou ook meer geïnvesteerd moeten worden in onder andere de kwaliteit van de thuiszorg. Zorgbehoevende mensen gaan op internet informatie uitwisselen. Ze staan steviger in hun schoenen door de deelname aan plekken waar ze advies en steun geven en vinden. Zelfmanagement helpt de discrepantie tussen de groeiende vraag en het begrensde aanbod te beperken. Het is erop gericht patiënten minder afhankelijk te maken van professionals (figuur 1).

Zorg thuis is belangrijk voor chronisch zieken, kwetsbare ouderen, lichamelijk of verstandelijk gehandicapten en gezinnen met een thuiswonend gehandicapt kind. De vraag naar zorg thuis komt vooral van ouderen, maar ook uit alle andere leeftijdsgroepen.

c. Zorgaanbieders

Gemeenten hebben met tientallen aanbieders van ondersteuning te maken. Zij zullen met de zorgorganisaties en andere maatschappelijke organisaties op zoek gaan naar nieuwe arrangementen voor ondersteuning. Gemeenten kunnen partijen uitnodigen om samen voorstellente ontwikkelen, bijvoorbeeld op basis van cliëntprofielen en casuïstiek.

De noodzaak tot samenwerking van identiteitsgebonden zorginstellingen tot ketenzorgallianties is groter dan ooit om samen projectorganisaties te vormen die weten hoe je Wmo-aanbestedingen moet maken.

Bijlage 4: Externe Analyse – Zorg en Welzijn

a. Zorgsector

- *Verschraling*: de overheidsdrang naar zelfredzaamheid leidt tot zorgverschraling, mede door versobering van collectieve regelingen. Een groot deel van het bestaande welzijnswerk verdwijnt.
- *Zorgvraag*: de zorgvraag stijgt tussen 2010 en 2025 met 45%, de zorgkosten doen daar niet voor onder. De vraag zal veranderen doordat de oudere van morgen meer eigen regie wil houden. Daardoor zal een verschuiving plaatsvinden van grootschalig en intramuraal naar kleinschalig en extramuraal. Ontwikkelingen in de vraag naar zorg geven zal meer focus leggen op vormen van ketenzorg.
- *Zorgdiversiteit*: Aan de aanbodzijde zal de diversiteit in zorgvormen en kwaliteit toenemen als gevolg van de beoogde onderlinge concurrentie tussen instellingen. Aan de vraagzijde zal geld als sturingsmiddel een grotere rol spelen.
- *Zorg personeel*: door de krimpende beroepsbevolking is de schatting dat 60% (475.000 mensen) van de benodigde verpleging en verzorging niet geleverd kan worden in 2025 in een krimpende arbeidsmarkt.⁵⁰
- *Zorgbehoefte*: Het aantal mensen van de 30+ bevolking dat verpleging en verzorging nodig heeft stijgt van 1,2 miljoen in 2010 (11%) naar 1,6 miljoen in 2020 (14%). Het gaat om gebruikers van huishoudelijke hulp via de Wmo, van zorg via de AWBZ en van niet collectief gefinancierde zorg tezamen.
- *Thuiszorg*: Het aantal gebruikers van collectieve thuiszorg zal toenemen van 545.000 in 2009 tot bijna 725.000 in 2030; een toename met 32%, ofwel 13% per jaar.
- *Tehuiszorg*: Het aantal gebruikers van de tehuiszorg zal toenemen van 160.000 (2009) tot 260.000 in 2030 (+56%; 2,1% per jaar). Het aantal bewoners van de verzorgingshuizen neemt naar verwachting toe

⁵⁰ www.zorginnovatieplatform.nl/kennis/117/videos

van 86.000 in 2009 tot 141.000 in 2030 (+64%). Het aantal verpleeghuisbewoners en gebruikers van particuliere hulp neemt iets minder hard toe in dezelfde periode (van resp. 52.000 tot 82.000 (+57%) en 123.000 naar 193.000 (+56%)).

- *Begeleid wonen*: in 2012 maakten circa 180.000 mensen gebruik van PGB met indicatie ‘begeleiding’⁵¹ (mensen die zelfstandig wonen en matige tot ernstige beperkingen hebben: langdurige psychiatrische aandoeningen, verstandelijke beperking, lichamelijke of zintuiglijke beperking of chronische ziekte en ouderen met regieverlies ten gevolge van een chronische ziekte of psychogeriatrische aandoening).
- *Mantelzorg*: Hoewel Nederland internationaal gezien een zeer hoog percentage vrijwilligers en mantelzorgers kent, is in de toekomst mantelzorg niet langer vanzelfsprekend omdat steeds minder mensen voor de vervulling daarvan gelegenheid hebben.
- *Medische zorg*: Er zal een verschuiving plaats vinden in de medische zorg en verpleging in 2020: meer ziekenhuisbehandelingen bij de patiënt thuis zoals infusiotherapie, pijnbestrijding, transfusies, nierfunctie vervangende therapie, chemotherapie en katheterisaties.
- *Multidisciplinaire zorg*: De OGGZ *doelgroep* (zie *bijlage 3.b*) bestaat uit multiprobleem-huishoudens: inwoners met problemen op meerdere leefgebieden voor wie maatschappelijke uitval dreigt of realiteit is. Het is een heterogene groep van mensen die in nood verkeren door een opeenstapeling van problemen zoals dreigende dakloosheid, huisvervuiling, extreme schulden, veroorzaken van overlast, vereenzaming, verslaving en huiselijk geweld. Het betreft mensen die niet die zorg en hulp krijgen die nodig is (zorgmislukkers) of die zorg en hulp juist uit de weg gaan (zorgmijders). De OGGZ-doelgroep wordt geschat op ten minste 0,7% van de Nederlandse bevolking (totaal 110.000) (J. Lourens e.a., 2002; J. Wolf, 2006). Als daar huiselijk geweld situaties en lichtere multi-probleemsituaties aan toegevoegd worden, stijgt dit percentage tot 1 à 2%.
- *Identiteitsgebonden zorg*: de toekomst van identiteitsgebonden zorg staat onder sterke druk door de noodzaak van lokale inkoop van zorgpakketten door de ruim 400 burgerlijke gemeenten. Christelijke zorgorganisaties kunnen een meerwaarde zijn voor de christelijke doelgroep. Daar wil de overheid aan meewerken indien er sprake is van kwaliteit en *niet meer dan één* christelijke zorgaanbieder per gemeente/zorgloket.

b. Welzijnssector

- *Welzijnswerk*: Welzijnswerk omvat het *sociaal-cultureel werk*, *opbouwwerk* en *maatschappelijke dienstverlening*. Sociaal-cultureel werk omvat sociale en culturele activiteiten, vaak voor een bepaalde doelgroep en doorgaans georganiseerd in of vanuit een club- en buurthuis. *Opbouwwerk* omvat activiteiten met en door bewoners gericht op de kwaliteit van het samenleven in buurten en wijken (territoriaal) of voor specifieke doelgroepen zoals jongeren of migranten. *Maatschappelijke dienstverlening* bestaat uit hulp, informatie en advies voor mensen die in problemen zijn geraakt.
- *De welzijnssector staat onder druk*: bezuinigingen, decentralisering van overheidstaken en een gebrekkige oriëntatie op de burger nopen tot herbezinning. De welzijnssector is in de loop van de twintigste eeuw losgeweekt uit zijn natuurlijke levensruimte van de al dan niet levensbeschouwelijke verenigingen van burgers (civil society) en vervolgens opgezogen in de staat, over de schutting gegooid naar de gemeenten, opgepompt tot grootschalige welzijnssupermarkten en gedeformeerd tot productiebedrijf in opdracht van de gemeente. En dan moet hij nu een facilitair bedrijf voor burgerkracht worden.

⁵¹Belangenorganisatie Per Saldo (bv zorgboeren, thuiszorginstellingen)

- *De burger is onvoldoende in beeld van het welzijnswerk:* noch bij de overheid, noch bij de grote welzijnsinstellingen. Overheid en welzijnsinstellingen zijn teveel op elkaar gericht. Voor het slagen van het steeds bredere takenpakket van de lokale overheid in een tijd van forse bezuinigingen, is het noodzakelijk dat de mensen zelf hun welzijnswerk weer gaan organiseren. Het is wenselijk dat de overheid zich grotendeels terugtrekt uit de organisatie van onderlinge verbanden tussen burgers. Een uitzondering is te maken voor de meest kwetsbaren in de samenleving. Voor deze groep is het legitiem dat de overheid haar verantwoordelijkheid neemt. Hierbij is een belangrijke rol weggelegd voor sociale wijkteams. Desondanks kunnen mensen meer betekenen voor kwetsbare burgers, m.a.w. de sociale omgeving dient geactiveerd te worden.
- *Tweedeling:* Behalve bureaucratie dreigt een tweedeling in het welzijnswerk: enerzijds een overheid gefinancierde, geïntegreerde aanpak van zeer kwetsbare burgers, anderzijds welgestelde burgers die voor elkaar zorgen, met daartussen een niemandsland waar burgers zich niet in collectieven aansluiten, maar evenmin in aanmerking komen voor het predicaat 'kwetsbaar'.
- *Middelen:* Gemeenten lijken in de toekomst de overheidsmiddelen te krijgen voor een breed spectrum: naast welzijnswerk en maatschappelijke zorg, werk en inkomen en participatie (Wet Werk Naar Vermogen), ook jeugdzorg, jeugd-ggz en een beetje onderwijs. Dat biedt zowel mogelijkheden als bedreigingen om in het beleid nieuwe verbindingen te maken. Bijvoorbeeld tussen onderwijs, jongerenwerk en werk en inkomen, en tussen onderwijs, vroeg- en voorschoolse educatie en peuterspeelzalen. Mogelijk ontstaan daar nieuwe circuits, die dwars door de bestaande institutionele scheidslijnen heen lopen.
- *Effect:* De toegevoegde waarde van de Wmo voor de samenleving wordt te weinig ingezien door burgerverbanden als sportclubs, scoutingverenigingen, buurtverenigingen en dorpsraden. Dit ordt als verontrustend beschouwd, zes jaar na de invoering van de Wmo (Movisie, 2012)

c. De zorgmarkt

- *Zorgstelsel:* Het afgelopen decennium heeft de overheid een grote invloed gehad op de (om)vorming van het zorgstelsel. Hoewel de vier publieke belangen van de Nederlandse gezondheidszorg (kwaliteit, betaalbaarheid, beschikbaarheid en solidariteit) naar verwachting centraal zullen blijven staan, is de vorm waarin zorg wordt verleend en betaald onzeker. Grote vraag is of de overheid de marktwerking gaat terugdraaien of niet. De mogelijke introductie van de regionale zorginkoopkantoren lijkt hierop te duiden.
- *Ketenzorg:* zorgverleners zoals ziekenhuizen, huisartsen, thuiszorg en verpleeghuizen bundelen steeds meer hun krachten om de kwaliteit van leven van een groep patiënten te verbeteren. Deze ketenzorg resulteert in een vloeiend verloop van zorgverlening aan de patiënt en betere benutting van het zorgaanbod. Het is echter de vraag of in de zorgketen van ziekenhuizen, zorgverzekeraars en patiëntenverenigingen de patiënt wel centraal staat. De grenzen tussen de diverse soorten aanbieders van zorg moeten vervagen zodat een compleet zorgtraject een prijskaartje krijgt in plaats van individuele behandelingen. De patiënt doorloopt een zorgketen, van ziekenhuisopname tot revalidatie. Zorgverzekeraars kunnen zo beter kiezen met welke zorgaanbieders ze in zee gaan.
- *Zelfstandige zorgprofessionals:* Maar als ruimte wordt gegeven aan de consument als zorginkoper, kan er ook marktwerking optreden, al is dit op een andere wijze dan de zorgverzekeraars en de overheid voor ogen hadden. Vele zorgprofessionals (ZPers) vestigen zich, door de voortdurende bezuinigingen en werkdruk, als zelfstandige of sluiten zich aan bij kleine zogenaamde zelfsturende teams, zoals bijvoorbeeld Buurtzorg Nederland dat doet. Cliënten betalen de consulten zelf, zij het tegen veel lagere kosten en daarmee tarieven, omdat overheadkosten door overheidsbemoeienis afwezig zijn en geen bijdrage vooraf (de oude €200 norm) nodig is.

Bijlage 5: Interne situatie - Religie, kerken en diaconaat

a. Religie

- *Buitenkerkelijk*: In 2020 is 72% van Nederlandse bevolking buitenkerkelijk tegen 68% in 2010. Voor wat christenen betreft is de daling waarschijnlijk nog sterker.
- *Godsdienstigheid*: aard van godsdienstigheid verandert, afnemende betekenis van de christelijke godsdienst voor onze samenleving, vage transcendentie.
- *Vertrouwen*: sterk gedaald vertrouwen in de kerk als bron van informatie bij belangrijke maatschappelijke of politieke kwesties. Slechts ruim 40% van de Nederlanders acht de kerken betrouwbaar (2000).
- *Wmo*: in de Wmo is voor de kerken, als onderdeel van de civil society, een nadrukkelijke plaats ingeruimd.

b. Kerken

- *Negatieve groei*: De groei in de GKv zal van ruim 123.000 leden in 2010 teruglopen tot 98.000 in 2025.
- *Scheefgroei*: uiteengroeien van jong en oud in de GKv. In 1965: 1:1, in 2000: 4:6, in 2025: 3:7.
- *Kerkverlating*: snel toenemende kerkverlating in de GKv: van 710 leden in 1996 naar 1.970 leden in 2009. Aandacht voor de achterdeur is even zo belangrijk als aandacht voor de voordeur.
- *Generatieverschuiving*: een minder sterke samenhang tussen de verschillende generaties is in de kerken waarneembaar. Jongeren voelen zich minder betrokken bij de eigen kerk of gemeente en shoppen meer naar kerken waar de belevingsfactor meer aanwezig is.
- *Stijgende lasten*: vaste kerkelijke lasten en kosten stijgen door hogere emeriteringskosten (VSE), hogere kosten kerkverband en diaconale uitgaven.
- *Stijging vacante kerken*: van 69 GKv kerken in 2000 naar 180 kerken in 2025.
- *Minder predikanten*: van 301 dienstdoende predikanten in GKv in 2000 en 295 in 2010, naar 185 in 2025.
- *Minder ambtsdragers*: er zijn steeds minder ambtsdragers beschikbaar. Het wordt moeilijker geschikte ambtsdragers te benoemen.
- *Missionair zijn*: het lijkt dat het missionair gemeente-zijn een beetje hapert. De rol van diakenen in het diaconaat voor de samenleving is onvoldoende duidelijk.
- *Fragmentarisering*: omgaan met verschillen, het met een bepaalde regelmaat bezoeken van andere kerkgenootschappen en christelijke evenementen.

c. Diaconaat

- *Diaconale gemeenten*: er lijkt onvoldoende tijd, energie en interesse te zijn om structureel diaconale activiteiten te ontplooiën. Diaconieën zijn vaak intern gericht, vaak star, formeel en traag.
- *Diaconale platformen*: deze leiden een moeizaam bestaan. Het opzetten van stabiele steun lijkt moeilijk te organiseren. Kerken zijn niet ingesteld op het plaatselijk samenwerken met christelijke zorgorganisaties. Naar die organisaties toe kan er een afwachtende of zelfs een wantrouwende houding zijn.

- *Externe oriëntatie*: wanneer kerken (extern) diaconaal functioneren dan gebeurt dat vaak in directe samenwerking tussen kerken, met niet door diaconieën geworven of aangestuurde vrijwilligers en/of met behulp van kerkgrensoverschrijdende organisaties⁵² als:
 - Zorgorganisaties (sociale problematiek): Stichting Saron Zorg en Dienstverlening, Federatie Evangelische Zorg-Organisaties(FEO).
 - Belangenorganisaties (gehandicapten): Helpende Handen, Dit Koningskind, Op weg met de ander, Siloah, Stichting Abdullam, De Schutse, SZC.
 - Belangenorganisatie (zorgaanbieders): MijnZorg (zorgplein), Reliëf,
 - Medisch: NPV.
 - Samenredzaamheid: Hip, Present, Eigen Kracht Centrales.
 - Schuldsanering: Schuldhulpmaatje (SHM), Platform voor Christelijke Schuldhulppreventie (PCS), de Budgetteer.
 - Thuiszorg: Curadomi, Agathos,
 - Mantelzorg: NPV, Stuurgroep Identiteitsgebonden Vrijwilligerswerk en Mantelzorg (SIVM).⁵³
 - Zorgcentra: Cedrah.
 - Palliatieve zorg: NPV, PCOB, Lindeboom Instituut.
- *Wisselende bezettingen*: diaconieën wisselen snel van samenstelling waardoor veel kennis dreigt weg te vloeien. De continuering van het 'diaconaal bewustzijn' loopt gevaar.
- *Problematisering*: de diversiteit van de problemen waar diakenen mee te maken kunnen krijgen neemt toe: schuldsanering, verslaving, huiselijk geweld, relatieproblemen, eenzaamheid, Wmo facetten, samenwerking en sociaal-psychische problemen.
- *Diaconaat professionaliseert*: diakenen dienen meer beleidsmatig te werken, visie te ontwikkelen, stimuleren van netwerken [deskundige senioren, deskundigenkring], toerusting.
- *Initiatieven*: suggesties voor nieuwe diaconale initiatieven:
 - Oprichten van een Kerkelijk Steunpunt Mantelzorg (Kerk en Caritas, GH, 2006)
 - Oprichten van een Missionair Diaconaal Steunpunt (of samengaan met DS)
 - Onderzoek mogelijkheden voor regionale zelfsturende zorgteams.

⁵² <http://www.ikzoekchristelijkehulp.nl>

⁵³ Diaconaal Steunpunt is lid van de Stuurgroep.

Literatuur

- Assink, M. (2012), *De praktijk van het ambt; handreiking aan nieuwe ambtsdragers*, Vuurbaak
- Arts-Honselaar, H. e.a. (2011), *Diaconaat in beweging*, p.396
- ATOS Consulting, *De zorgmarkt in 2020*
- Boer, N. de, J. van der Lans (2010), *Burgerkracht, de toekomst van het sociale werk in Nederland*, RMO
- Bureau Krediet Registratie (BKR) , Meer huiseigenaren in problemen, *Trouw*, 13.10.2012
- Boersema, P. e.a., (2011), *Onder spanning. Een veelvuldige kijk op veranderingen in de kerk en samenleving*
- Burger, J. (2012), Ik was naakt en jullie kleedden Mij, *De Reformatie* nr 12, jrg 87, 9 maart 2012.
- CPB (2000), *Sociaal Cultureel Rapport 2000*, p165.
- CBS (2011), *Statline (vergrijzing)*
- CPB (2012), *Krimpande Economie, Groeiende Zorg*
- Dekker, G. (2010), Heeft de kerk zichzelf overleefd? *Beschouwingen over de rol van de kerk in de moderne samenleving*. Zoetermeer, Meinema
- Dekker, G., H.C. Stoffels, (2011), *Godsdienst en samenleving. Een introductie in de godsdienstsociologie*, 9^e druk, Kampen, Kok, p227.
- Gemeente Huizen, *Over de vraaggestuurde werkwijze in Huizen*: http://www.huizen.nl/Zorg_Welzijn_Wmo
- GGZ (2010), *Ondersteuning en welzijn/Wmo Huizen/Vraaggestuurde werkwijze*. Over MSS: <http://www.ggznederland.nl/langdurende-zorg/project-herstel-en-burgerschap/handreiking-mss-dec-2010.pdf>
- GH (2006), *Kerk en Caritas, Een onderzoek naar vrijwilligerswerk en mantelzorg in vier orthodox-protestantse kerken*, Zwolle
- GH (2009), *Wie dan zorgt, onderzoek naar de positie en toekomstmogelijkheden van christelijke zorg in Nederland*, Zwolle
- Hendriks, J. (2002), *Op weg naar de herberg. Bouwen aan een open kerk*, pp 21 - 29
- Hendriks, J. (2005), *Gemeente als herberg. Een concrete utopie*, 5^e druk.
- Idenburg, Ph., M. V. Schaik (2010), *Diagnose 2025*, Scriptum
- Jager-Vreugdenhil, M. (2012), *Nederland participatieland*
- Kennedy, J. (2009), *Stad om een berg – De publieke rol van protestante kerken*, pp 128- 137
- Kuipers, R. (2007), *Nabije Naasten. Kerken actief in lokaal diaconaat*, Vuurbaak 2007
- Kwekkeboom, R. en M. Jager-Vreugdenhil (2009), *De praktijk van de Wmo*
- Meester, R., G. Dekker (2007), *God in Nederland, 1996-2006*
- Movisie, (20xx), *Over competenties van Wmo-loketmedewerkers: Op weg naar een professioneel Wmo-loket op www.movisie.nl*
- Movisie (20xx), *Over cliëntondersteuning: www.movisie.nl/zelfregie*
- Movisie (2012), *Wat werkt bij wie, i.o.v. Min v. VWS*
- Nationale DenkTank (2011), *Maak werk van de toekomst (2030)*
- Nicis Instituut (2011), *Mantelzorgers verwachten meer betrokkenheid van gemeenten*
- NVG (20xx), *Over de Kanteling*: <http://www.vng.nl/eCache/DEF/80/490.html>
- Poiesz, Th., J. Caris (2010), *Ontwikkelingen in de Zorgmarkt*, Kluwer
- Reberger, G., R. Mouton (2011), *Zonder trends vaart niemand wel. Trends om te reflecteren op de toekomst*, Izare
- RIVM (2010): *Tijd en Toekomst*, RTV 2010, <http://www.vtv2010.nl/deelrapporten/tijd--toekomst/>
- RIVM (2006), *Waarheen met Nederland in 2040 (bevolkingsscenario's)*, http://www.rivm.nl/bibliotheek/digitaaldepot/Nederland_Later_Nova_Terra.pdf
- RVZ (2011), *Ruimte voor arbeidsbesparende innovaties in de zorg*. Den Haag, p.22
- Roorda-Lukken, C, e.a. (2008), *Leidinggeven aan liefdewerk; een onderzoek naar taken en competenties van diakenen in de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt*, Zwolle.
- Slenderbroek, J. (2008), *De toekomst van de kerk*, GH, Zwolle.
- SCP/CBS (2000): *Trends, dilemma's en beleid*
- SCP (2006), *Sociaal en Cultureel Rapport*,
- SCP (2009), *Vergrijzing, verpleging, en verzorging. Ramingen, profielen, scenario's 2005 – 2030*

- SCP (2012), *Actualisatie en aanpassing ramingsmodel verpleging en verzorging 2009 – 2030*, Den Haag, 20 januari 2012VeVeRa-IV
- Steyaert J., en A. Winsemius (201x), *Op zoek naar duurzame zorg, De mens alszorger, over informele zorg en beleidsutopieën*, (hoofdstuk 5, pg 66-73)
- WMO, *Stappenplan decentralisatie begeleiding AWBZ*; <http://www.invoeringwmo.nl/begeleiding>

Gereformeerde
Hogeschool

Centrum voor Samenlevingsvraagstukken

In november 2013 heeft een grote survey plaatsgevonden onder drie denominaties CGK, NGK en de GKV met als centrale vraag *in hoeverre momenteel diaconaat door diaconieën en gemeenteleden gestalte wordt gegeven, welke rol gerechtigheid hierin speelt en wat er moet gebeuren om te komen tot een bloeiend diaconaat 2020.*

Uit het onderzoek komt naar voren dat de wens tot een meer naar buiten gericht diaconaat leeft, maar dat dit dan wel goed georganiseerd moet zijn. Er klinkt een oproep door om onze naaste meer lief te hebben en onze gaven meer te gebruiken voor het welzijn van onze naaste.

Daarbij is het noodzakelijk dat specialistische kennis binnen de gemeente meer benut wordt. Gemeenteleden moeten zich meer bewust worden dat diaconaat een taak is voor de hele gemeente. Dit vraagt andere vaardigheden van diakenen. Zij dienen vooral gemeenteleden te stimuleren, hulpvragen te signaleren en de hulp die vervolgens gegeven wordt goed te coördineren.

9 789075 545593 >

NGK
Nederlands Gereformeerde Kerken
Centrale Diaconale commissie

Diaconaat CGK

Diaconaal
Steunpunt